4 лв

СТ. Н. ШИШКОВ

ТРАКИЯ

ПРЕДИ И СЛЕД ЕВРОПЕЙСКАТА ВОЙНА

▽▽▽▽

ИЗДИРВАНИЯ И ДОКУМЕНТИ
С ПРИЛОЖЕНИЕ НА ДВЕ ФАКСИМИЛЕТА, 20 ОБРАЗИ И ЕДНА ЕТНОГРАФСКА КАРТА.

ПЛОВДИВ
ПЕЧАТНИЦА ХР. Г. ДАНОВ
1922.

СЪДЪРЖАНИЕ.

на сит Чужемс София

ПРЕДГОВОР.

С тая книга за Тракия се цели да се даде, колкото се може, в по-прегледен и сбит вид отговор на всички гръцки и други заблуди, достигнали и до нас, с които се силиха да оправдаят и още не престават и днес да оправдават извършената не велика неправда, а средневековна жестокост в Нйойи, Сан-Ремо и Севър, като откъснаха и тая област от живото и смъртно наранено тело на българския народ и я поднесоха в дар на най-безкрупулният от нашите съседи — гърците. Читателя ще види, че сме се придържали, колкото е било възможно, строго о принципа—със свидетелства и данни на просветени и авторитетни чужденци, с проверени исторически факти и със самопризнания явни и поверителни и на самите днес безконтролни господари на страната, гърците, да се изтъкнат лъжите им, по които днес са те владетели на тая област, станали такива само по милостта, безсърдечието и крайно егоистичните интереси на велики, божем просветени държави.

При съставянето на книгата ний се ползувахме от твърде ценните съчинения на професор А. Иширков: „Западна Тракия и договора за мир в Нйойи", 1920 г., на професор Д-р Л. Милетич: „Разорението на тракийските българи през 1913 год.", 1918 г.; на Т. Карайовев: „Материяли за изучване на Одринския вилеят", Сборник за нар. умотворения, наука и книжнина, т. XIX, 1903 г.; на Д. п. Николов: „Одринска Тракия", 1919 г.; на Д-р Никола В. Михов: „Населението на Турция и България през XVIII и XIX в.", Издание на Българската Академия на Науките, 1915 г.; от „La question Bulgare et les états balkaniques. Exposé et documents", София, 1919 г.; от „Le caractère Bulgare de la Thrace orientale etc. Exposés par le Haut Comité de la Thrace Orientale", София, 1919 г.; от неизданения ни с г. Мутавчиев, уредник при Народния Музей в София, труд за Западна Тракия и най-после от ценните статии на добрите познавачи на своя роден край—Тракия—г. г. професор Михалчев и Д. п. Николов, които обнародваха в разни наши вестници.

Пловдив, 19/4 февруарий, 1922 г.

Ст. Н. Шишков.

I. Положение и предели на Одринския вилеят — източна и западна Тракия—до Балканската война в 1912 година.

Главно политически причини, отколкото чисто вжтрешни стопански, географски и други подобни са заставяли централната турска власт да прави чести изменения в административното деление на земите си, които Турция е владеела на Балканския полуостров.

След Берлинския договор в 1878 год. от оставените под турска власт източна, южна и западна части от старата и обща географска област Тракия турското правителство образува една голяма административна единица с името Одрински вилеят и сжс седалище град Одрин. След сжединението на Източна Румелия с Княжество Бжлгария по Цариградския договор в 1886 год., сключен между Бжлгария и Турция с посредничеството и одобрението и на Великите сили, кжм Одринския вилеят се прибавиха и двете до тогава източно-румелийски кази—Кжрджалийска, в средното течение на р. Арда, и Рупчоска, или тжй наричаните Тжмрешки села, басейна на р. Кричим в северните склонове на Родопите. Тжй образуван, Одринския вилеят имаше следните граници:

а) На изток по Черноморския бряг от над селото Караджакйой, отдето захващат развалините на познатата в историята Анастасиева стена, по права линия пресичаше западните хжлмове на Чаталджанските височини, от които започват водите на Маричиния приток Еркене, и впираше на юг в Мраморното море при Султан-чифлик между Ерекли и Силиврия.

б) На юг вилеятската граница минаваше по брега на Мраморно море с Галиполския полуостров и от там по брега на Егейското море стигаше до устието на р. Места.

в) На запад границата следваше по течението на Места, която се има за пределна линия между Тракия и Македония.

г) На север джржеше билото на Родопите по турско бжлгарската граница, пресичаше долината на р. Марица при Мустафа-паша (Свилен-град), завиваше по билото на Сакар-планина и Странджа и стигаше в черноморския бряг над Караджа-кйой между Созопол и Василико.

Чаталджанския санджак, който до 1878 год. е спадал в Одринския вилеят, е присжединен бил кжм Цариградския вилеят.

В тия предели Одринския вилеят, или както след Илинденското вжзстание през 1903 год. в Македония и Тракия доби с политическо значение по-известно името „Одринско", до Балканската война в 1912 год. се делеше на 6 санджака с 32 кази и 115 нахии. Тая твжрде засилена централизация, както в административно-полицейско, тжй и вжв военно отношение беше предизвикана единствено от сжседството на вилеята с Бжлгария и по-

ради не малкото число българско население из целия вилеят, та и в Цариградския до стените на самата отоманска столица (Деркоските български села).

Одринския вилеят имаше следните по-малки административни единици:

1. Одрински санджак със седалище гр. Одрин и с 7 кази: Одринска, Мустафа-пашанска, Кърджалийска, Димотишка, Узун-кюприйска, Орта-кйойска и Хавсенска.

2. Гюмюрджински санджак със седалище гр. Гюмюрджина и с 6 кази: Гюмюрджинска, Султан-ерска, Ахъ-челебийска, Скечанска, Егри-дерска и Даръ-дерска.*)

3. Лозенградски санджак със седалище гр. Лозенград и със 7 кази: Лозенградска, Малко-Търновска, Люле-Бургаска, Визенска, Ахтополска, Мидийска и Баба-ескийска.

4. Дедеагачки санджак със седалище гр. Дедеагач и с 3 кази: Дедеагачка, Суфлийска и Еноска.

5. Галиполски санджак със седалище гр. Галиполи и с 5 кази: Галиполска, Кешанска, Мирефтенска, Шаркйойска и Едже-абадска.

6. Родостенски санджак със седалище гр. Родосто и с 4 кази: Родостенска, Чорленска, Малгарска и Хайреболска.

II. Земите на Одринския вилеят от Балканската война в 1912/13 год. до 1921 год.

Пределите на Одринския вилеят, т. е. земите на турска Тракия, след Балканската война претърпяха на няколко пъти изменения.

1. — През и след Балканската война от октомври 1912 г. до края на юни 1913 год. българската войска, която сломи главните турски военни сили, владееше целия Одрински вилеят, в това число и западната част от Цариградския вилеят до Чаталджанските височини.

2. — Мирния договор, сключен в Лондон на 30 май, 1913 г., между Турция и четирете съюзени балкански държави — България, Сърбия, Черна-гора и Гърция — и с посредничеството и одобрението на Велико-Британия, определи новата източна граница на България с една права линия между градовете Мидия на Черно море и Енос на Егейското море. По тоя договор токуречи $^1/_3$ част от земите на Одринския вилеят, извоювани от съюзниците, се оставяха пак на Турция. Това бяха Галиполският и Родостенския санджаци и малки части от Лозенградският и Дедеагачкия.

---

*) Заб. По-рано към тоя санджак беше и Рупчоската каза (Тъмрешко), но от 1909 г. тя се присъедини към Солунския вилеят пак по чисто политически сметки—със своето чисто помашко население, винаги числено за турско и под силното влияние на мохамеданизма, да даде числено надмощие на турският елемент в Драмския санджак, дето българите са мнозинство, за хуриетските избори. Бел. авт.

3. — Един месец след подписването на Лондонския договор, Турция, възползувана от враждебността между балканските съюзници и намесата на Ромъния против България, нахлу в Одринско и с мълчаливото съгласие на Великите сили си зае всички земи

Младежи помаци из Родопите.

от вилеята, които земи по Букурещкия договор се оставяха от бившите съюзници на България до определената в Лондон линия Мидия—Енос.

4. — След Букурещкия договор през юли, 1913 год., между Ромъния, Гърция, Сърбия и Черна-гора от една страна, и Бъл-

гария от друга, последната, изоставена от всякжде и от всички, биде принудена да се споразумее сама с Турция, която си запази всички земи от Одринския вилеят с граджт Одрин включително, като остана на Бжлгария крайбрежието на Егейското море между р. Места и р. Марица. В тая ивица земя влизаха: а) Гюмюрджинския санджак без малка част от Ксантийската кааза (бжлгарските села Еникйой и Габрово, оставени на Гжрция); б) Дедеагачкия санджак без Еноската каза, и в) част от Орта кйойска и Мустафа-пашанска каази и цялата Кжрджалийска кааза от Одринския санджак.

5. — През 1915 год. една малка поправка на границата по течението на Марица стана между Бжлгария и Турция, като последната отстжпи на Бжлгария не цели Димотишката и Одринската каази с предградието Караач, всичко около 2000 кв. км. по железопжтната линия Одрин—Деде-агач. Всичката тая част от бившият Одрински вилеят е позната с името Западна Тракия.

6. — В примирието, сключено на 29 септември, 1918 год., в Солун между Бжлгария и представителя на Сжглашенските Сили г. Франше д' Еспере и представителя на С. Американските Сжединени Щати г. Мжрфи, западна Тракия един вид се гарантираше на Бжлгария при бждещите окончателни договори между двете воюващи страни в Европа.

7. — По Нйойския договор от 27 ноемврий, 1919 год., наложен на Бжлгария, на последната се отне изцяло крайбрежната ивица на Бело-морския бряг, сжстоеща се от казите Ксантийска, Гюмюрджинска, Дедеагачка, Софлийска, Димотишка и Одринска и части от Ахж-челебийска, Дарж-дерска и Орта-кйойска и се оставиха на разположението на Сжглашенските Велики Сили.

8. — Шест месеци след това в Сан-Ремо тези части от западна Тракия, които по Букурещкия договор, после по Цариградския, както и по примирието в Солун се признаваха за собственост на Бжлгария не само етнографски, но и по жизнени стопанско-икономически и тжрговски сжображения, Сжглашенските Сили ги дадоха на Гжрция, на която по-после по Севжрския договор ѝ отстжпиха и всички други земи от турска Тракия—Одрински вилеят — до бреговете на Черно-море, Чаталджанските височини, Мраморно море и Галиполския полуостров.

III. Народностния лик на Одринско—източна и западна Тракия — през средните векове.

Цялата Тракийска област по своето географско местонахождение на Балканския полуостров винаги е била изложена на не малки превратности в своята минала историко-политическа сждба. Обаче, вжпреки това нейно географско разположение на главния пжт от западна и средна Европа за Азия, народностния характер на Тракия не е претжрпявал такива промени, на каквито политически е била излагана.

Още в пжрвите времена, когато източната половина на Рим-

ската империя се отделила и започнала да се образува от нея средневековната Византия с духовното и културно надмощие на елинизма, тракийско-римския народностен лик на Тракия много бързо се заменил в славяно-български. Съвременника на Юстиняна Велики, Прокопий, съобщава, че в 549 год. целите тракийски планини, Родопите, във всичката им ширина и дължина, са били изцяло заселени със славяни, в ядрото на които се поглъщат остатъците от старите коренни туземци — тракийските беси и др. — и че в 551 год. един славянски отред в западна Тракия унищожил града Топир (Topirus), който се намира на брега на Егейското море близо до източния бряг на р. Места, и че жителите му били изтребени, а сполучилите да останат живи били завлечени в плен.[1]) Друг византийски историк от същата епоха, сириецът Иоан Ефески, казва следното: *„На третята година от царуването на Тиверия победоносни* (581), *проклетия славянски народ потегли и нахлу по цяла Еллада, в околностите на Солун и по цяла Тракия. . . .“*[2]) В един византийски документ от XI в. — типика на манастира Вира в източните подножия на Родопите, до днешния градец Фере (основал тоя манастир византийския севастократор Исак Комнен) — всички поселища, дадени във владения на манастира, са със чисто български имена.[3]) Друг по-сетнешен византийски историк, Акрополит, казва, че населението в западна Тракия било българско (XIII в.) и че то съзнателно и охотно е воювало, за да се присъедини към своите си еднородци на север.[4]) Друг ~~чужденец~~ летописец, Guillaum de Tyr, пише: *„Вече в XII в., в епохата на византийското господство, българския народ е заемал всичкото пространство от Дунава до Адриатическото море и до Цариград. . . . “*[5])

Но българския народностен лик на Тракия през цялото средневековие се потвърдява още от друг вид два исторически факта, а именно:

1. През XIII и XIV в. в Тракия, предимно в западната ѝ половина, се образували последователно независими български княжества, пределите на които впирали в бреговете на Егейското море. Тези сепаративни движения, явно насочени против Византия, можели да бъдат дело само на компактната българска маса в Тракия, която е била чиста от чужд елемент и която винаги се е стремила да се отърве от омразното византийско политическо господство и се присъедини към свободните си на север еднородци — Българи. Такива са били князете-деспоти Иванко и Слав през XIII в. и деспот Момчил през XIV в. Последният е бил победен от гърците само с помощта на турците им съюзници, доведени за тая цел из Мала Азия от Кантакузина, и с което гърц-

[1]) Procopius — De Bello Gothico, VIII, стр. 442.

[2]) Професор В. Н. Златарски — История на Българския народ през средните векове. София, 1919 год. Том I, част I, стр. 12.

[3]) Извѣстія Русскаго Археологическаго Институга въ Константинополѣ, т. XIII, стр. 52.

[4]) G. Acropolita — Annales edd. Benn., 1826, tit, 54, 114

[5]) Emil de Laveleye — La Péninsule des Balkans, t II, 1886, стр. 205.

ко-турско сжюзничество се поставя началото на по-нататжшното сжсипване на Балканските християнски държавици тогава и установяването на турското господство в Европа.[6]) Спомени за тези бжлгарски князе в Тракия, а особено за Момчила, и днес изобилват в народните песни и легенди в бжлгарското население.*)

Бжлгари из вжтрешността на Родопите.

2. Тракия по своето географско положение е била винаги през средневековието театжр на войни и военни движения между

[6]) **Професор Д-р К. Иречек.** — История на Бжлгарския народ, бжлг. издание, Тжрново, 1888 год., стр. 305, 320 и 391.

*) Града Ксанти и днес от околните помашки и бжлгарски села се именува **Царево,** като едновремешно седалище на бжлгарския княз Момчил. Виж. книгата **„Из Беломорската равнина, пжтни бележки и впечатления“**, Пловдив, 1907 год.

Византия и Бжлгария, като е попадала под политическата власт ту на едната, ту на другата. Когато Тракия цяла или част от нейната област е бивала под Византия, последната се е чувствувала слаба да държи в покорност и мируване компактното ѝ бжлгарско население, поради което, за да крепи своята власт над него и го обезсилва, тя е изселвала и пржскала из другите далечни части на империята си, главно в Мала-Азия, част от тракийското население, като сжщевременно е привеждала и заселвала арменци, сирийци и соргучи-турци особено в околностите и в самите главни крепости Одрин и Пловдив, господствуващи в областта.[7]) Но и тези мерки не помагали, защото Тракийските планини: Родопите, Сакар-планина, Странджа и Стара-планина още от VI в. са били сжс здраво заседнало бжлгарско население, приливжт от което в равнината и в градовете постоянно е приидвал и надделявал.

След всичко гореказано, нека видим, що казва и най-авторитетният от ново време гржцки историк г. Папаригопуло за византийските земи през средневековието относно техния народностен характер и грижите на Византия да ги обезличи и елинизира: *„Правителството е искало да погжрчи чрез езикжт и вжзпитанието и бжлгарите, и славяните, които са били напреднали до последните покрайнини на Пелопонез. Благородните от другите племена се вжзпитаваха в Цариградските училища и дворци. Градовете им земаха от императорското правителство гржцки имена . . .“*[8]) На друго място сжщият историк казва: *„Ако по-кжсно бжлгарите са се пак откжснали, то славяните в Епир и Тесалия и в другите по-южни страни сжвжршено са били погжрчени . . .“*[9]) Това се отнася за времето през XII и XIII в.

IV. Народностния лик на Тракия през времето на турското господство.

През XIII в. турците се засилили в Мала-Азия и почнали да стесняват пределите на византийските владения там. От началото пжк на XIV в. те захванали да налитат на малки дружини за грабеж и в европейските византийски земи, предимно по бреговете на Мраморно море и Хелеспонта. Пжрва жертва на турските грабежи, опустошения и жестокости била Тракия. Византия била безсилна, при всичкото си в онова време мирово величие, да се противопостави и да спре тези турски нашествия и тжй в центра на империята до и около самата ѝ столица. Напротив, нейното безсилие и слабост често я заставяли да тжрси и скжпо

[7]) Ibid. стр. 172, 238.

[8]) *К. Παπαρρηγοπούλου.* — *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ἐκδέδοτε ὑπὸ Ἀνέστη Κωνσταντινίδου. Τόμος τρίτος. Ἔκδοσις δευτέρα ἐπιθεωρηθεῖσα. Ἐν Ἀθήναις.* 1886, стр. 23.

[9]) Ibid. стр. 23.

да купува турското приятелство и военна помощ било проти[в] сжседите си, било против вжтрешните си безредици и династи[чески] ежби. Тжй Византия станала причина, щото турците да с[е] настанят в християнска Европа, да унищожат и покорят христи[я]нските самостоятелни до тогава господарства на Балканите, цел[и] шест века да се леят кжрви и нижат страдания у християнските народи на изток и най-после да сждават вражди и сжперниче[]ства между европейските западни и централни държави и с тов[а] да спжват мирния културен исторически развой почти на цел[а] Европа, а най-много на източната ѝ половина.

Слабостта на Византия да се справи с турците произлизал[а] единствено от факта, че едно малцинство, каквото са били и т[о]гава гжрците, каквито инжк културни и духовни условия и да [им] са благоприятствували, не могло това малцинство да държи [в] подчиненост толкова други народности, които римското госпо[д]ство оставило на изток в наследство на Византия. При това, ко[л]кото и да били тоже немногочислени взети по отделно всяк[а] една от тези не гржцки народности, колкото те и да били слабо-културни на времето си тогава, те пак неможели да понисат тжй лесно до край безкрупулността на господствующето гржцко мал[]цинство, неговите расови пороци и неговите типични насилия на[д] душите и сжвестите над всеки, който не е носел името *елин*, т. е. гржк, *ромеос*.

Повече от един век Тракия била току-речи непрекжсван теа[]тжр на войни, войскови движения, опустошения и обезлюдвания.[10] Френския рицар Bertrandon de la Broquier, който на врждщане о[т] Палестина в 1433 год. посетил двора на Султан Мурада II, като пжтувал от Сер за Одрин, бил принуден да нощува в палатка на открито поле, защото цялата местност била разорена, и селата пусти. Разрушен и пуст бил и стария град Траянопол при Мари[]ца. На друго място сжщия пжтешественик казва, че пжтя меж[]ду Цариград и Одрин минавал през плодородни места, които изобилват с вода, но били лишени от гора и от жители и били сжвжршено опустошени от многобройните гржцко-турски войни.[11]

Част от бжлгарското население из равнините и около главните пжтища било избито, друга част намерило убежище в планините (Родопите, Сакар, Странджа и Стара-планина) и там сжс своите еднородци-планинци джлго време водило отча[]яна борба с турците, за да брани своята вяра, свобода и посе[]лища. Едно запазено и до днес предание у родопските помаци казва, че техните прадеди цели 40 години упорито бранели своя[]та независимост, но най-сетне били принудени да се подчинят на турците, като донякжде на пжрво време запазили част от свои[]те свободи.

Измежду християнското население в Тракийската област гжр[]ците и през средневековието, както се видя от данните в преди[]дущият отдел, са били едно малцинство незначително, прждснати

[10]) Hammer — Histoire de l' empire Ottoman, t. I, p. 40—893.

[11]) Mémoires de l' Institut national des sciences et arts, sciences morales et politiques, tome V (Paris), an XII—1804, p. 469—637.

по самото крайбрежие на Черно-море, Мраморно и Егейско, дето изключително са се занимавали с дребна тжрговия и морячество, като посредници-комисионери между вжтрешността на сушата и морето. Гжрците не са били земеделчески и изобщо производителен елемент, нито пжк са сжставяли някаква числено по внушителна група, за да бждат в сжстояние да образуват селища из полетата. При завоеването на Тракия от турците и крайбрежните гржцки поселища били опустошени и част от жителите им погинали, а друга част намерили убежище из островите.

Бжлгарки моми от с. Булгар-кйой, Кешанско, с 2000 жители бжлгари до Балканската война, опожарено от турците на 4 и 5 юлий, 1913. год., избити от жителите му 350 души, а завлечени от турците 1030 души.

На обезлюдените тракийски полета и долини, които пжрви попаднали под турското господство, султаните довели из Азия колонисти турци, с които заселили градовете и стратегическите места за охрана на пжрвата отоманска столица на полуострова, Одрин. Гржцкият историк Папаригопуло казва: *„Около средата на XIV в. Орхановият син Сюлейман паша настанил около Галиполи некои турски и арабски поселения. А около края на сжщия век султан Баязид и в началото на следующето столетие (XV) султан Мурат II прехвжрлил от Азия тюркмени около Пловдив и р. Аксиос (Вардар), Загора и София, а пжк татари прехвжрлил също около Пловдив, дето до днес местото, на което са живели, е запазило името Татар-Пазарджик“.*[13]). Земите били раз-

[13]) К. *Παπαρρηγοπούλου — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ἐκδέδοτε ὑπὸ 'Ανέ-*

дадени на колонистите турци и татари, друга част на разни беове, заслужили във войните, а трети били запазени в султанска собственост, или пък оставени на мохамедански религиозни учреждения — джамии и вакъфи — предназначени да разпространяват и насаждат мохамеданския верски култ в новозавоеваните страни.

Земите на беевите отначало оставали необработени по липса на работни ръце, а отпосле се обърнали в чифлици с грамадни пасбища, в които господарите-беове под свое покровителство привличали българското население из планините. Тоя ред на нещата е продължавал през всичкото време на турското господство и до днес*).

Турското господство и турската колонизация заличили следите на старото християнско население и дали на страната, но само в равнините, на първо време един почти турски лик. Това и днес нагледно показва топографската номенклатура, която в равнините и долините по главните пътища е турска, малко българска, обаче гръцко название не се знае и не се чува нито едно, освен тук-там некои поселища покрай самия морски брег. В планините пък (Родопите, Странджа и Сакар-планина) само по високите била, дето са били летните пасбища на юруците-турци овцевъдци, названията са турски и български, а в низините и склоновете, дето е работната земя и селищата, топонимията е чиста само българска. Българските си имена са запазили и они селища, които днес са турски, като от друга страна пък съществуват турските имена на селища, в които турско население днес няма. Всичко това показва, че днешните жители на такива селища са преселници през времето след турското завоевание. Та българския характер на Тракия нагледно изпъква през тоя дълъг период от векове и политически промени още и в самата гръцка географска и др. литератури, географски карти и други официялни книжа, в които при всичките грижи на гръцката пропаганда всичко и в Тракия да бъде представено за гръцко, българската топонимия не са могли досущ да заместят с гръцка.

През втората половина на XV в., след като турците превзели и Цариград и се затвърдили здраво на полуострова, настъпило едно сравнително спокойствие и в Тракия, която останала далече от северните и западни страни, дето продължавали турските завоевателни и отбранителни войни. Турското могъщество достига крайните си предели през XVI в., и народностите до това време в Тракия биват вече окончателно почти сложени, и картината се представя в следния вид: в равнините и стратегическите места турски чифлици и турско и юрушко население. По самите

στη Κωνσταντινίδου. Τόμος πέμπτος. Ἔκδοσις δευτέρα ἐπιθεωρηθεῖσα. Ἐν Ἀθήναις, 1887, стр. 238.

*) Само в западна Тракия равнината покрай брега на Егейското море от Места до Марица е била поделена на повече от 90 бейски чифлици. Господарите-беове и до днес имат стада овци, отглеждането на които поверяват само на българи кехаи и овчари из Родопите.

Виж за това сп. „Родопски Напредък", 1903 г. Станимака, год. I, книги 1 до 12.

морски брегове нови колонисти гърци из островите, но без всякакви връзки с вътрешността, на първо време — рибари, лодкари между островите и крайбрежието, лозари и отпосле постепенно странствующи дребни търговци. В планините пък многочислено еднородно българско население, което през всички събития на изминалите векове напълно запазва своя бит, език и

Българи из Малгарско.

етнично надмощие. От планините почнали да слизат българи в равнините, долините и градовете било като работници и ратаи у беевете да обработват земите им и отгледват стадата им, било да обслужват на турските колонисти и войските, на които пътят е бил през Тракия за страните, дето през XVI, XVII, XVIII и XIX в. са се водили войни. В градовете постепенно заседналите българи пък развили занаятчийството, което имало грамадно значение за вътрешния стопанско икономически и търговско обществен живот в Турция.

Та и по самите днес крайбрежни на Егейското и Мраморно морета паланки и селища, за които се мисли и твърди, че са стари гръцки цветущи места, тяхното ядро състои от българи и малко от пришелци гърци от островите. За верността на това ние виждаме от сами гръцки официални от ново време документи [14]).

---

[14]) **Йордан п. Георгиев и Ст. Н. Шишков** — Юго-източна Македония. II ч. Българите в Кавалско, Драмско, Саръ-шабанско и пр. Пловдив 1918 год. с факсимилета и документи. Изданието е и на френски. Също и книгата от същите

Важни са в случая помениците на манастирите Кошница при Кавала и „Св. Ив. Предтеча" при Сер. От XVI в. до ново време в тия поменици фигурират чисти народни бѫлгарски имена от всички градове и селища по крайбрежието на Егейското море, включително и Одрин, които днес минават за грѫцки, а грѫцко национално име до втората половина на XIX в. не се среща в тези поменици и от споменатите поселища нито едно. Това ни свидетелствуват и документите №№ XVIII и XX приложени в края на тая книга за Марония и Порто-Лагос.

Тѫй и Тракия, при всичкото нейно изключително положение, запазва своя бѫлгарски народностен характер не само в планините, но отпосле и в долините и полетата през всичкото време на турското политическо господство от XIV в. до наши дни.

V. Чужденци учени, пѫтешественици и дипломати за народностния характер на Тракия—Одринско.

През цялото пет-шест вековно политическо господство на Турция в европейския материк, тя е била слабо достѫпна, почти terra incognita, за чужденците учени и изследвачи. Едва от XVIII в. на после, след като турската мощ се отслабила от войните ѝ с Русия и след като ѝ се отнели големи части от владенията ѝ, Турция почва да става известна на европейският учен свят в ней ното вѫтрешно сѫстояние. Особено голям интерес се явява кѫм по-всестранното изучване на турските земи през XIX в., през което време се засилили сѫперничествата и стремежите на великите европейски дѫржави за наследството на „Босфорския болник". При все това, през всички времена западните дѫржави са изпращали политически мисии до султаните в Цариград, на които пѫтят е бил през Тракия. В тези мисии е имало просветени хора, хора и на науката, които, било по лични наблюдения, било посредством други достоверни за тях източници, са написвали и издавали своите изследвания и впечатления и с това са запознавали европейските общества с вѫтрешния живот и сѫстояние на отоманската империя.

Трябва много да се дѫржи на тези чужденци, изследвачи на европейският изток, защото техните свидетелства относно народностния характер и на Тракия са свидетелства и данни не само на високо просветени хора и далеч от домашните племенни и политически разпри на балканските народи, но, напротив, имало е и мнозина из помежду тях, които не са криели своя ентусиазѫм и преданност кѫм древната елинска култура и, следователно, са били и ревностни приятели и защитници на днешните гѫрци и отявлени доброжелатели на панелинските им блянове. За нас, бѫлгарите, па и за всеки другиго, който дѫржи на истината, правдата и чистата сѫвест, тези данни на чужденците учени, пѫтешественици, общественици и политици са много по-ценни и важ-

---

автори: „Бѫлгарите в Серското поле", 1918 г. тоже с документи и факсимилета. Изданието е и на френски, английски и немски езици.

ни още и поради обстоятелството, че мнозина от тях са правили и писали своите изследвания и впечатления тогава, когато нито *бжлгарска екзархия*, нито *бжлгарска джржава*, нито пжк *„бжлгар-*

Изглед на бжлгарско село в Родопите с черквата си.

на през 1828 год., в книгата му: „Юмористическія, политическія и военныя письма изъ главной квартиры Дунайской арміи в 1828 и 1829 годъ – Лайпцигъ, 1862", на стр. 108 е писмото, писано от Ески-Сарай в Одрин, и между другото в него писмо е казано

ставлявани и познавани на запад за чисто *елински-гръцки*. Това се признава и от много чужденци, каквото например е френският учен и пътешественик **А. Викенел,** който в съчинението си: „Recherches historiques sur quelques points de l'histoire générale des peuples slaves et de leurs voisins les Turcs et les Finnois, Paris, 1869", на стр. 559 казва: „*Преди пътуванията, които ний направихме в Европейска Турция с Ами Буе от 1836 до 1838 год., повече от 4,000,000 славяни са били примесвани с гърците, само защото са изповедвали гръцката вяра*". Това смесване твърдят и много други европейски учени и пътешественици (М. Убичини, С. Пойе, Ш. Сейнобос, Ж. Г. Питулиос и др.), изповядват го и самите гръцки най-знатни историци, като Папаригопуло, който в своята история на еллинския народ казва: „*Чрез многото и разнообразни правá и привилегии, които винаги много или малко е притежавал, патриархът е бил станал, както се е казвало и от отоманското правителство,* Народоначалник, *т. е. най-висок не само черковен, но и в много неща политически началник на народа. И понеже тогава, както и до днес, впрочем, не е правено никакво различие по народност на разните не мюсюлмани поданици на държавата, но всички са се наричали* ромеи, *то властта на патриарха се е простирала над цялото православно християнско население на изток, не само над гърците, но и над албанците, българите, сърбите, другите славяни и арменците*".[1])

В това заблуждение от начало са попаднали и мнозина от съставителите на етнографски карти за земите на полуострова под турска власт, а особено през първите три четвърти от миналия (XIX) век, които карти днес хитро използуват гърците за своите завоевателни блянове.

Ние тук ще приведем кратки извлечения — цитати само на некои от многобройните свидетелства на с всемирна известност европейски учени и пътешественици, които в разни времена до началото на настоящия XX в. са спохождали Тракия и лично видяли и се уверили в нейният истински народностен образ. След Илинденското възстание в Македония и Тракия през 1903 год. състоянието на работите в Турция наново възбуди голям интерес в Европа, и много данни и истини се изнесоха от тогава до днес и в науката, и в печатът, и в дипломатическите канцеларии, обаче, ний изоставяме тях, с изключение само на няколко, защото те са тъй многочислени, че ни времето, ни местото позволяват да се изброят, нито пък е възможно да се търсят, намерят и проучат в този момент. Събитията от 1900 г. насам са заварили мнозина от читателите, които се интересуват с въпроса, така че те знаят много нещо от казаното през това време за преживяното и истинското състояние на работите в Балканите.

1. В една статия с надслов „Nachricht über die Volksmenge der Griechen in Rumlj oder Rumelien", обнародвана в спис. „Magazin zur

тешественици, общественици и политици са много по-ценни и важ-

---

автори: „Българите в Серското поле", 1918 г. тоже с документи и факсимилета. Изданието е и на френски, английски и немски езици.

näheren Kenntnis der physischen und politischen Zuständes von Europa“, Берлин, 1778, стр. 68—74, като говори за гржцките митрополитски седалища, казва: *„Страната от Виза и Мидия до Черно-море е в бжлгарските земи.“*

2. **William Martin-Leake** в книгата си „Reséarches in Greece, London, 1814, стр. 375, казва: *„Християните, които говорят бжлгарски диалект, живеят . . . . (между другите) в цяла Мизия. вжтрешността на Тракия до Дунава и в околностите на Цариград“.*

3. Друг англичанин, **David Urquhart**, който е бил секретар на английския посланик в Цариград и през 1831 год. е обиколил вжтрешността на Европейска Турция, в своето сжчинение: „Turkey and its Resource“, издадено в Лондон в 1833 год. и посветено на английския цар, на стр. 42 казва: *„Бжлгарите . . . които са останали верни на своята вяра, живеят в македонските полета . . . на Бжлгария и на Тракия и около Монастир и Солун . . . Одрин и даже Цариград. Тези последните (бжлгарите), впрочем, представляват голямото мнозинство от населението и са изложени на един систематичен и непрекжснат натиск“.*

4. **Eneholm**, полковник от руския генерален щаб, в своята книга: „Notice sur les villes situées au-delà des Balkans, occupées par les troupes russes pendant la glorieuse campagne de 1829. St. Pétersbourg, 1830, като изброява градове и села и числото на кжщите в Лозенградско, Мидия и др., казва, че *„селското население в цялата тая област* (източна Тракия) *в началото на XIX в. е било в мнозинството си от бжлгарска народност“.*

5. **E. M. Cousinery**, номизматик, френски консул в Смирна и Солун, в своето сжчинение: „Voyage dans la Macedoine, contenant des recherches sur l' histoire, la géographie et les antiquités de ce pays. Paris, 1831, Deux volumes“ на стр. 5 казва: *„Намират се още бжлгари, разпржснати или даже сжединени в села в Тракия до Текир-даг (Булгар-кйой) . . .“*

6. **Ami Boué**, известен френски геолог и пжтешественик, в сжчинението си: „La Turquie d' Europe, Paris, 1840, 4 vol.“ казва: *„Бжлгарите заемат Бжлгария, долна Мизия, по-голямата част от горна Мизия и образуват ядката на населението в Македония. Намират се още пржснати бжлгари, или пжк групирани в села на Тракия, дори до Текир-даг (Булгар-кйой) . . .“*

7. **Auguste Viquesnel**, френски географ и геолог, два пжти пропжтувал през 1836 и 1847 — 48 г. цяла Европейска Турция и в своето сжчинение: „Voyage dans la Turquie d' Europe ou description physique et géologique de la Thrace“ 1855, казва: *„Бжлгарите заемат десния бряг на Дунава, двата склона на Старо-планинската верига, много голяма част от Тракийската равнина, и проникват до Родопите, в Албания, Македония и дори Гжрция“.*

8. **Ф. П. Фонтан**, който е участвувал в руско-турската война през 1828 год., в книгата му: „Юмористическія, политическія и военныя письма изъ главной квартиры Дунайской арміи в 1828 и 1829 годъ – Лайпцигъ, 1862“, на стр. 108 е писмото, писано от Ески-Сарай в Одрин, и между другото в него писмо е казано

следното за източна Тракия: *„Що се отнася до населението, мюсюлманите са малко и са разпръснати в селата; колкото пък за християнското население, което образува мнозинството, то се състои от гърци, хитри и деятелни, които живеят по крайбрежието, когато пък във вътрешността ний срещаме българско население, което образува една здрава и свежа маса"*.

9. В статията: „Българите в неиздадените мемоари на Чайка Чайковски (Садък паша)" от дъщеря му г-жа **Каролина Суходолска,** обнародвани в министерския „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина", кн. X, 1894 год. на стр. 438 започват самите *„Спомени"* и в началото автора ни казва: *„В 1841 год. аз предприех едно пътуване до Родосто, Енос и Кешан и имах случай да забележа, че освен населените от турци и гърци села, всички други беха обитавани от българи"*. Това се отнася за самото крайбрежие на Мраморно море и част от Егейското между Цариград и Енос, гдето гръцкият елемент е по-засилен.

10. **J. P. Liprandi**, руски генерал, вземал участие във войните през 1812—1814 и 1828—1829 год., в съчинението си: „Източния въпрос и България", издадено на руски през 1868 год. в Москва, на стр. 13, като изброява градове и поселища в Тракия и посочва числото и народността на населението им, определя границите на България така: *„На изток до Черно-море, от устието на Дунава до Босфора, Мраморното море, Дарданелите и Егейското море"*.

11. Знаменитият славист **Павел Иосиф Шафарик** в бележитото си в науката съчинение „Sebrané Spisy, II. Slovanské Starožitnosti. Prague, 1863 год., на стр. 250, казва, че *„славяно-българите заемат Мизия, Тракия, Македония, Албания, Тесалия и проникват до Пелопонес"*.

12. **Cyprien Robert**, професор в Парижкият университет, лично изучвал етнографските въпроси на Балканския полуостров през първата половина на XIX в., в съчинението си: „Les Slaves de Turquie, t. II, 1844", на стр. 230 казва: *„В Тракия българите заемат важни позиции до Цариград . . ."* На стр. 250, като говори за града Силиврия, казва: *„Тъй на няколко левги от Цариград сладкозвучният и богат славянски говор почва да бие в ушите . . ."*

13. **Dr. C. F. Poyet**, френски учен и писател, живял в Турция 23 години, пропътувал всичките ѝ земи, в своето знаменито съчинение: „La Bulgarie dans le présent et l' avenir, Paris, 1860", на стр. 5—6 казва: *„България не е вече тая страна, ограничена от една страна с Дунава, а от друга веригата на Балкана. България, това е също Тракия. Македония, с една дума четирите пети от Румелия, дето живее един народ със свой особен език, свои собствени обичаи и който с енергия отблъсва всяка наклонност за усвояване от друг народ"*.

14. **Villiam Denton**, английски пастйор, пътувал из Турция през 1862—63 год., в книгата си: „The Christians of Turqey, 1867", на стр. 34 казва: *„Българския народ . . . . не заема само областта, наречена България, но образува една голяма част от населението в Тракия и Македония"*.

15. **Wilhelm Pressel**, инженер, който е трасирал железопжтните линии в Турция и лично се е запознал с вжтрешното сжстояние и народностите в Европейска Турция, е написал студията „Land und Leut in der europäischen Türkei“, поместена в сп. „Das Ausland“, издавано в Щутгард и Мюнхен в 1885 год. Като разгледва границите на бжлгарската народност в 1860 г., автора сочи за

Бжлгарско семейство от с. Габрово, Ксантийска каза, опожарено от гжрците на 10/23 юли 1913. год., 25 неджгави стэрци заварени и избити, а другите му жители избегали в Бжлгария.

южна и югоизточна граници на бжлгарското племе бреговете на Черно и Мраморно морета и я проджлжава по брега на Егейското море до устието на р. Вардар. *„Тжкмо югоизточно*, казва той, *бжлгарите достигат крайните части на Цариград и Енос. В некои градове по крайбрежието, като напр. Силиврия, Родос-*

то и др., бжлгарите сжставляват даже мнозинството от на-селението".

16. **Karl Sax,** който е бил австро-унгарски консул в Одрин и лично е изучавал Тракия, в сжчинението си: „Geographisch-ethnographische Skizze von Bulgarien (Mittheilungen der Kaiserlich-Königlichen geographischen Gesellschaft. Bd. XII, Neue Folge, 2 Band) Wien, 1869", на стр. 459 като твжрди, че *„бжлгарите образуват две трети от населението в Одринския вилеят*", казва: *„На югоизток бжлгарите допират* (от Егейско море) *до Цариградския полуостров*".

17. **Ф. Миркович** в етнографската карта на славянските народи от 1867 год. отбелязва между другите за бжлгарски земи, населени с бжлгари: *Одрин до Чорлу, Деркос и достигат до Черно море.*

18. Известният археолог **Albert Dumont,** който е изучавал Тракия и Македония, в своето сжчинение „Le Balkan et l' Adriatique, Paris, 1873", на стр. 119 казва: *„Макар че Одрин да се намира в страната на бжлгарите, населението на градjт е повечето турци и гжрци . . .*"

19. **G. Rasch** в сжчинението си: „Die Türken in Europa. Prag, Druck und Verlag der Buchdruckerei von J. S. Skrejšovský, 1873. 2 Bde. p. p. XVI—367; 353—if." т. I на стр. 215 казва: *„ . . . Бжлгарите образуват главната маса от населението в Македония; една тясна ивица от крайбрежието на Егейското море принадлежи изключително на бжлгари; в Тракия заемат важни поселища; цели окржзи от източна Тракия са населени от бжлгари. Човек се натжква на бжлгари в Ливадия и в Морея. Бжлгарския народ е най-многобройният от всички славянски и гржцки поселения в Балканския полуостров. Числото на бжлгарското население на полуострова се увеличава от ден на ден, когато турското ежедневно намалява*".

20. Познатия руски учен **В. Теплов** в книгата си: „Андрианополь, С. Петербургъ, 1874 год.", на стр. 40 казва: *„Вжпреки подавляющето мнозинство на бжлгарското население в тая (източна Тракия), гжрците се силят с всички средства да подчинят повечето от нейните жители под духовната власт на Цариградската патриаршия, като им дават името гжрци и по тоя начин оправдават своите претенции вжрху една страна, днес изцело славянска*".

Вжв второто си сжчинение: „Матеріялы для статистики Болгаріи, Тракіи и Македоніи. С. Петербургъ, 1877 г.", сжщият автор на стр. 21 казва: *„Ние срещаме гжрци, които се занимават със земеделие, зад Макри по р. Марица и изобщо в източна Тракия, но и там гржцкото население—затова свидетелствуват всички консулски рапорти — е незначително и се губи напжлно в компактната маса на бжлгарският елемент, който го обкржжава*".

21. **Auguste Dozon,** френски консул и литератор, знаещ бжлгарски език и лично споходил вжтрешните земи на Европейска Турция, в книгата си: „Chansons populaires bulgares, Paris, 1875", на стр. 12 казва: *„Този език (бжлгарският език) е днес господству-*

ющ не само в Бжлгария, но и в по-голямата част на Тракия и Македония".

22. Известният френски географ **Elisée Reclus** в своето сжчинение: „Nouvelle Géographie Universelle. La Terre et les hommes. I. L' Europe Orientale, Paris, 1876", на стр. 217—218 казва: *„От бреговете на долния Дунав до склоновете на Пинд всичката земя на полуострова принадлежи на бжлгарите, освен островчетата и етнологическите архипелази, дето живеят турци, власи, цинцари или гжрци*". И по-нататжк проджлжава с питането: *„Коя е прочее тая раса, която по числото и пространството на своите владения е по-вярно пжрвата на Тракийския полуостров?*"

23. **Граф Н. П. Игнатиев** в мемоарите му, обнародвани в „Историческій Вѣстныкъ, С. Петербургъ", 35 годишнина, (1914), том. CXXXVI, на стр. 66 между другото казва: *„Действително, две трети от Македония и Тракия са населени с бжлгари*"."

24. Военният писател полковник **Ferdinand Lecomte** в книгата си: „Guerre d' Orient en 1876—77", издадена в Лозана (Швейцария) в т. I стр. 29 казва: *„Те (бжлгарите) заемат десния брег на Дунава от устието му до вливането на Тимок, двата склона на Старо-планинската верига, най-голямата част от равнините на Тракия . . .*"

25. **Amand Freiherr von Schweiger—Lerchenfeld** в сжчинението си: „Unter dem Halbmonde. Ein Bild des ottomanichen Reiches und seiner Völker. Jena, 1876", на стр. 32 казва: *„Между другите народи бжлгарите населяват най-голямата част от Македония и значително пространство в Тракия. Вжв всеки случай те са най-многобройния народ в Европейска Турция*".

26. **Franz Crousse** в книгата си: „La Péninsule gréco-slave, Bruxelles, 1876", на стр. 169 казва: *„В Тракия и Македония гжрците са твжрде разсеени (разбирай незначително число, Бел. прев), освен в некои градове: Цариград, Одрин . . .*"

27. **Ravenstein** в своята статия: „The Populations of Russia and Turkey (Journal of the Statistical Society of London, London vol. 40, 1877", на стр. 449 казва: *„Бжлгария включва санджаците Одрински, Пловдивски . . . и вжв всички тях бжлгарите преобладават*".*)

28. **James Baker**, който отлично е познавал Турция, в сжчинението си: „Turkey in Europa. Third edition, London, Paris, New-York, 1877", издадено и на немски в Щутгард, 1878 г., на стр. 16 казва: *„Бжлгарите сжставляват днес най-голямата част от населението в Европейска Турция . . .*" На стр. 44 заключава: *„Ний изложихме вече, че бжлгарите сжставляват най-голямата част от населението от границата на Македония до Черното море и от Дунава до Мраморното море*".

29. — Знаменития германски географ и етнограф **Heinrich Kiepert**, на когото сжчиненията по етнографията са упражнили голяма роля в Берлинския конгрес през 1878 год., в сжчинението си: „Die neuen Territorialgrenzen auf der Balkanhalbinsel vom Gesichtspun-

---

*) Преди руско-турската война в 1877—78 г. почти цяла днешна западна Тракия е влизала административно в Пловдивския санджак.

kte der Nationalgrenzen, „Globus“ illustrierte Zeitschrift für Länder und Völkerkunde. Braunschweig, 1878, 33 Bd“ на стр. 268 *„Изследванията на безпристрастни немски и западни наблюдатели не оставят никакво съмнение, че селското население и мнозинството от градското във вътрешността на Македония и Тракия дори до вратите на турската столица говори български, и само образованата част от това население разбира гръцки. Българите имат даже едно разпространение много по-широко от онова, което фигурира върху моята карта (отнася се до източна Тракия) тъй, както аз го отбелязах в текста на второто издание на тая карта“.*

Киперт поправя по-нататък в своя труд една неточност на самата граница, установена в С. Стефанския договор, който оставяше вън от истинските граници на българското племе помашките групи в Родопите и в Ахж-челебийската област (басейна на р. Арда) и казва: *„Според резултатите от новите отделни изследвания тук още масата е българска, и мнозинството от тая маса е било принудено с насилие да приеме мохамеданството“.*

30. — **Бисмарк** в отговора си на едно запитване на 19 февруари, 1878 год., в германския рейхстаг относно тогавашното състояние на Източния въпрос е казал: *„Етнографското положение на България. както го зная от автентичен източник и както произлиза от най-добрата карта, която ние познаваме — Кипертовата — е такова, че нейните национални граници слизат на запад дори до оттатък Солун и отиват на изток с малко смес от турски елемент дори до Черно море“. „Следователно, княз Бисмарк е считал ивицата земя между Солун и Черно море (Тракия) като българска земя,“* заключава белгийския писател Емил Лавеле в своята книга: „La Peninsule des Balkans, 1886, v. II“, на стр. 205.

31. — Ernest Dottain, университетски професор-историк, в съчинението си: „La Turquie d' Europe d' aprés le traité de Berlin, Paris, 1878“, казва: *Те (българите) завземат не само собствена България на север от Стара-планина, но още и най-голямата част от Тракия“.*

32. — В една статия: „Land und Leute in Bulgarien,“ поместена в сп. „Zeitschrift für Politik, Literatur und Kunst, 45. Jahrgang, IV Quartal, Leipzig, 1886,“ на стр. 97 се казва: *„От Серес тя* (границата, Бел. прев) *достига Кавала на Егейското море, което тя напуща при устието на Марица, отдето се отправя към Мидия на Черно-море“.*

33. — Отличния познавач на Балканския полуостров, френският полковник **Léon Lamouche** в своето съчинение: „La Bulgarie dans le passé et le présent, Paris, 1892,“ на стр. 444 казва: *„Според картата на Киперта, линията би пресекла Марица при Димотика, подире би слезла по течението на реката на левия бряг дори до съседството на морето, за да се издигне подире на североизток от Родосто, да мине през Виза и да достигне брега на Черно-море. . . . Лежан прокарва тая линия малко по-насевер, но картата на Киперта трябва да е по-близо до истината“.*

По-нататък същият автор на стр. 110 и 111 продължава: „*Мирния договор, подписан на 19/3 март. 1878 г., в С. Стефано, напълно отговаряше на българските надежди, като отстъпваше почти пълна независимост на сборът от турските области, в които те* (българите, Бел. прев.) *образуваха мнозинството от населението*“.... „*Княжеството се простираше от Черно-море до Албанските планини и от Дунава до Егейското море...*“ „*Това разграничение беше съобразно с историческите традиции и същевременно с данните на етнографията*“.

Същият автор в новия си научен труд: „La Peninsule Balkanique, Paris, 1899“ на стр. 20—26 казва: „*Северната част на Тракия е населена в своето мнозинство от българи, смесени с гърци и турци.... Намират се още български села дори в непосредствено съседство със столицата*“.... „*Трябва да се прибавят към българската националност и македонските славяни, на които броя може да се изчисли почти на повече от един милион, а пък с българите от Одринския вилает на един милион и половина*“.

34. — Fresneaux в съчинението си: „L'Orient, les Osmanlys, Chrétiens des Balkans, Paris, 1892,“ на стр. 261—262 казва: „*Цялата територия между Марица и Струма е населена в по-голямата си част от българи и помаци. Гърци има само в крайморските градове, а в тяхната околност етнически и политически цялата тая страна по право се пада на българите*“.

35. — **Професор Т. Д. Флоринскій** в съчинението си: „Славянское племя. Статистико-этнографическій обзоръ современнаго славянства. Кіевъ, 1907 г.,“ на стр. 69—71 като говори за числото на българския народ и разпределението му по разни страни, казва, че в Румелия, т. е. Одринския вилеят, в Цариград и други части на Европейска Турция без Македония, живеят 661,200 българи. Същият учен в друго по-раншно съчинение: „Лекціи по славянскому языкознанію, ч. I, Кіевъ, 1895. Болгарскій языкъ“ на стр. 53 казва: „*Български се говори от славяните, които обитават източната половина на Балканския полуостров, а именно: Мизия, Тракия и Македония, или според по-сетнешната терминология на турците, в вилеятите Дунавски, Одрински, Солунски и Битолски*“.

36. — Добре познатия в европейската наука пражки професор **Л. Нидерле** тоже е определял „*по най-достоверни данни и свои собствени*“ изучвания числото на българите в Одринско и Цариград на 600,000 души (Виж цитираното по-горе съчинение на проф. Флорински, стр. 70), а в знаменитото си съчинение „La Race Slave, Paris, 1911, Chap. VIII“, в което определя земите, що населяват българите, на стр. 190—192 завършва: „.... *минава Румелия,* (т. е. Тракия, Бел. прев.) *стига Димотика над долня Марица, после от Узун-кюпрю, Баба-ески, Чорлу, Чаталджа достига до околностите на Цариград*“.

37. — Американския професор **Leon Dominian** в „The frontiers of language and Nationality in Europe, 1917“, публикация на Географското дружество в Ню-Йорк, казва: „*Долината на Марица е българска. Няколкото гръцки селища по крайбрежието меж-*

ду Дарданелите и Босфора, по брега на Черно море се занимават с риболовство и лодкарство. Дребната търговия там е почти изцяло в техни ръце. Българите се занимават изключително със земледелие. Обработваните от тях земи се простират чак до стените на Цариград".

38 — В „Brockhaus' Konversations-Lexikon", Лайпциг, 1908 год., т. III, на стр. 677 е казано: *„Разпространението на българите днес обхваща цяла Мизия, Тракия и Македония. Българското население се простира дори до Цариград".*

Освен горепосочените свидетелства на чужденци, в по-ново време, когато изобщо тракийските покраини се изучиха по-внимателно, ний имаме и едно не малко число етнографски карти, издадени от чужденци и в чужбина, в които карти отбелязват, че българите в Тракия съставляват мнозинството от всички други християнски народности, вземени вкупом. Посочваме тук само няколко от тях, а именно: а) картата на А Ф. Ритих в неговото капитално съчинение „Славянскій свѣтъ", Варшава, 1885 год.; б) Карта „Славянскихъ народностей", съставена от Н С. Зарянко и издадена от Славянското Благотворително Дружество в Петербург, в 1890 год.; и двете нови в последно време: тая на Етнографският и лингвистически институт d'Agostini de Novarre в Италия, 1917 год., и тази на Iean Gabrys, секретар на Съюза на народите в Лозана, 1918 год. За нас особено важни са последните две, защото не само че са дело на два авторитетни учени института в западна Европа, ами и защото са издадени през времето, когато българския народ беше в неприятелски военни действия с западните народи.

Друго едно не по-малко важно и ценно за нас свидетелство за българския характер на Тракия е, че католическите мисии Възнесенци, Августинци и Домениканци, изпратени от правителствата на Франция и Пиемонт към 1860 год., да работят между най-силния християнски елемент в Европейска Турция, се установили в Одрин и Пловдив, като центрове на Тракийската област с най-многочислено българско население. В Одрин е бил открит български католишки лицей, българоуниятска духовна семинария — и двете закрити от турците в 1913 год. и днес не позволени да се открият от гръцките власти, — а тъй също Одрин до 1913 год. беше седалище на българоуниятски епископ. И американските мисионери, които за пръв път дохождат към 1858 год. в Тракия, за да проповядват между българите, по същите причини се установили в Одрин.

Най-после ний държим още на едно най-ново и твърде важно обстоятелство, а именно: английски, френски, италиянски и други съглашенски военни и граждански лица, които от примирието в 1918 год. до днес сами лично споходиха и видяха Тракия, управляваха я след това за известно време, додето да се подари тя на гърците, се увериха, какво е било ядрото на нейното население и какви са били неговите страдания в довчерашното му минало от гърци и турци, а днес само от гърци.

VI. Турски и гръцки признания за истинския народностен характер на Тракия.

Турските официялни архиви през всичкото време на турското господство на полуострова безспорно изобилват със що-годе поверни и по точни данни за всички подвластни на султаните християнски народности и тяхното състояние и съотношение към властта, обаче, тези данни си остават недостъпни за инородецът и иноверецът и незнайни за науката. При все това, въпреки висшите политически съображения на турското правителство и въпреки ориенталската психика на балканските народи — ако не може досущ да се скрие пред външния свят, то поне до максимум да се обезсилва истинската численост и положение на не турските и враждебни една на друга народности — ний пак имаме случай, когато и турското правителство официялно е признавало българския характер и на Тракия, която както за отоманското господство, тъй и за панелинските блянове на гърците, а след тях и за други по-далечни и силни фактори, е трябвало Тракия поне източно и южно от Одрин да се запази за бариера на Цариград и проливите.

Българско семейство от с. Кара-Курджали при Мароня, Гюмюрджинско, споменато в документите № XVIII и XIX и числено за гръцко село.

Ето в какво състоят тези признания:

1 — Известния турски пътешественик и писател **Евлия-челеби**, който през 1651 до 1656 год. е пропътувал цялата стра-

на от Цариград до Силистра на Дунава, споменава предимно за българскиселав Лозенградския санджак и в източната част на тая област, т. е. тъкмо по крайбрежието на Черно-море, дето гърците твърдят за цветущи гръцки градове и поселища с елинска култура. Тъй напр. между другото, като говори за крепостта Ески-Полос, казва: *„Тук селото е българско, състои се от 200 къщи и се намира под долното кале“*. По-нататък същият автор казва: *„От тук тръгнахме пак към север и дойдохме до село Факъ-лар, което е българско, състои се от триста къщи и се намира вътре в един дол. И това село е в района на Лозенградския санджак . . . . Пак тръгнахме към север и стигнахме в крепостта Кара-бунар. То е българско село от двесте къщи в района на Лозенградския санджак.“* [16])

Това е писано от турчин и през времената, когато всички християни из турската империя са смятани и познавани за *ромеи* — гърци.

2 — Член 10 от Султанския ферман, издаден през февруари 1870 год., който официялно призна българската народност в Турската империя с учредяването на автокефална черква, позволяваше да се установят български митрополити в тези епархии, дето българите имат едно мнозинство от $^2/_3$ над всичкото друго християнско население. При всичките отчаяни усилия на гръцката патриаршия да не допусне православните българи в Одринската епархия да имат свой народен пастир, през 1874 год. турското правителство допусна да се установи в Одрин българския владика Доротей, който след малко време стана жертва на гръцките интриги. През 1878 год. на Одринската епархия застана българския владика Синесий, а след него Пелагонийският Евстатий, след смъртта на когото турското правителство по интригите на гръцката патриаршия от една страна, а от друга повлияно от съединението на Източна Румелия с Българското княжество, при това и стреснато от бързото пробуждане и национално закрепване на тракийските българи, не позволи до последно време българите в Одринския вилеят да си имат свой народен иерарх, когато малцинството гърци имаха 8 гръцки титуляри митрополити с права на пълни господари над душите и съвестите на всички християнски населения във вилеята.

По тоя начин турското правителство, без да е по волята му, мълчаливо още преди С.-Стефанският и Берлинския договори в 1878 год. призна, че *българите в Одринския вилеят, т. е. източна и западна Тракия, съставляват повече от $^2/_3$ от цялото християнско население.*

3 — Цариградския френски вестник „Courrier d'Orient“ през 1878 год. обнародва подробна статистика на населението в Одринския вилеят на селища, числото на къщите във всяко едно и *нофузите* на турци, българи и гърци.* На друго място ще видим

---

[16]) **Д. Г. Гаджанов.** Пътуване на Евлия Челеби из българските земи през средата на XVII в Пер. Списание, LXX, 9—10 св. 1909 год. стр. 647.

*) Нофуз е удостоверение за самоличността на мъжете, подлежащи на военна парична за християните, а лична за мохамеданите повинност — *бедел, харач*

подробностите на дадените в „Courrier d'Orient“ числа за народностното състояние на Одринския вилеят. Важното тук относно статистиката на цариградския френски вестник е да се знаят следните обстоятелства:

а) Данните са събирани и дадени през тежките времена на българския народ — възстанието и кланетата през 1876 год. и последвалата ги руско-турска война през 1877 и 78 години, когато много български села и население, изплашени и изнасилени от агентите на Вселенската патриаршия, за да се избавят от техните клевети и предателства и от мъстта на турците, са били заставени да се обявят за патриаршисти, т. е. „елини“. Всеки, който представял писмено удостоверение, че е *грък*, освобождавал се и от събираната тегоба—безплатна реквизиция от турското правителство не само в платове, дрехи, пари, коля и добитъци, но и в хора. А в комисиите, които събирали тези „ангарии“ само от българите, влизали за членове и най-фанатичните гърци. [17]) Значи, не може да се мисли, че тя е напълно вярна относно българското население в Тракия.

б) Тя е изработена въз основа на турски сведения тогава и е обнародвана в моменти, когато турската цензура е била особено строга и придирчива и когато в Цариград — Високата порта и Фенер — па и другаде са треперели за съдбата на Тракия, охраната на отоманската столица и на проливите. Независимо от това, но и ни един от тогавашните цариградски вестници, особено гръцките, които са твърде чувствителни към етничните въпроси на полуострова, не са споменали нещо по данните на френския си събрат. Всичко това ни дава право да считаме числата на Courrier d' Orient по-доле от действителните относно българите в Тракия.

4 — Всички турски салнамета за Одринския вилеят, които са официялни издания на вилеятското управление от 1878 до 1912 година, при всичката грижливост на турските власти да се укрива българският елемент във вилеята, като се дават по малки от действителните числа за него, като в също време се представят патриаршистите българи за гърци, а помаците за турци, то пак съдържат доста внушителни данни за *булгар миллет*, т. е. българи с закрепнало национално съзнание и открито и смело признаващи своята народност и своето народно духовно началство — Българската Екзархия.

5 — Най-после нека споменем още един факт, с който турското правителство званично признава българският елемент в Тракия, ако не в повече, то поне наравно с турци и гърци. При всичките политически сметки от една страна, и отчаяния натиск

---

[17]) **Иоаким Груев** — Моите спомени, 1906 г. Пловдив, стр 37.
Ст. К. Салгънджиев — Лични дела и спомени или неравна борба с елините в Солун и Сер. 1906 год. Пловдив, стр. 93—109.
С М. Родопски — Портрет на гръцкото духовенство и коварните му дела против българите в Родопите, 1887 год. Пловдив, стр. 131—134.
Йордан П. Георгиев и Ст. Н. Шишков — Българите в Серското поле, 1900, Пловдив, стр. 8, документ гръцки № VI.

и клевети на гърците от друга, Одринското вилеятско управле-
още от 1867 год. до последни дни бе принудено по силата на
грубата действителност на нещата да издава своя вилеятски ве-
стник „Едирне“, наред на турски и гръцки, и на български ези-
за да може и българското население в своето мнозинство из ви-
ляета да знае разните правителствени закони и наредби. Бе-
спорно е, че това нямаше да бъде, ако българското населе-
във вилеята беше, каквото са напр. евреите и арменците, ед-
тъй нищожно малцинство, както инък го представят днес пред
светът и турци и гърци.

Омагйосани и омаяни в своята панелинска мегаломания, гър-
ците и днес не признават друга народност на юг от Старо-плани-
ската верига, освен чистокръвни потомци на древните елини. Гръц-
ката многобройна печатна пропаганда след руската освободителна
война в 1877/78 год., а особено пък през и след Балканските и
общеевропейската напоследък войни, и в самата Гърция, и вън
пред чуждия свят, е лишена от всяко човешко достойнство. До
в мемоарите им до мирната конференция лъжите и заблудите не
са имали граници. Това безспирно продължава и в тоя час. Об-
че, истината помежду самите гърци не е можала да бъде скри-
вана всякога. Ний тук ще запознаем читателя с няколко таки-
автентични официялни гръцки самопризнания и относно Тра-
и нейният истински народностен лик.

1 — През времето на най-големия разгар на черковния въ-
прос и неговото разрешаване с учредяването на Българската
Екзархия гръцкият историк Папаригопуло в своята „История на
гръцкия народ“, като натяква на Вселенската патриаршия в Ца-
риград, че не е умеела да довърши погърчването на българите,
пише:

„Не казваме, че патриаршията никак не е разбирала тая с-
своя мисия, но, навярно, тя не е постоянствувала достатъчно
умело в изпълнението ѝ тъй, че когато преди няколко годи-
пак надигна глава племенното деление, *другогласните българи с-
намериха твърде многочислени отвъд Балкана, а и не мало-
числени в северна Тракия и северна Македония* (курс. наш). То-
е най-голямото изобличение, което имаме право да отправим про-
тив патриаршията от завоеванието (на турците. Бел. прев.) до
последните години. Според нас, бихме търпели всичките дру-
нейни грешки, пожертвуването на привилегиите, унижението, ал-
ността за пари, ако бе се погрижила да услужи на най-голем-
от интересите на елинизма, тъй като тя е имала за това и сил-
и време.“ [18]).

Най-после в приложените в края на тая книга гръцки до-
менти от ново време читателя вижда, как гръцките официял-
власти — министри, консули, инспектори, владици и др. — са-
помежду си признават и свидетелствуват, че българското пле-

[18]) *Κ. Παπαρρηγοπούλου — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθν-
ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρ-
νων. Ἐν Ἀθήναις* 1874, стр. 76.

се простира навсякжде из Тракия и впира в Егейското и Мраморно морета, за европейските крайбрежия на които толкова упорито и самоуверено се уверява света, че и днес са запазили древния си етничен лик, когато е имало само грждцки дребни търговски лодкарски колонии, и то без особна важност в етнично отношение.

Бжлгарска двойка от Махлата, Дедеагачко.

Относно пжк турците, те още веднаж за лишен пжт пред света тоже потвжрдиха бжлгарското народностно надмощие и в Тракия, като през 1913 год. един месец само след Лондонския мир те дружно с гжрците и пред очите на европейските представители в Цариград и Одрин поголовно изгониха бжлгарското

население из родните му поселища в Тракия и голяма част от него по най-зверски начин избиха. Ако действително бжлгарите в Тракия бяха толкова малочислени, както ги представляваха и представляват в своите официялни сношения и статистики, то защо беше тоя страх от това нищожно малцинство бжлгарско, за да се сжюзяват турци и гжрци и взаимно да го доунищожават?

VII. Гржцките заблуди относно помаците в Тракия.

Особеното географско местонахождение на Гжрция, типичните и всеизвестни расови качества на гжрка (лукавство, раболепие, лжжа и умение да заблуждава) и най-после грубите егоистични и материалистични интереси и далечни империалистични цели особено на некои от Великите Сжглашенски държави,—всичко това вкупом вземено през и след общоевропейската война неочаквано постави Гжрция в едно особено облагодетелствувано положение. Макар и сжс сила и с крхвни жертви заставена да отиде на страната на Сжглашението, и то в навечерието на свжршека на войната, на „сжюзницата" Гжрция в Сан-Ремо и в Севжр се подариха земи сжс чужди населения — голямата част от оставената през 1913 год. по Букурещкия мир западна Тракия и цяла източна Тракия до Черно море — за и над които земи тя не е и помислювала някога, че тжй неочаквано ще може да им бжде господарка. С това нейните благодетели и покровители я отредиха да бжде бариера и стражар не само против бжлгарския народ, но и против цялото славянство на изток, в това число и на сжюзницата Сжглашенска, Ромжния, за да бждат милиони хора лишени от свободен морски тжрговски пжт и икономически задушени. По тоя начин апетитите на гжрците се подкладоха и увеличиха до такава стжпен, че се чувствува отвращение вече и у самите им благодетели.

Освен преобладающето множинство от бжлгарското християнско население в пределите на оставената днес на Гжрция западна и източна Тракия, там се намира и едно внушително число бжлгаро-мохамеданско население, помаците, отксжнато от голямото им ядро в Родопите: централни, северни и западни, оставени на Бжлгария по Нйойския договор. Както в мемоарите си до мирната конференция през 1919 год. в Париж, тжй и в многобройната си напоследжк и сведена до цинизжм по своето клеветничество, безкрупулност и лжжи печатна пропаганда между европейския свят, гжрците приготвят между другото почва и за понататжшните си стремежи относно земите в Бжлгария, заселени с помаци, а от друга страна привидно да оправдават оставените под гржцка власт повече от 100 хиляди помаци в Тракия и Македония.

Между другите тжй недостойно и нахално изопачени исторически и етнографски истини в своят и европейския печат гжрците в мемоарите си твждят, че помаците в Родопите през времето на Средногорското вжзстание в 1876 год. са взели участие в кланетата тогава, извжршени над бжлгарите християни в Перущица и Батак, че те са земали участие след това вжв войната против Русия и през бал-

…ската война против българските войски, че и днес те в Родо[пи]те са в постоянни вълнения, и най-после, че те искат присъ[ед]иняването си към „приятелска“ Гърция.

Заключението на всичко това е: потвърдявала се голямата [вр]ажда, която съществува и дели едните и другите, и че пома[ци]те по произход, по кръв и по дух не са българи, следов. из[к]лючва се възможността те да живеят под българска власт. А [един] от гръцките писатели, Колокотронис, директор на печата [в] Атина, в една своя напоследък брошура, написана, вероятно, [по] внушение от Атинското правителство, с познатите по-преди [за]…кнати цели на гръцкия хищнически апетит, се сили да твърди, [че] днешните помаци са потомци на древно „елинско“ племе [а]гряни и до днес запазили името си в изпорченото *ахряни* в [Ро]допите, и че само тежката съдба в миналото им е наложила [б]ългарският език, т. е българския.

Кога и как е извършено насилственото помохамеданчване, [т.] е. как е наложена мохамеданската религия на голяма част от [тр]акийските българи, за това се споменва на друго място. Обаче, [че] помаците в Тракия, както и тия из Македония, дето ги има, са [по] кръв, произход, физиономия, бит и език българи, това твър[дят] всички учени, в това число и гърци такива, които са посетя[ва]ли и изследвали Балканския полуостров. Ще приведем тук сви[де]телствата само на някои от тези многобройни учени чужденци.

1. **Joanne Adolphe** в своето крупно съчинение: „Itinéraire des[cript]if, historique et archéologique de l'Orient etc. Paris, Librairie de L. Hachette [et] C-ie 1861“, на стр. 313, като дава цифрови данни за населението [в] Турция по народност и вяра, посочва числото *60,000 българи [мю]сюлмани*, а гърци такива ни един.*

2. **Elisée Reclus** в съчинението си: „Nouvelle géographie univer[sel]le. La terre et les hommes I. L'Europe Méridionale etc. Paris, Librairie [Ha]chette et C-ie 1876“ на стр. 238 в статистическата си таблица за [нас]елението в Европейска Турция по народност и религия тоже [от]белязва *60.000 българи мюсюлмани*, а гърци ни един.

3. **Carl Sax**, австроунгарски консул в Сараево и Одрин, в съ[чи]нението си: „Geographisch-ethnographische Skizze von Bulgarien = [Mitt]heilungen der kaiserlich-königlichen geographischen Gesellschaft. Wien. [Bd.] XII. (Neue Folge, 2 Band), 1869“, на стр. 457—459 сочи *българи-[мю]сюлмани* 170,000 души, а за гърци мюсюлмани в Европейска [Ту]рция тоже неспоменува нищо.

4. **M. D. Ubicini** тоже признава *помаците по народност бъл[га]ри*, а за гърци-мюсюлмани не казва нищо. (État présent de l'Em[pi]re Ottoman. Statistique etc. etc. Paris. 1876, p. p. VIII—267, стр. 70).

5. **Urquhart D.** в своята книга: „La Turquie; ses ressources; son

---

*) Споменахме и друг път, че турското правителство във всички свои офи[циал]ни работи и статистики е числило и числи помаците за турци и по раса, съ[що] тъй както и гърците представляват всички не гърци за чистокръвни елини, [ако] такивато по едни или други причини са принудени да признават духовната [вла]ст на Вселенската патриаршия в Цариград По тия причини до най-ново време [чи]слото на помаците неможеше да се знае ни в самата Турция, ни от чужденци[те]. От това и горните досущ малки и различни от разни автори чужденци цифри [за] числеността на помаците.

organisation municipale etc. 1836", на стр. 254 по народност и език числи *помаците към българите*, а за помохамеданчени гърци не споменава ни дума.

6. **Heinrich Kiepert** в съчинението си: „Die neuen Territorialgrenzen auf der Balkanhalbinsel von Gesichtspunkte der Nationalgrenzen, „Globus", 1878, 33 Bd." на стр. 269 казва: *„Тук също масата е българска и мнозинството от тая маса е било принудено със сила да приеме мохамеданството* (отнася се за Родопите и областта на Ахъ-челеби).

7. **Fresneaux** в книгата си „L'Orient, Les Osmanlys, Chrétiens des Balkans, Paris, 1892", на стр. 262 казва: *„Всичката територия намираща се между старите Хебър* (Марица) и *Стримон* (Струма), *състояща от Тракия и Македония, е населена в най-голямата си част от българи и помаци. Помаците са българи, обърнати в мохамеданство; те говорят български и са запазили всичките си народни обичаи. Селата са изключително български, в крайморските градове и около тях се намират гърци. Етнически, политически цялата тая страна (между Марица и Струма) по право принадлежи на българите"*.

8. — Че помаците, както в Тракия, тъй и в Македония са по народност, език и бит българи, това твърдят и всички енциклопедии, като:

а) Dictionnaire Encyclopedique Larousse illustré, Paris, t. VI на стр. 995 пише за думата *помак: „Българи от мохамеданска вяра. Те се срещат особено в Родопите и западна Македония"*.

б) Meyer's grosses Konverssations-Lexikon, VI, Aufl. B. 16, на стр. 132 също за думата помаци обяснява: *„Мохамеданите българи, на които името трябва да значи* помагачи *от славянското* помагати — *помагам. Те са около 400,000 души, от които 28,000 в България в Ловечкият окръг и в северните склонове на Родопите, а останалите са на турска територия във вътрешността на Родопските планини и в Македония"*.

Същото твърдят и

в) Herders Konversations-Lexikon. — Freiburg in Br. 1903, t. II стр. 330, и

г) Brockhaus' Konversations-Lexikon, Leipzig, 1908, t. III, стр. 677

9. — Най-после нека видим, какво казват и самите гръцки учени и историци. Бележитият историк Папаригопуло, като говори за насилственото помохамеданчване на християните в Турската империя, което е било система не само от култов фанатизъм, но и по политически и държавни съображения, особено през XV, XVI и XVIII в, и като се сили да покаже слабите основи на християнската вяра у не гръцките народи и здраво заседналия християнски култ у гърците — всичко това с явна шовинистична цел — казва: *„Гърците и много или малко погърчените власи, албанци и българи променяха вярата си с по-малка ревност, отколкото чистите албанци и българи"*.[19])

---

[19]) *К. Παπαρριγοπούλου. — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου.* 1874, стр. 31.

Друг сжвременен гржцки историк и писател Д-р Николаидес, като разглежда отношенията на турските беeве, собственици на работните земи, сжс селяните земеделци в Европейска Турция, казва: *„Между преобжрнатите* (разбирай в друга вяра, Бележ. прев.) *бжлгари, помаците са лесно навикнали на мохамеданските обичаи, когато други групи, напротив, които са близоседни на бжлгарските граници, са останали вжтрешно верни на прадедните си чувства и чакат с нетжрпение сжщо деня, в който ще могат наново да се кажат открито християни. Тези фалшиви мохамедани, гржцки, албански и славянски, са добре познати на турците, затова беевете, бирниците, както и всички други служащи ги джржат сжщо в немилост, както и християнските селяни"*.[20])

Нема да навеждаме имена на учени и тяхните меродавни изследвания и от разните славянски народи, едно, защото те са многобройни, и литературата по битжт, езикжт и бжлгаро-славянската старинност у помаците, особено в тяхното най-голямо ядро в Родопите, т. е. в Тракия, е много голяма, но и друго, за да избавим гжрците да тжрсят нови аргументи за „славянската опасност".

Добре известният френски учен и познавач на бжлгарският език, Auguste Dozon, който през 1872 г. е бил изпратен от Френската Академия на науките да провери на самото място истинността на помашките — бжлгарски песни, сжбрани и обнародвани от сжрбинжт учен и етнограф Стефан Веркович, твжрди, че агряните (днешните помаци) са най-рано дошлото на полуострова славянско племе.[21]) Обаче, историческата наука отколе е установила, че древните агрияни са били не елинско, а тракийско (варварско за древните и за сегашните гжрци) племе, което е населявало областта по горна Струма, а не в Родопите, дето е запазено локално името *ахряни*, произходяще от руската дума *охрян*[22]) — прегласено ахреян — епитет даван за известни типични в характера качества у великоруските поселения, и дето и сега сжществуват имена на селища едни и сжщи от едновремешните и такива в руските области, какжвто напр. е гр. *Смоленск* и днешното видно помашко село Смилян в басейна на р. Арда и седалище в средневековието на епископ — Смоленска епархия.[23])

Езиковите и народоучни изследвания в ново време у тракийските помаци дадоха на науката изобилни материяли и твжрде ценни и интересни данни за старобжлгарския Кирило-Мето-

---

20) **D-r Cléanthès Nicolaïdès.** — La Macédoine. La question macédonienne dans l'antiquité, au moyen-âge et dans la politique actuelle. Berlin, Iohannes Raede, editeur (Librairie stuhr), 1899, Chap. VI, стр. 84.

21) **August Dozon** — Chansons populaires Bulgares. Paris, 1875.
Ст. К. **Салгжнджиев** — Лични дела и спомени, или неравната борба с елинизма в Солун и Сер. Пловдив, 1906 г.

22) **Müllenhoff** — Deutsche Alter. II, 263; 137. — **Tomachek** — Thraker I 87. Vide b Zévia. Hommage à l' Univ. de Gréce, 190. Посочени са в ст. „Келтите в стара Тракия и Македония" от професор Г. И. Кацаров, Спис. на Бжлг. Академия на науките, кн. XVIII, 1919, София.

23) **Ст. Н. Шишков** — Помаците в трите бжлгарски области: Мизия, Тракия и Македония. Пловдив, 1915 год. стр. 19—35.

диевски език — основата на общеславянската книжнина — и за запазения във всичко типичен славянски бит у тези насилствено помохамеданчени българи. Тия данни посочиха и едно поразително сходство в езикът и характера на родопските, собствено тракийските помаци с великоруските и малоруските поселения, сходство, каквото между никой друг от славянските народи не се среща тъй типично и в такава степен.

Българска двойка из с. Булгар-кйой, Кешанско. (Виж стр. 13)

Насила и изкуствено насаждания мохамеданизъм и политическия режим много слабо са въздействували върху славянската самобитност у помаците. Тъй напр. множинството от мъжкия пол, а жените изцело, не разбират турски език. Силно са привързани

и пазят народната си носия, обичаи, песни, поверия, традиции и бит. Семейния живот и чистотата в нравите са строго пазени и почитани. Многоженството у помаците е непознато. Пазят и почитат се и днес у тях много християнски праздници и правят оброци и приноси на християнски черкви. Годежни, сватбени, погребални обичаи, помени и др. п. в нищо не се различават от тия у съжителите им еднородци българи християни. Много помашки родове и сега са запазили старите си християнски презимена — Поповци, Стоювци и др. В много помашки родове из Родопите си пазят и почитат още роднинските си от миналото връзки с българите християни, а така също и общото наследство на овощни дървета и земя.

И колко прави в тоя случай са думите на професор г. Милетич, най-авторитетният изследвач на тракийския трагизъм от 1913 г., като казва: *„Могат ли посочи гърците подобна плътна маса старовремско свое население, каквото представят нашите родопски помаци по език и ден днешен най-чисти българи?"*[24])

Твърдението в гръцкия мемоар за враждебността на помаците спрямо българите християни, което твърдение цели известно заключение, е досущ невярно и с явна тенденция, каквито изобщо са всички други подобни, произходящи от грък и гръцки източници. Голяма е враждебността и отвращението, наистина, у помаците, ала не спрямо други, а спрямо гърците и турците. Никога и никъде помак ратай, или на каква да е работа, у грък не отива и рядко у турчин. В градовете, които са близки пазарни центрове на родопските помаци, каквито са Димотика, Софлу, Гюмюрджина, Ксанти, Кавала, Драма и Сер не се знае до сега помак ратай у грък или какво и да е съжителство с грък да е имало. Напротив, сношенията и живуването на помаците е само с българите. С тях и у тях те се чувствуват в своята родствена среда.

През 1876 год. в клането на българите в Перущица и Батак се проявиха на първи ред същинските турци от близосъседните им чисто турски села Устина, Кричим и др., а от цялото помашко ядро в Родопите само помаците от селата Тъмреш и Барутин, завлечени от тяхните първенци, известните Ахмедаа тъмрашлията и едноименника му барутанлията, които са имали стара неприязън към Перущечене и Батачене. Освен това, помаците бяха насъскани и повлечени по заповед и внушение от горе, от Цариград, чрез турските беове и власти в Пловдив и Пазарджик. Такава вражда системно и изкуствено е насаждана и поддържана винаги и през всички времена у помаците спрямо еднородците им българи-християни от турското духовенство и власти и това е правено с твърде добре познати цели не само от култов фанатизъм, но главно от политически съображения. Трябва добре да се знае, че когато е ставало нужда да се запази култът и властта на мохамеданството в лицето на халифите-султани

[24]) За Тракия — Речи произнесени на публичното събрание в Народния театър в София на 16 май, 1920 г. Издание на Съюза на Българските учени, писатели и художници, 1920 г. стр. 7.

се твърдяло, че тракийските градове са чисто гръцки по народност от древно време до днес и че те са цветущи огнища на елинска култура и сега.

Макар че в отдела за народностния лик на Тракия през времето на турското господство и да се споменува и за градовете, то ние мислим, че не ще е излишно тук да се спрем по-обстойно и върху тези гръцки твърдения и лъжи.

Че в далечната древност е имало дребни и доста многобройни гръцки търговски и морячески колонии и по морските брегове на Черно, Мраморно и Егейско морета, както е имало такива и по бреговете на днешна Франция и Италия, — това никой не е мислил да отрича, обаче, какво е станало с тези гръцки крайбрежни селища през десятките векове, през времената на македонското и римско мирови господства, а след тях и на славянския наплив, който е преобразил досущ физиономията на европейския изток и югоизток, — това са въпроси почти напълно днес разрешени не само от историческата наука, но и от реалните на лице днес данни и факти, па и от самите гръцки официялни самопризнания.

Предимно за Тракия след идването на турците като завоеватели през 1350 год., та до превземането и установяването им вече като напълно господствующ елемент във византийската столица през 1453 год., етничния характер изключително само на полетата, през които минават главните пътища, и крайбрежните места, достъпни от морето, добива друг вид; когато пък се има обратното: в планините и отдалечените от главните пътища долини запазват неизменно своята българска физиономия в пълно надмощие и без никакъв чужд примес. Цяло едно столетие Тракия е била главен и непрекъснат театър на българо-турски и гръцко-турски войни. Полското население, каза се и на друго място, досущ изчезнало. Всички по-предишни градове и укрепени пунктове при преминаването им в ръцете на новите господари били досущ унищожени, и много малко някои са запазили, обаче, християните им жители изчезнали, като на местата им се настанили турци. Образували са нови паланки—поселища, които в първите времена били чисто турски, и повечето от тях и до последно време запазили чисто турския си лик. Това са били чисто военни центрове, заселени с колонисти турци из малоазиятските турски земи и чак след време почнали да се вестяват в тях и постепенно заселват християни като прислужници в турските войски, като дребни занаятчии и като ратаи и работници на беевете в чифлиците им. Почти всички тези турски селища и паланки са били по главните пътища, по полите на планините и морските брегове, но предимно като военно-стратегически и ад-

грандиозни империалистични цели на победителите, като се зaобмисляло, и коя от съглашенските малки съюзници ще може да послужи за стражар и оправдано оръдие на изток, Венизелос се принудил да прибегне до един знаетен френски археолог-ориенталист в Париж, за да го улесни с аргументи за древната елинска култура на Балканите и за историческите и цивилизаторски права и мощ на днешните им потомци на изток и върху турските и български земи.

министративни пунктове, и далеч не стопанско-икономически и културни. Освен това, но и турския политически режим и стопански строй от една страна, и войните и епидемиите от друга, са дори спирали не естественият инък прираст на всяко заселено място, на всички по-големи или малки селища, които през ред столетия и до днес си остават чисто и просто селища без гражданственост и без каква-годе културност, било в древна, било в по-съвременна смисъл на думата. А при това има и такива поселища, които на времето си са били с известно значение, а сега или досущ са изчезнали, или пък са значително намалили предишното си население.

Че почти цялата тракийска област в полските места и около пътищата, с изключение на планините, изцяло е била обезлюдена и превърната в дива и безплодна буренясала пустиня, за това свидетелствуват чужденците, на които се е падало път да минават през страната. Читателя си спомня по-преди думите на френския рицар Бертрандон де ла Брокиер, който е пътувал през Тракия двадесет години (1433) преди падането на Цариград. Той казва: „*пътят от Цариград до Одрин минаваше през плодородни места, които изобилват с вода, но се лишават от гора и от жители и са съвършено опустошени от многобройните гръцко-турски войни.*[28])“ По-нататък пътешественика казва, че при селото Биюк-Чекмедже стоял един разорен град „Тирас“ с големи разрушени кули. Всичката околна страна принадлежала още на гръцкия цар, но в нея нямало нищо, освен няколко опустошени и сиромашки села.

Чорлу (Cheurleu) било разорено и населено от турци и гърци и все още се познавало, че някога е било град по-значителен.

В „Пиргаси“, днешния Люле-Бургас, и древната Аркадиопол, градските стени били развалени и вътре се намервали само турци.

За Ипсала казва, че бил един град доста голям, но съвсем разорен.

При Енос Бертрандон минал Марица на един голям кораб и дошел в приморския град Макри, населен от гърци и турци, също със следѝ на някогашна големина, но всичко било разорено, освен една част от крепостта.

„Комисин“, Гюмюрджина, бил едно време твърдо и добре затворено място, но тогава една част от стените му била съборена; всичко в него било разорено, та нямало жители.[29])

През 1621 — 1622 год. е минал през Тракия княз Христофор Збараска, като пратеник на полския княз Сигизмунда до султана. Той между другото казва, че като напуснал Адриянопол, вмъкнал се в крайморските места, които едно време били изобилни със жита, а тогава били необработени и диви (olim annonàe foecunda

[28]) Проф. К. Иречек — Стари пътешествия по България. Пер. Спис, на Бълг. Книжовно Дружество в София, 1882 г., кн. III, стр. 67.

[29]) Също, стр. 67 — 70.

nune arva, inculta, ferociaque). Това е било близо два века след пре-
земането на Цариград от Мохамед II.[30])

Друг пътешественик Руджиер Иосиф Бошкович през 1762 го-
казва за Чорлу, че имал 3000 турски семейства, 250 гръцки, 1
арменски и 100 еврейски.[31])

Единствен Одрин от тракийските градове, днес под гръц-
власт, като турска столица близо през един век в първите вре-
мена, бил най-многолюден град, който след превземането на Ца-
риград тоже бързо почнал да отпада, без да се увеличи в раз-
стояние на цели четире века и половина.

Ще започнем бележките си за народностния характер в нов-
време на тракийските градове именно от

Одрин,

защото той заема първото място между всички други в Тракия гра-
дове, както по числото на населението и местонахождението си, та-
и по своето етнично, политическо, военно и търговско-стопанск-
значение. Около Одрин и в него и неговите укрепления не ве-
наж се е решавала съдбата на Тракия заедно и с крайбрежият-
на Черно, Мраморно и Егейско морета. След завладяването му от
турците в XIV в. (1360 год.). той станал европейска столица на
турските султани, и християнският елемент в него бил много ра-
реден, че чак през XVI в. той е броел само няколко стотин хри-
стияни.[32]) След превземането на Цариград и пренасянето отома-
ската столица там, Одрин изпаднал, ала неговото военно и стра-
тегическо значение, като охрана на Цариград и проливите, не
намаляло. Десятките чужденци пътешественици на изток, кои-
са писали и описвали Одрин през XVIII и XIX векове, дават раз-
лични числа за населението в града. Най-много някои му дава-
150,000 ж., а най-малко други 70,000, без някой да настоява за
достоверността им. Та и мъчно е било по много причини да се
добере някой до истинското число. Ето един от многото пъте-
шественици през миналия век какво казва: *„През моето пребъ-
ване в Одрин аз направих много изследвания, за да узная точ-
населението на тоя град, което изчисляват на 120,000 душ-
изчисление, което ми се видя преувеличено. Никак не съществу-
ват списъци за ражданията в Турция, и състоянието числот-
на къщите даже е много не точно. При това, голямо число се
разрушават и са необитаеми. От друга страна мъчно е да се
добият и поради равнодушието и незаинтересоваността на тур-
ците положителни сведения по тоя предмет, както и изобщ-
върху всичко, що се отнася до обществената администрация.
Въпреки едно голямо число сведения, които имах случай да си
доставя, аз не мисля, че достигнах да добия точен резултат.*

---

[30]) Сборник за нар. умотворения, наука и книжнина, издание на Минис-
терството на Н. Просвещение, София, кн. XI; „Стари пътешествия през Бъл-
гария", стр. 157.

[31]) Също: „Стари пътешествия през България" от професор Д-р Миле-
тич, стр. 145.

[32]) Професор Д-р К. Иречек—История на Българския народ, българско
издание Бояджиев, стр. 604.

че той *се приближава до истината.*"[33]) Същият автор дава в своето съчинение и следните числа на народностите в града в онова време, а именно: турци 63,500 души, гърци и българи 24,200 д., арменци 2,800 д., разни други, чужденци и военни 12,200 д., всичко 105,200 души на 19,034 къщи.[34])

Полковникът от генералния щаб Енехолм в своето описание на Одрин дава между другото и следните числа за жителите му по къщи, т. е. семейства, в първата половина на миналия (XIX) век, а именно: 13,281 къщи турски, 3,968 гръцки и български, 706 арменски, 25 католишки, 506 еврейски, 250 цигански, всичко 18,836 къщи[35]), които пресметнати по 5 души на къща, дават 94,180 жители.

Друг руски военен писател И. П. Липранди към средата на миналия век дава за Одрин следните числа: 45,000 турци, 25,000 българи, а останалите до цялото му население от 110,000 жители от гърци, арменци, евреи и цигани.[36])

Руският учен географ и статистик В. Теплов казва, че в Одрин имало 25,000 гърци, 23,000 българи, а останалите били турци, арменци, евреи и цигани.[37])

Турското вилеятско салнаме за 1898 год. дава за Одрин следните числа: 5727 къщи турски, 2429 гръцки, 634 български екзархийски, 1016 български патриаршески, 8 български униятски, [illegible] арменски, 1736 еврейски, 140 католически и 14 разни, всичко 12,180 къщи, пресметнато по 5 души на една къща, всичко 60,900 жители.

През XVII, XVIII и XIX в. християнският елемент в Одрин почва да се увеличава и засилва от приидващите в него българи, които, както из цялата турска държава, тъй и тук, попадат под властта на силното гръцко духовенство и биват поглъщани от гърцизма. При все това, не малко число от тях запазват народността си.

Внушително приидване на българи в Одрин става през кърджалийските времена, когато много цветущи български поселища в Средна-гора и Стара-планина били опустошени от кърджалиите. Тези будни и предприемчиви планинци подигат и културно-икономически Одрин и поради своето издигнато обществено положение по-после през време на гръцкото възстание биват мнозина от тях избесени от турците като *ромеи* — гърци, за каквито турците считат всички подчинени тям християни в империята. К. П. Фивос, гръцки консул към 60-те години през миналия в. в Одрин, в своите сведения за градът и скорошното му минало то-

---

[33]) **Relation** d'un voyage en Roumélie. Paris, imprimerie de Firmin Didot Frères, 1834, 8, стр. 184, 71—72.

[34]) Jbid, стр. 71—72.

[35]) **Colonel d'Etat-Major Enéholm** — Notice sur les villes situées au-delà des Balkans, occupées par les Troupes Russes pendant la glorieuse campagne de 1829. Imprimé par ordre suprême. St. Pétersbourg, de l'imprimerie de Piucart. 1830, стр. 77.

[36]) **И. П. Липранди** — Восточный вопросъ и Болгарія—Москва, 1868 г.

[37]) **В. Тепловъ** — Одринъ, 1874 г. С. Петербургъ, стр. 40.

гава, в тогавашното гръцко списание *Πανδώρα* изброява имената на затворените на 2/15 априлий, 1821 г. в одринските зандани християни първенци одринчани и обесени на 17/30 април на Томина неделя. В избесените личат имената на следните първенци българе: Хаджи Михал, Пануш, Хаджи Пею, Хаджи Власаки, Ангел Керестеджи, Манолаки Райкович, Хаджи Стайко и др.[38])

Най-видния гражданин в Одрин в началото на XIX в. е бил българина дядо Нешо Кереков, който е притежавал 8 хиляди овце и два чифлика. Той е имал голямо влияние пред турските власти, бил е член на общината и сътрудник на друг такъв одрински първенец българин, чорбаджи Найден Кръстев. Последният е бил председател на християнската община в града, която се казвала тогава „Полития". Дядо Нешо е казвал, че в негово време, т. е. в първите години на XIX в., измежду всички тогава одрински граждани християни е знаел да живеят в града само две гръцки семейства: едното било доктор Фасо, пришлец от егейските острови, а другото били двамата братя Левтер и Манол Алтън-алмаз, дошли от Енос. Отначало последните били дребни бакали, продавачи на сол и зейтин, а отпосле забогатяли, добили голямо влияние пред властта, били близки на гръцките владици и върли гонители на българите. Сина пък на доктор Фасо, Леонид Фасо, бил преводчик на одринския валия Хуршид паша и в това си положение клеветял българите и им причинявал големи злини.

Съвременник на Нешо Кереков и тоже с голямо влияние е бил и българина Чифут Стоян. Тъй също известен бил и Станю чорбаджи, когото турците тоже обесили през 1831 год., обвиняван като съучастник в гръцката завяра.

В чисто българския квартал „Кириш-хане" черквата е съградена с ферман, изходатайствуван от българина първенец Толю чорбаджи в 1833 година. Иконите и другите украшения в нея са били работени от българи живописци, и всички надписи били славянски, които гърците след Берлинския договор унищожили и заместили с гръцки. Черквата и болницата в другия български квартал „Илдъръм" са въздигнати от българина хаджи Димитър Демироолу. Той оставил на тях фонд 120 хиляди гроша и едно лозе два еврата, за да се добива вино за болните. Дарители за същата цел от тоя квартал били и чорбаджи Найден, 75 хиляди гроша, и Кара Михал, 60 хиляди гроша.[39]) Иконите и в тая черква били нарисувани от българина живописец, зограф Станислав от Самоков, и тоже с български надписи. И черквата в махалата „Балък пазар" е построена от богатите българи джелепи, а чешмата до нея е съградена от дарението на споменатия по-горе одрински първенец българин Найден Кръстев. Надписа на чешмата е славянски и има дата 1853 год. 14 юни.[40]) Друг такъв знатен одринчанин е бил Я. Касъров, който спечелил богатството си в Ромъния и подарил 50 хиляди лева и една къща в града за девическа гимназия, която отпосле до Балканската война носеше името на дарителя си. Не с по-малка известност и почит се е ползувал и доктор Ив. Найденович с двамата си сина Костадин и Александър, от които първият бил тоже лекар. Найденович е бил възпитаник на Найден чорбаджи със условие всички бедни българи граждани да цери безплатно.

През втората половина на миналия в. българската община в Одрин била здраво организирана и земала видно участие в борбата черковна против гръцката патриаршия. Тъй напр. на 20 март, 1870 год. е било избрано епархиялно българско черковно настоятелство, в което влизали за членове следните видни тогава българи одрински граждани: Георгаки ага, Кара-Михалев, хаджи Михаил, Х. Иванов, Янако Берков, Яковаки Табакоолу, хаджи Димитър, хаджи Иванчо, Георги х. Георгев Пентеолу, Христо Долапоолу и Н. Преподобие отец Дойчин.[41])

Турците, особено след Берлинския договор от 1878 г., с голяма грижливост са гледали да представят българският елемент и в града Одрин за едно нищожно малцинство. Интересни са статистичните официялни данни, които се дават във вилеятските салнамета, цифри, които сами по себе си говорят много. Тъй напр. в салнамето от 1898 год. са показани къщите (ханета, семейства) на градът и според тях българи екзархисти е имало 634 къщи по 5 души на къща = 3170 жители, а в салнамето от 1902 год. са посочени не къщи, а жители 2625 българи, т. е. с едно намаление за 4 години от 645 души. Българи униати за 1898 год. са отбелязани 8 къщи с 40 жители, българи католици 140 къщи с 700 ж., а за 1902 год. българи униати няма, а българите католици са отбелязани с 43 жители, значи 657 души по-малко. В 1898 год. българи патриаршисти в града е имало 1016 къщи с 5080 жители, а такива в 1902 год. не фигурират.

Друго. През 1902 год. български основни училища и забавачници според салнамето е имало 10 с 544 ученика и ученички, които се падали един ученик на 4·5 жители, а гърците са имали 17 основни училища и забавачници с 2312 ученика и ученички, които се падат близо 1 ученик на 7 души. Заключението от това е, че или българите са повече от посоченото за тях число в салнамето, или пък гърците са по-малко от показаното число.

При всичкия гнет над одринските българи от силните политическа турска власт и духовната гръцка, българския народен дух не са могли досущ да сломят. През 1829 год. от Одрин се е издигнал първия протест на българския народ против режима на султаните. През времето на Средногорското въстание в 1876 г. и руско-турската война в 1877/78 год. много българи и от Одрин бяха пратени на заточение в Диар-Бекир, дето мнозина от тях оставиха своите кости там от изтезанията на турците (напр. Атанас Олпашалията, богат земевладелец, Киро Чорбаджи, Геро Пен-

[38]) *Πανδώρα* — *τόμος* XIII *ἔ.* 1863 *ἐν Ἀθήναις*.

[39]) Виж в. „България", Цариград, 9 ноемврий, 1860 год. бр. 86, стр. 531 — кореспонденция от Одрин.

[40]) Т. Карайовев. — Материяли за изучване Одринския вилеят. Сборник за народни умотворения и пр., кн. XIX, 1903, стр. 159.

[41]) Виж в. „Македония", Цариград, год. IV, 28 март, 1870 г. бр. 37.

ня и др.). В Одрин бяха избесени най-много бжлгари тогава, повече от 5000 души, от които мнозина одринчани и из околните села, тжй като и граджт Одрин с околността са влизали в сжзаклятието на априлското вжзстание.

След освобождението на Бжлгария в 1878 г. в града Одрин е станало пжрвото подготвително бжлгарско сжбрание в училището на Найден Кржстев и под председателството на Стефан Стамболов, в което сжбрание се разисквало вжрху бждещето устройство на освободена Бжлгария и сжбирането на данни за договора в С. Стефано.

През 1903 Одринските затвори бяха препжлнени сжс стотици бжлгари из вилеятжт и града, подозрени в сжчувствие и участие в Илинденското вжзстание, и в които затвори тоже мнозина намериха мжченическата си смжрт.

През 1912 год., когато се обяви Балканската война, 108 души видни одринчани бжлгари турското правителство изпрати на заточение в Мала-Азия, а при обсадата и превземането на Одрин през 1913 год., март месец, повече от 12,000 души бжлгарски синове—войници и офицери—геройски сложиха своите кости, за да се впишат още веднаж за вечни времена в историята историческите, етническите и човешки права на бжлгарския народ над тая страна.

И при всички толкова неблагоприятни условия за бжлгарите и в Одрин, те проявяваха чрез непосилни жертви своята национална мощ и прошарваха изкуственият и изнасилван от турци и гжрци народностен лик на главния тракийски град с десетина основни и забавачни училища, с две средни учебни заведения — мжжка и девическа гимназии — с пет черкви, една бжлгаро-католическа гимназия, една униятско-бжлгарска семинария и една солидна бжлгарска община.

Ще проджлжим и се спрем сега вжрху некои други по-известни градове и поселища, а особено тези, които се намират по самòто морско крайбрежие, или по-близо до него, защото на тях условията вжв всяко отношение са най-благоприятствували да привличат, задржжат и засилват грждкият елемент.

Ксанти.

Турците го именуват Искидже, т. е. стар пжт, защото по полите на Родопите и през граджт е минавал стария пжт, който е сжединявал източна Тракия и Цариград през Беломорската равнина с Македония и Солун. Сжседните пжк помашки и бжлгарски села са запазили старото му бжлгарско историческо име Царево, като престолен град на деспот Момчила през XIV в.

В каква големина е сжществувал града преди идването на турците, когато той е бил крепост и важно поселище да пази прохождат и другият инжк вертикален главен стар пжт, който е сжединявал Беломорския бряг и равнината му с обширната вжтрешност на Родопите и през тях Пловдив с Маричината долина, —това не е известно. Обаче, знае се, че крепостта е била унищожена от

турците при тяхното нахлуване, поселището опустошено и цялата равнина обезлюдена, за което свидетелствува френския рицар Bertrandon de la Broquier, който е минал тук в началото на XV в. (Виж стр. 12). Такава е била сждбата и на всички други по-големи или по малки поселища из равнините и главните пжтища през тях на Тракия. Много по-кжсно след завоеванието от турците почнали наново да се вестяват поселенци християни от вжтрешността на Родопите, извиквани и покровителствувани от беевете, за да им обработват чифлиците и отглеждат стадата, а постепенно с тях заседвали и разни занаятчии, които впоследствие образували градското население.

Казалийски административен центжр е бил поселището Енидже, т. е. нов пжт, близо до Порто-Лагос, който пжт за пряко сжобщение през равнината е бил прокаран от новите господари—турците. И в Енидже придошлото християнско население, за да об[illegible] служва на турците сжс своята работа и занаяти, тоже е било бжлгарско из Родопите. Когато от началото на миналия XIX в. икономическото сжстояние и на Беломорската равнина значително се подобрява и издига сжс засилването на скотовждството и тютюневото производство и тжрговия, тогава овчарите и ратаите на тогавашните силни ксантийски беев: хаджи Емин, Шакир и Халил паша, по заповед на господарите си, една нощ запалват Енидже с цел да се премести казалийския центжр с пазаря му, тжрговията и тютюневата обработка в Ксанти. След това Енидже бжрзо западнало, и днес то е едно жалко мизерно село, което по гржцки източник през 1912 год. е имало 255 жители гжрци, 1000 ж[illegible] турци, повечето от тях цигани, и 130 души чужденци; последните не са други, а бжлгари, които гжрците прикриват с тая дума. Блатливата околност е източник на смжртоносна малария, под ударите на която Енидже чезне и неможе да се увеличава. От тогава насетне пжк Ксанти се издига в цветущ градец на тютюневата култура и тжрговия, и благодарение на географското си местонахождение той става и пжрвостепенен пазарен пункт с колониялни произведения за Родопските поселения, на които единствено джлжи развитието си. Освен турското население и овчарите, ратаите и занаятчиите бжлгари, с време се явяват като дребни бакали и няколко преселенци гжрци из островите и цинцари из Епир, които заемат местото на представители и ревностни крепители на гжрцизма. Такива в последно време са били видните цинцарски семейства братия Лала Зису, братия Караяни, Апостол Лапа, Теохар Бика, братия Прокумоолу, Михал Шузу, Маргарит и др.

През кжрджалийските времена в тракийските градове източно и южно от Одрин намират убежище и много бжлгари и из Старопланинските бжлгарски и други из Маричината низина поселища. [illegible] Ксанти се издига материялно и обществено бжлгарина Сталю от Хасково от рода Пулеви, но оженен за гжркиня и погжрчен, става един от стжлповете на гжрцизма в града. Негов зет е габровеца бжлгарин Димитжр П. Кудоглу, познат тютюнотжрговец днес. Освен това, през време на изтурчване бжлгарите в Родо-

[illegible]пите, мнозина от тях намират убежище тоже в градовете, дето [illegible] от тях се запазват от привилигированото и властно гржцко [illegible]ховенство и се поглжщат в гжрцизма. Такжв е напр. днес големия [illegible] в Ксанти Налбантоолар, произходещ от ближното в Родопите [illegible] помашко село Исйорен.

[illegible]кто вжв всеки закрепнал и засилен икономически градец в Тракия, така и в Ксанти се сжздава седалище на гржцки мит[illegible], в епархията на която се придават Ахж-челебийско в Ро[illegible], Саржшабанско и епископствата в Кавала и Правище по[illegible] сжс селищата около планината Пангей. Това се прави, за[illegible] в околността на Ксанти и равнината тук гржцки поселища [illegible]. Открива се и гржцко подконсулство и по такжв начин се [illegible] и в Ксанти гржцко властно духовно гнездо, което сжс [illegible] права и похвати и с помощта на турските власти с всички [illegible] се залавя да задуши и гжрцизира не само бжлгарите в [illegible], но да разпростре своята асимилизаторска акция и далеч в [illegible] бжлгарските покраини и селища в Родопите, дето никога [illegible] крак не е могжл да стжпи. (Виж документи № XI—XVII).

Но вжпреки всичката тая властна и безогледна гржцка про[illegible], в Ксанти с големи борби и с човешки жертви*) бжлгар[illegible] национален дух закрепна. Всички абаджии, бакжрджии, се[illegible], зидари, овчари и пр. занаятчии до последно време бяха [illegible] и мнозина от тях с недвижима собственост, вжпреки все[illegible] спжнки, правени им за това и от гжрци, и от турци. [illegible] община беше добре организирана, имаше след 40 [illegible] борба параклис-черква, свещеник и класно и основно [illegible]. Та и най-вещите тютюноработници, вжзлизащи на по[illegible] 10,000 души в тютюневите ксантийски складове, са били [illegible] родопски бжлгари, предимно от двете сжседни на града [illegible] села Габрово и Еникйой, а след тях помаци и турци [illegible] малко гжрци.

Че голямото мнозинство от християнският елемент в Ксанти [illegible] бжлгарско, но силно подтискано и асимилирвано под силния [illegible] на двете власти — турска и гржцка — говорят и други сви[illegible]. Трите манастири над града: Успение Богородично, [illegible] Богородично и Св. Архангел Михаил, са построени от [illegible] из селата Еникйой и Габрово, и ред години игумените [illegible] били габровци от родовете Бояджиеви и Бичеви. На еди[illegible] и сега ксантийските гжрци казват „Еникйойски манастир“, а [illegible], дето са правели своите летни празденства и оброци [illegible] кехаи и овчари, и сега гжрците казват *„на пами ис [illegible]“*—от хубавата поляна при манастиря, от която се виж[illegible] простора на равнината — пасбище на родопските стада зимно [illegible] време. В манастиря пжк Св. Архангел нещо преди

*) [illegible] след турския хуриет през 1908 и 1909 год. в града Ксанти и [illegible] му бяха избити от пращаните от Атина гржцки андарти мнози[illegible] бжлгари, между които и видните пжрвенци тжрговци в града: Илия [illegible] Георгев и Ташко Наумов.

[illegible] книгата: „L'Hellenisme dans la péninsule Balkanique etc“ Пловдив, [illegible] г. стр. 63, забележка. Печатница Хр. Г. Данов.

35 години при градежа на нови стаи зидарите намерили плоча сж
славянски надпис, която тогавашният епитроп гржк Костаки Евге-
нуди сдробил на парчета и унищожил. Самия митрополитски
дом е сжграден в града от бжлгарина Георги от с. Тжрлис, Не-
врокопско, който дал 380 лири турски за манастирят, а гржцки
владика ги употребил за митрополията. През 1915 год., при всичката
грижа на гжрците всичко и от манастирите да приберат (Виж
документ № XXI) при изселването си в Драмско и Серско
1913 г., беше забравена и захвжрлена стара и окжсана черковна
хоржгва, на която славянския надпис на половина стоеше запа-
зен. ~~Сжществува предание~~, че до преди не много време се пазели
и черковните Богуслужебни книги на славянски език в манастирите,
но били унищожени от гжрците.

Твжрде интересни са статистичните данни, които се дават
от гжрци и турци поотделно за народностите и в Тракия. Вж.
вилеятското салнаме за 1902 год. на стр. 447 за Ксантийската
каза са показани 104 населени места, подразделени на 5 нахии.
За цялата каза са дадени следните числа: турци 25,368 души,
гжрци 3136, бжлгари 1957, арменци 37, евреи 109, цигани 90. В
тези числа влиза и града Ксанти. Според митрополитската пж-
гржцка статистика за Ксантийската епархия от 1912 год. само гра-
да Ксанти е имал тогава 3110 мжже гжрци и 2890 жени, всичко
6000 жители гжрци, 8000 турци и 880 чужденци, без да са посочени
последните, какви са по народност. За всичките християнски посели-
ща в Ксантийската каза, като част от епархията, са показани 21,55
жители гжрци с града включително, и 470 души бжлгарогласни.
За самия град Ксанти ни бжлгарин схизматик, ни бжлгарогласен
гржк не е показан ни един. Обаче, в края на сжщата таблица, в
отдела за училищата, са показани за града Ксанти 2 бжлгарски
училища, но без означение числото на учениците. С това се
признава от самите гжрци сжществуването и на бжлгари граж-
дани, на които броя влиза в общото число на гжрците.

Гжрците сами се издават още и с телеграмата на владишкия
архиерейски наместник и общинарите в Ксанти до Великия Везир
(Документ № XVII), защото за три семейства черква и свещеник
и две училища, ако да нямаше бжлгари, немогат сжществува бжл-
гарски.

Порто-Лагос.

Турците го именуват Караач. Това е залива между Места
и Марица на Егейското море, но по-близо кжм Места. Той сж-
единява Буру-гйол с морето и пада насреща остров Тасос. Пор-
то-Лагос служи за пристанище на градовете Ксанти и Гюмюр-
джина с цялата западна половина на Беломорската равнина и на
целите средни и западни Родопи. През Порто-Лагос се изнасят
родопските аби и шаеци и ксантийските и родопски тютюни и
други произведения, а се внисат колониялни и манифактурни
стоки за населенията в равнината и Родопите. Около пристани-
щето се намират далияните—рибниците, рибарите на които са до-

шни бжлгари из Родопите, а на изток са солниците. Според сж-
щата митрополитска гржцка статистика през 1912 год. в Порто-
Лагос е имало 60 души гжрци, 15 турци и 30 бжлгари рибари.
Гжрците са пришелци из островите и цинцари, които се занима-
вали с експедиторство и обслужване по параходните дружества и
пр., а турците са били чиновници и стражари в митницата. За
това тжй незначително поселище, вероятно и то представяно в
числото на тракийските цветущи и с елинска култура гржцки гра-
дове, читателя нека сам сжди от самите гржцки данни и от пис-
мото на гжрка Русиос, чиновник в тютюневата режия през 1907 г.,
по-нататжшния гржцки подконсул. (Виж документ № XX).

Марония.

Това селце заедно с Макри са остатжци на стари исторически
поселища и са едничките от древните гржцки колонии между Ка-
вала и Енос на Егейското крайбрежие. Селището е на самия мор-
ски бряг, отделено от равнината с един хжлм и без никакви вржз-
ки с вжтрешността на сушата. Броело е в навечерието на Бал-
канската война в 1912 год. около 350 семейства с 1800 жители
гжрци, но гжрци от ново време, повечето от погжрчени бжлгари.
Бжлгари не са показани никак в официялните турски статистики,
но че е имало такива, свидетелствува казаното на гржцкият учи-
лищен инспектор Скалисиянис за изгонените по негово давление
и на бжлгари бакали, които неможеха живя и тжргува в едно
чисто гржцко селище, ако да нямаха там свои еднородци. (Виж
документ № XVIII). Знае се тоже, че всички видове занаяти в град-
чето, като калайджии, бакжрджии, зидари, шивачи и пр. са били
родени бжлгари из Родопите.

Гюмюрджина.

Разположен на главния пжт от Цариград и източна Тракия
през равнината Беломорска за Солун и южна и западна Македо-
ния, Гюмюрджина тоже след унищожението на стария Мосинопол
при нашествието на турците станал чисто турски град (Вж. стр.
49). Християнски елемен и в него град почнал да се вестява през
втората половина на XVIII и началото на XIX в., като заседвали
бжлгари занаятчии, ратаи и овчари из Родопите и приполските им
покрайнини в източната половина на равнината, дето бжлгарското
население е било най-много запазено от насилственото помоха-
мединчване, което било извжршено в средните и западните Ро-
допи през XVII в. Кжм 1830—40 години идват и некои гжрци из
островите и цинцари из Епир и тжй се образува едно по-внуши-
телно ядро на християнски елемент, на който и с установяването
органи на привилигированата гржцка духовна власт се зачитат
гржцките християнски обичаи. Града става седалище на митро-
полит, наречен Маронийски, под ведомството на когото се при-
биват и близките острови Самотраки и Тасос; образува се и гржц-
ка християнска община, а след Берлинския договор се вждига и

в административен и военен център на санджак, та и тук българит попадат под силния натиск на погърчване. Че християнският еле мент в своето мнозинство е бил български в Гюмюрджина и то елемент на производството и икономическата мощ, това свиде телствуват и самите гърци в своите помежду им официялни доку менти и в неимоверните им усилия да го задушват и погърча окончателно. Ако не беше тъй, нямаше гръцкия владика и гръц ката пропаганда, поддържана и направлявана от Фенер и Атина да търсят средства за откриване на гръцко професионално учи лище, което да подготви гръцки занаятчийски сили, за да изме стят застрашающите ги българи абаджии и др. не само в град но и в цялото Беломорие. (Виж. документ № XVIII). Безкрупул

Българско народно хоро в с. Козлу-кйой, Гюмюрджинско.

ността на гръцката пропаганда, крепена и от турската власт, в Гюмюрджина е била тъй жестока и безчовечна, каквато и вс къде другъде. Тя дори не е допущала да се заравят труповете н починали българи в християнските гробища, ако не ги опее гръцк свещеник, за да бъдат зачислени в православният елинизъм по като мъртви трупове, ако живи са били упорити в народност си. Имало е не един път случаи да се изравят и изхвърлят н съгледано погребени българи. Тези „цивилизаторски" подвизи н гърците и към мрътвите българи са констатирвани често пъ и от чужденците. [42]).

Повече от половина век българите в града са водили о чаяна борба с властната гръцка пропаганда, додето най-после големи жертви жестокостта и козните на гърците били надделян

[42]) St. N. Chichkof — L'Hellenisme dans la Peninsule Balkanique etc. Phili popoli. Imprimerie Chr. G. Danof, 1919, стр. 56 забележка.

с отварянето на български класно и основно училища, българска черква, български свещеник и архиерейско наместничество и с крепка българска община, в последно време призната и от турската власт.

Juchereau de S-t Denys, който описва турската империя за времето от 1792 до 1844 год., в своето съчинение между другите градове отбелязва и Гюмюрджина и му дава за това време 6000 жители всичко, без да отбелязва, какви народности и по колко от всяка. [43]) Ний ще си послужим и с данните на друг писател гръж, при това и гръцко официялно лице, а именно, гръцкия през 1851 год. консул във Варна Пападопуло Вретос. В своето съчинение, в което дава таблица на по-важните градове в Европейска Турция с числото на техните жители, за Гюмюрджина посочва 800 къщи, т. е. около 4000 жители към половината на миналия XIX в. [44])

Християнският елемент в Гюмюрджина не е бил многочислен, та изобщо и турците по-рано не са били многочислени.

Според гръцкия в. „Неологос" от м. декември 1871 год., градът е имал тогава 14,000 жители турци и гърци, без да определя, колко са били гърците. За българи не споменува нищо. Френския в. „Courrier d'Orient" от 1878 год. съобщава, че Гюмюрджина имал 450 къщи християнски с 1600 жители гърци и 500 ж. българи. Турското вилеятско салнаме от 1898 год. съобщава 1350 къщи турски, 100 цигански, 60 арменски, 100 еврейски и 450 гръцки, а за български не пише нищо. И гръцките официялни статистики тоже показват 450 къщи гръцки, а българскi не посочват нито една. Известния гръцки приятел, Лозанския професор Д-р Райс, дава числото 2181 души гърци гюмюрджинци, които по заповед на гръцките власти напуснали града през 1913 и 1914 години и се настанили в югоизточна Македония. А това число по 5 души на къща се почти равнява с показаните по-горе 450 къщи[45]).

Всичко това показва, че Гюмюрджина до последни дни си остава етнично турски град с мнозинство турско население и малцинство християнско—българи и гърци, следов. и той е далеч от да бъде *цветущ с елинска култура* град. До Балканската война всички видове занаяти в града са упражнявани от българи, а така също е имало и видни български търговски къщи.

Какви са пък народностно околностите северно, западно, източно и южно чак до морето, това ни твърдят и рапортите на Дедеагачкия гръцки подконсул през 1903 год., рапорта на гръц-

[43]) **Juchereau de S-t Denys** — Histoire de l' Empire Ottoman, depuis 1792 jusqu' en 1844. Paris, Au Comptoir des Imprimeurs-Unis, 1844. 4 T. 8, стр. 79—94, том I.

[44]) **Papadopoulo—Vretos André** — La Bulgarie ancienne et moderne sous le rapport géographique, historique, archéologique, statistique et commercial. Par André Papadopoulo—Vretos, Ancien Consul de Grèce à Varna „Bulgarie", et à Venise,. . . Saint-Pétersbourg, chez le Libraire M. Dufour; à Leipzig, chez M. Léopold Voss, 1856. 8. p. p. 246—1 f, стр. 183—246.

[45]) Rapport du Professeur **D-r R. A. Reiss** de l'Université de Lausanne. Sur la situation des bulgarophones et des musulmans dans les nouvelles provinces grecques. Février, 1915. Imprimé comme manuscrit, стр. 101.

кият училищен инспектор Скалисиянис и др., който между другото препоръчва да се пращат учителки в българските села, като им се внушава и в дълг вменява да се женят за синовете на видните селяни българи и по тоя начин да се образуват гръцки партии, от които българи, веднаж появена такава в едно село, черквата и училището лесно им се отнемат и ето че цялото село шумно гърцизирано и представено пред света за чистокръвно и класическо елинско.

Дедеагач.

До преди 1870 година на местото на днешния град е имало само едно турско беклеме — вардачница за пазене от контрабанда, каквато тук ставала с лодки за сол към островите. Близката му околност е била гориста, дива и известна само по разбойничеството. Дето е сега морския фар, е имало грамаден вековен дъб, под сенките на който живеел турчин — отшелник, от което и добил името си *Дедеагач,* от думите *дърво на отшелника.* След прокарването на Хиршовата железница се образувало селище, което бързо порасва и се издига на пристанищен град, каквото е днес. В него постепенно приидвали българи из околността и близките спускове на Родопите, дето също компактното население е само българско, а след това дошли и гърци из близките острови като комисионери, търговци и лодкари. Бързото порасване на градът и оживената му търговия го въздигат в център на санджак и откриване на чужди консулства, между които и на гръцко подконсулство и седалище на гръцки митрополит, пренесен тук от Енос. Чисто българската околност на Дедеагач — според вилеятското турско салнаме от 1898 год., дава за Дедеагачкия санджак с трите му кази: Дедеагачка, Суфлиска и Еноска, 151 населени места, от които 29 български, 12 гръцки, почти всички патриаршисти българи, 7 смесени (българи и турци и гърци и турци) и 103 турски, в които влизат и помашките. Самата пък Дедеагачка каза брои 11 български села, 1 гърчеещесе, т. е. патриаршисти българи, и двете поселища с гърци: Дедеагач и Макри. Българския народностен характер на страната с въздигането на Дедеагач много стреснал панелинистите в Атина, та в Тракийския годишник, издаван в Атина, през 1897 год., между другото, ето що се казва: „*Географическото, обаче, положение на градеца Дедеагач възбужда у българите добър апетит, а това нам трябва да даде сериозно безпокойствие. За наше нещастие, града се намира близо до българското княжество, а железницата още повече го сближава, като чертае във фантазията им пътя, чрез който би могли да подишат зефира на Егея . . . . . Нека пресметнат за това другите народи, обаче, за Тракия ний сме най-сгодните, най-подходящите . . . . А това огнище, подкрепяно от вън, от ден на ден ще се преобърне в един силен български център, който ще може да боядиса и околността . . . .*"[46])

[46]) „Θρακικαὶ Ἐπετηρίς" ἐν Ἀθήναις, I, 1897, стр. 315.

С тъй централизираната гръцка духовна власт и с подкрепата и на турската, българите и в Дедеагач и околността се подлагат на задушване и гърцизиране. Но въпреки всички тия жестоки преследвания, българите с упорити борби и жертви в надвечерието на балканската война и в 1912 год. в Дедеагач имаха крепка българска община, архиерейско наместничество, свещеник и черква български, класно и основно училища, здрава българска търговска и занаятчийска колония и цяла махала земеделци българи.

Макри.

Макри е като Марония старо историческо поселище, за което често споменават чужденците изследвачи земите на Европейска Турция. В древните времена може да е имало значение като крайбрежна гръцка колония от типа на всички подобни в древността, но сигурно не с особено значение, защото природните условия на морския бряг тук не отговарят за видно поселище. Обаче, и съдбата на Макри е била еднаква със съдбата на всички полски и крайбрежни поселища при завладяване страната от турците. Днес Макри е бедно с турски лик селище. Според вилеятското салнаме от 1898 год. Макри е имало 80 семейства турци, 22 семейства гърци и 8 патриаршисти българи, или по 5 члена на семейство, всичко 550 жители, от които само 150 християни. Това число изглежда вярно, защото и Лозанския професор Райс в своя рапорт от 1914 год. до Атинското правителство показва гърци от Макри 186 жители.[47])

Фере.

Това малко градче е на местото, дето през XI в. е бил построен манастира Вира всред една околност и тогава населена само с българи.[48]) (Виж стр. 9). През времето на вътрешните династически борби във Византия през XIV в. и извикването на турците от Кантакузина на помощ срещу Момчила, тая страна била разорена, и много от жителите ѝ българи из околността намерили убежище в манастиря Вира, който имал яки стени. От тези бежанци впоследствие се образувал укрепен град, носещ външното си име Фере, но след завоеванието от турците крепостта и града били разрушени.[49])

Разположен на пътя по течението на Марица от планинските и тоя край места за към крайбрежието, в последно време и станция на железницата Одрин — Дедеагач — Солун, Фере се засилва икономически и става пазарен център за околните села. От Берлинския договор (1878) напосле и тук се заселват мохаджири турци, и по тоя начин градчето добива почти турски образ народностно.

[47]) Jbid. стр. 101.

[48]) Typicon de la Cosmosotira, Извѣстія Русскаго Археологическаго Института въ Константинополѣ, т. XIII, стр. 52.

[49]) Д-р К. Иречек — Историја Срба, стр. 364.

Според Juchereau de S-t Denys към 1844 год. Фере е имал 2000 жители[50]), а според Пападопуло Вретос към 1851 год. е броел 3000 ж., но и двамата не посочват народности.[51])

Според „Courrier d' Orient" от 1878 год. Фере е имал 525 ж. българи и 185 гърци. Според салнамето от 1898 год. той е броел 785 къщи турци, 60 к. цигани, тоже считани за турци, 25 к. гърци, 40 к. българи патриаршисти и 45 к. българи екзархисти; последните от тогава после значително увеличени. Всичко пресметнати по 5 члена на една къща, т. е. едно семейство, 4775 жители, от които само 550 християни — българи и гърци. От показаните 25 семейства гърци 3 са цинцарски, другите са по произход българи от селата, по-рано погърчени. Гръцкият асимилаторски натиск над българите и тук е бил в ролята си, упражняван от двете гръцки митрополитски седалища — Димотика и Дедеагач, и подкрепян от турската власт. Борбата на българите за самозащита на народността си и езика си е била отчаяна, и въпреки всичко това те устояват и се засилват. В надвечерието на Балканската война (1812 г.) във Фере българите си имаха черква, свещеник, основно училище и основа за класно (първи прогимназиялен клас), заедно с крепка своя народна община.

Софлу.

Преди построяването на железницата Одрин—Дедеагач, Софлу е бил незначително селце, а след това въздигнат в казалийски център и с приидването на нови заселници от околиите села се обърнал в днешния градец. И Софлу е създаден от българи, посразувал днешния градец. И Софлу е създаден от българи, постепенно приидващи от близките села и гърцизирани под натиска на двете власти — турска и гръцка духовна. Много стари хора още си помнят и говорят български*) и сочат, от къде са дошли и се заселили. Най-видната гръцка фамилия в Софлу — Калпаклъ — е по произход от Копривщица. Друга гръцка фамилия, която е построила най-големия магазин в града, е Булгар Тйолю, дошел от Пазарджик като търговец, който със салове свалял жито по р. Марица за околността тук. През 1878 год. дошли неколцина цинцари, които първи отворили бакалници и ятани за шарлаган. Че Софлу е от ново време поселище, показва още и факта, че у споменатия по-преди гръцки във Варна консул Пападопуло Вретос, който грижливо е изучвал по-важните и със значение малки и по-големи градове в Европейска Турция, Софлу не фигурира и съчинението му и таблиците му.

Трима безкрупулни агенти на гърцизма в градчето с всички средства са крепяли гърцизмът и задушвали всяка българска пробуда на националното им съзнание не само в Софлу, но и в селата на около, които са български и които икономически са били свързани с града. Това са били гръка пришлец и гръцки поданик Лиафаки, лекар, цинцарина Щерю Мишу, тоже по произход българин някъде из Македония и гръкът Атанас Брика, със съмнително потекло.*)

[50]) Juchereau de S-t Denys — Histoire de l' Empire Ottoman, ect. Paris, 1844, стр. 79, т. I.

[51]) Papadopoulo-Vretos André — La Bulgarie ancienne etc. Leipzig etc. 1856, стр. 183—246.

*) В Софлу гърците си пазят и днес некои чисто български народни обичаи и думи, като *Сурова* на нова година, *бате* на по-големия брат, *мелина ба*ница, и много други български думи и изрази, като *досите кубилица на пару ми ниро* и пр

Поминъка на жителите е изключително от бубарство и малко лозарство. И тук се натъкваме на друго доказателство, че Софлу е поселище ново, а именно следното: през 1878 год. пашкулното му производство е било 60 хиляди килограма, а през 1912 год. достигнало на 950 хиляди кгр. Духовно Софлу е под ведомството на Димотишкия гръцки митрополит, който е имал своят архиерейски наместник в града. Той е бил официялният и признат от властите представител в Идаре-междлиси за всички християни в казата, но български представител не е допускан. А в Идаре-междлиси — околийски съвет — са решавани в Турция всички обществени, стопански, черковни и училищни работи за казата. Това е достатъчно да потвърди, как са тормозени и изнасилвани душите и съвестите на българското население и тук и как изобщо насилствено е погърчвано то.

Според „Courrier d' Orient" (1878), Софлу е имал 1030 къщи със жители 3500 гърци и 1500 ж. българи. Вилеятското салнаме от 1898 год. за това градче дава следните числа: 20 семейства турци и 1600 сем. гърци, т. е. едно население от около 8100 жители. Българи не показва никак. Според салнамето пък от 1902 год. Софлийската каза е броела 33,991 ж. турци и 22,573 ж. християни, но по народности не са показани.

Димотика.

Както по-рано през средневековието, тъй и след настаняването на турците в полуострова с първа столица Одрин, Димотика

*) По тяхно нареждане е бил убит в надвечерието на Балканската война видният и влиятелен софлийски търговец — гражданин Димитри Глистра по единствената причина, че не одобрявал тяхния терор над българите.

В по-ново време в Софлу отворили магазини, а некои си купили и къщи за живеене, българите Славил Налбантов и Янчо Русев от с. Малък-Дервент, Петър Стоев от с Голям-Дервент, Христо Манастирлията, Михаил Дяков от с. Баш-Клисе и др. Понеже проявили голям успех в търговията си и влияние пред населението, а не се поддавали изцело на гърцизма, то почнали в последно време да не ги допущат в града да търгуват, а Христа Манастирлията от засада нападнали да го убият, но той се отървал жив с шест крушумни рани.

Особено след 1903 г. гръцката андартска организация в Софлу с помощта на турските власти се заловила най-усилено да преследва българите и от селата с цел да прогони по-будните или избие, които може, а другите да сплаши и задържи в гърцизма. Всеки селянин българин, когато идвал за пазар в града, пресрещала го организираната за целта гръцка хайка, взимали му овчия калпак от главата, туряли камък в него и след като го набивали, скъсвали калпака, като го карали да си купи фес, а в това време турските полицаи му се смеели и казвали, да не е носил комитска шапка.

В магазина пък на Апостол Брика по време и след възстанието в 1903 год. се извиквали по-състоятелните селяни из околните български села, земали им подкупи, колкото можели, и писмени декларации, че са гърци, а по-будните предавали на турските власти като бунтовници — комити. Преследвани били и некои от самите гърци в града, които имали какво и да било търговски връзки с българи.

после през 1912 — 13 год., когато бжлгарските войски стигнаха Чаталджанските височини, но това бе само за един миг. През хуриетските медени дни у бжлгарите из Силиврийско, Родостенско, Чорленско, Чаталджанско и пр. изведнаж заговорва вжтрешния национален дух и отрупват турското правителство с просби да им позволи отварянето на свои народни бжлгарски училища и сжграждането на черкви, ако не им се признаят сжществующите до тогава сжградени от тях в миналото, а усвоени от гжрците, собствено от гржцките духовни власти. Това много стреснало и озлобило и турци, и гжрци и били избити или изгубени безследно мнозина по-будни бжлгари в страната, за да се сплаши бжлгарското население и се убие у него пробуденото национално сжзнание. Когато пжк бжлгарските войски стигнали и се застояли на Чаталджанската линия и на Булаир на Галиполския полуостров, считаните дотогава за чисти гжрци в градовете и селата християни жители се надпреваряли пред бжлгарските войници, офицери и граждански окупационни власти, да се представят за бжлгари и да показват произхода си, а пжк в градовете да показват кога те самите, или техните родители са дошли и от кжде именно.

Града Родосто е с не малка важност пристанище на Мраморно море. Как се е движило неговото население по число и народност по-рано, не можем да знаем за сега, обаче, не може да има сжмнение, че и неговия вжншен народностен лик през време на турското господство е бил турски. Juchereau de S-t Denys за пжрвата половина от XIX в. го отбелязва с 30,000 жители всичко, без да означава народността им.[61]) Гржцкия писател-консул Пападопуло Вретос за втората половина на сжщия век го отбелязва с 4000 кжщи, т. е. с около 20,000 жители.[62]) Салнамето за 1898 год. дава следните числа на града: 2000 кжщи турски, 1800 гржцки, 1300 к. арменци и 200 к. евреи, всичко 5300 кжщи, т. е. около 26,500 жители. Казата е броела 63 населени места, от които само 11 християнски с града заедно.

Силиврия.

Тоя градец спада в Чаталджанския санджак, който е самостоятелна административна единица вжн от Одринския вилеят и в салнаметата на който вилеят там не фигурира, та не можем да знаем в тоя момент, какви са турските официялни данни за него. Обаче, от чужденците Juchereau de S-t Denys го отбелязва с 8000 жители, а десетина години след него Пападопуло Вретос с 2000 ж. Обаче, знае се, че и в него християнският елемент в своето мнозинство, както и вжв всички тракийски градове, е от бжлгарски произход, но в най-неблагоприятни условия поставен, силно е

[61]) **Juchereau de S-t Denys** — Histoire de l' Empire Ottoman etc. Paris, 1844. Стр. 79 — 94.

[62]) **Papadopoulo-Vretos André**—La Bulgarie ancienne et moderne etc. Leipzig, 1856, стр. 183-246.

погжрчен *). И тук се знае и днес на много видни и сжстоятелни граждани роджт, от кое из околните бжлгарски села или от по-далечни места е и кога и как се заселили в разни времена в града. Бжлгарски села — едни изцело, други не окончателно още погжрчени, но които си говорят на родният език, пазят си народните обичаи и носия, през пжрвите дни на хуриетя започнали да мислят и тжрсят своите народностни права и свободи – са, може се каза, почти всички християнски села в Силиврийската каза. Такива се знаят следните: *Кючюк-Сеймен* 150 к.; *Аврен*, смесено и с турци, 120 к. бжлгарски; *Курфалий*, тоже смесено, 100 к.; *Синикли*, чисто бжлгари, 200 к. (Това село е било голямо и повече от половината му жители през руско турската война избягали в Бжлгария). *Голямо—Калжчли*, турски бейски чифлик, 60 к; *Кюстюмор*, сжщо чифлик, 50 к.; *Чаушли*, сжщо чифлик, 80 к., в ново време земята му купена от някой си гржк Демостен ефенди и отнета от селяните; *Бейжилер*, с. чифлик, 60 к.; *Куртулмуш*, с. чифлик, 35 кжщи, и др. По-отрано погжрчени са селата *Сюргюн*, *Плеатос*, *Ягос*, *Шастрос*, *Чанта*, *Дермен-кйой* и *Фенер*, обаче, старите си говорят чисто бжлгарски, а младите знаят вече и гржцки. Родовете на всички жители пазят и днес бжлгарските си имена и презимена, като Шоп Стоянолар, Стоян Чорбаджи, Гочовци и пр. Целият тоя край, наричан от турците *Чорле-кжрж* — Чорленско поле — е от бейски чифлици, на които работната сила е била само бжлгарска, бжлгари от планините приидвали в разни времена и постепенно образували селища. Полека-лека те от прости ратаи и работници започват да населват земята от господарите си бееве, като я де-

Бжлгарски моми из Силиврийско.

*) Както в Родосто, така и в Силиврия е имало гржцки митрополит, а в епархиите им в некои от по-малките паланки е имало и епископи, подчинени на митрополитите.

ляли на *посев*, т. е. изработвана от чифт волове, плащали наем от 6 до 8 лири годишно на *посев*, а данжци си плащали отделно на правителството. По-после в по-нови времена почват и самата собственост на земята да изкупват, а по-сетне турското правителство изново започва да им я отнема насилствено след Берлинския договор и да колонизира турци мохаджири.

Семейството на дядо Пенко от с. Кючюк-Сеймен, Силиврийско.

Благосжстоянието на бжлгарите е било в тоя край твжрде завидно. Освен земледелци, те били и сжстоятелни скотовждци. Мнозина са имали по 20—50 говеда и по 50—200 овци. Млекото и млечните продукти са продавали в Цариград. От беевете, които имали гори, извиквани били и вжглари бжлгари, които приготвяли и доставяли вжглища за султанските и пашовски дворци, а това ги правяло малко привилигировани и с покровителство пред местните турци, но не и пред властната гржцка пропаганда.

Чорлу.

Разположено на главния пжт от Одрин за Цариград, Чорлу е било важно поселище от ранни времена. За него споменуват всички пжтешественици. Обаче, при нашествието на турците и Чорлу е било унищожеио и отпосле изново заселвано и вждигнато, до колкото турския политически строй е благоприятствувал да се образуват и задржжат по-многолюдни поселища-градове. Juchereau de S-t Denys го отбелязва с 5000 жители, а в таблицата на Пападопуло Вретос не е споменато, вероятно, че християните му жители не са представяли по числеността си някакво значение за гржцкия писател. В салнамето от 1898 год. е отбелязан с 1200 к., т. е. с около 6000 жители всичко, без да са показани по народност. Като центжр на каза и на гржцка духовна власт — епископия — и Чорлу е направил всичко, за да се погжрчи и неговата населена с бжлгари околност. Абаджията Теофил Ат. Ватев, госпожата на когото е днес жива, е виден бжлгарин гражданин в Чорлу, и семейството му е било много преследвано от владиката. Той познавал в града преди руско-турската война само 5 гржцки семейства; всички други християни са били бжлгари, заселени в Чорлу през разни времена от околните бжлгарски села, които всички вжв вилеятското салнаме от 1898 г. са показани за православни, т. е. гжрци. Махалата в града, която населява християнният елемент, се казва и днес от всички *Булгар-махалеси*, а видни родове са: Петкоолу, Вжлюолу, Хаджи Петроолу и др. Чорлу е казалийски центжр, седалище на гржцки епископ, и при всички усилия на бжлгарите да си имат училище и черква, гжрците не допуснали. Обаче, в последно време некои от бжлгарските села в казата устояли и сполучили да си открият бжлгарски училища и се снабдят с бжлгарски свещеници.

Няма да се спираме на другите няколко из вжтрешността на страната паланки, защото щом по самите крайбрежия поселищата се виждат, какви са народностно и как са образувани те, то само по себе се разбира, какви могат да бждат отдалечените от бреговете морски из вжтрешността паланки и поселища, които са намират всред земледелческо и скотовждческо бжлгарско население, което е давало християнският им елемент и което се е простирало чак до самите стени на Цариград.

Минаваме кжм Черноморския бряг.

Мидия.

Това е днес едно без никакво значение селище—пристанище на Черно море, което служи за рибарство и за близки крайбрежни съобщения. Juchereau de S-t Denys в своето сжчинение от 1844 г. отбелязва Мидия тогава с 4000 жители. [63]) Руския военен писател Енехолм в сжчинението си от 1830 год. пжк казва, че Мидия имала 25 кжщи, т. е. семейства, турци и 100 гржцки, или около 625 жители. [64]) В Мидийската каза, обаче, бжлгарите са били повече от другите народности. От Мидия, като казалийски центжр, зависели 9 села, от които 8 християнски и 1 турско, с 1090 бжлгарски и гржцки семейства. От тях 800 са били бжлгарски, които не плащали царски данжци, защото работели в с. Самоково на рудниците. Самоково, запазило хубавото си бжлгарско име и днес, пжк е

[63]) **Juchereau de St. Denys** — Hisioire de l' Empire Ottoman, depuis 1792 jusqu'en 1844. Paris, Au Comptoir des Imprimeurs-Unis, 1844' 4 t. 8. том. I, стр. 80.

[64]) **Eneholm.** — Notice sur les villes situées au-delà des Balkans etc.S-t Petersbourg, 1830 стр. 92—160.

имало тогава 472 къщи български, а гръцки само 13. [65]) Според салнамето от 1898 г. Мидия е имала 50 къщи турски и 300 къщи гръцки, т. е. около 1750 жители, а казата състояла от 8 селища, от които Самоково е посочено със 650 къщи гръцки.

От Мидия започваше границата, наречена Мидия—Енос, определена в Лондонския договор през 1913 год. между балканските съюзници с Великите сили заедно тогава от една страна и Турция от друга.

Инияда.

Гръцкия консул-писател Пападопуло Вретос, като описва подробно градовете по брега на Черно море, за Инияда, Мидия, Василико и Ахтопол не споменава нищо, като незначителни крайбрежни поселища. Инияда е влизала в Ахтополската или Василиковската каза до Балканската война и според салнамето от 1898 год. е имала само 40 къщи турски, т. е. едно селце от 200 жители само турци. Пристанището не е досущ без значение, защото през него са сваляни от Странджа въглища и изнасяни за Цариград. Околните му села са почти всички български.

Виза.

Това градче е разположено в югозападните подножия на Странджа планина и е на главния път от Лозенград за Цариград. То е седалище на Визенската каза и пазарен център. Пападопуло Вретос, който грижливо е описал всяко градче, в което е имало гръцко население без разлика на народностен произход, за Виза не споменава нищо. Обаче, Juchereau de St Denys го отбелязва с 1200 жители за през първата половина на XIX в. [66]) Руския полковник Енехолм за 1829 год. в съчинението си казва: *„В града Виза има една гръцка черква почти съборена, 3 големи джамии и 6 малки, 150 къщи турски, 560 гръцки и български и 5 униатски, всичко 715 к. Числото на жителите жени и мъже е около 3500. От този град зависят 27 села, от които 9 са населени с българи, 15 с турци и 3 с турци и християни; те броят 1250 български къщи и 380 турски“* [67]). Руския писател Липранди, сам лично споходил източна Тракия, в съчинението си казва: *„В града Виза и в околностите двете трети от населението е българско“* [68]). Турския пътешественик Евлия челеби през XVII в. споменава само за български села в източна Тракия, главно в Лозенградския санджак. (Виж. стр. 28). Англичанинът Уолш, който е придружавал лорд Странгфорда при отиването му като английски посланик в Цариград през 1821 год. и след това станал пастир в английското

---

[65]) Ibid.

[66]) **Juchereau de St. Denys** — Histoire de l'Empire Ottoman etc. т. I, стр. 79–94.

[67]) **Eneholm** — Notice sur villes situées au-dela des Balkans etc. S-t Petersbourg, 1830, стр. 97.

[68]) **И. П. Липранди.** — Восточный вопросъ и Болгарія. Москва, 1863 г. стр 11

посолство в Пера, в своето съчинение за впечатленията му през източна Тракия тоже споменава само български села и казва: *„След като заседнали в тая област, българите пригърнали християнството; от тогава те останали в православието и се подчинили на гръцкия цариградски патриарх, който назначава епископите им. Последните са винаги гърци и от естествено пристрастие са въвели своят език за църквата на юг от Балкана без изключение, а на север в повечето места. . . . . С изключение на бакалина, който обикновено е грък, наистина, никой не можеше в селата, през които минаваше нашия път, да чете или пише. Но българите, както хората от златния век,* sponte sua, sine lege, fidem rectumque colebant *(доброволно без закон честността и правото почитат* — Ovidius, Metamorphoses, I, 89—90). *Престъпленията са непознати между тях, и пътникът, който минава през земята им, е сигурен не само против последствията на порока, но изпитва и насладата, която се ражда от най-любимите добродетели“* [69]).

Лозенград.

Турците го именуват *Къркклисе;* така го споменуват и чужденците. Той е седалище на санджак със 7 кази, които заемат цялата североизточна част на Тракия по Черноморското крайбрежие. Съвпада под ведомството на Одринския гръцки митрополит, но е седалище в последно време на епископ. От чужденците пътешественици през миналия XIX в. го споменават мнозина и му дават различни числа за населението. Molte-Brun го отбелязал в съчинението си от 1830 г. със 16,000 жители, без да казва за народността им. [70]) Полковник Енехолм пише, че в 1829 г. Лозенград е имал 810 къщи турски, 400 к. гръцки, 250 к. български, 16 к. еврейски и 65 цигански, всичко 1541. *„Числото на жителите му възлизат на 8000, без да се смятат жените.“* От Лозенград зависели 28 села с 1260 къщи български, 470 турски и 20 цигански, всичко 1750. Гръцки села в казата е нямало. [71]) Френският географ Елизе Реклю казва, че мнозинството от населението на града е българско. [72]) Англичанинът Уолш пише, че Лозенград е имал 4000 турски къщи в 1821 год. и 1500 християнски семейства, събрани и заселени през разни времена от околните села. [73]). Руския военен писател Липранди казва, че в Лозенград от 8000

---

[69]) **R. Walh** — Narrative of a journey from Constantinople to England.— Период. сп. на Бълг. Книж. Дружество в София. 1907 г., кн LXIX, свит. 3 — 4, стр. 138—253, превод от К. Стоянов.

[70]) **Malt-Brun** — Traité élémentaire de Géographie, contenant un abrégê méthodique du precis de la géographie universelle en huit volumes, etc. Paris, Aimé-André, Librairie Éditeur; Bruxelles à la Librairie parisienne, 1830—1831, T. 8. p. p. XVI—988. Том I, стр 881—882.

[71]) **Eneholm,** Colonel d'État-Maior. — Notice sur les villes situées au-delà des Balkans, etc. St.-Petersbourg, 1830, стр. 93.

[72]) **Elisée Reclus** — Nouvelle géographie universelle, 1876, Paris, стр. 62.

[73]) **Walsh R.** — Reise von Konstantinopel durch Rumelien etc. Dresden und Leipzig, 1828, 2 Thle. 8. p. p. 232, стр. 102—215.

жители повечето от половината били бжлгари.[74]) Руският историк Теплов в своят учен труд пише,' че Лозенградската каза има 23 бжлгарски села с 3552 кжщи, т. е. 8760 жители, а гржцко село няма ни едно. Града пжк имал 800 к. бжлгарски, 700 к. гржцки, 1048 турски и 200 еврейски, или всичко 13,740 жители.[75]) Juchereau de S-t Denys отбелязва в своето сжчинение Лозенград с 12,000 ж.[76]), а в таблицата за градовете на гржцкия писател Пападопуло Вретос Лозенград не фигурира, неизвестно защо.[57]). Цариградския в. „Courrier d' Orient" 1878 г. за Лозенград дава числата 6,700 ж. бжлгари, 2850 гжрци и 2700 турци, всичко 11,250 ж. Според салнамето от 1898 г. градьт е имал 500 к. турски, 1250 к. бжлгарски, 1200 гржцки, 160 еврейски и 12 униятски, които дават (по 5 члена на кжща): 2500 ж. турци, 6310 бжлгари с униятите заедно, 6000 гжрци и 800 евреи, всичко жители 15,610.

От изложеното по-горе за най-важните и некои от тях, наистина, и с историческо далечно минало градовце и паланки в Тракия и то с данни на гжрци, турци и чужденци — читателя вижда, че християнският елемент в тях е от нови времена придошел и заседнал и че този елемент в най-голямото си множинство е по произход бжлгарски, бжлгари из околните села и из планините, но подтиснати от привилегированото фенерско духовенство и турската политическа власт те са погжрчвани и представлявани за гжрци. Чистокржвни гжрци се броят на единици, пришелци от островите, и цинцари из Епир. Асимилизаторската акция над бжлгарите в Тракия е била на вжрха на своята сила от Берлинския договор напосле. При все това, пак бжлгарския национален дух е устоял в непосилната борба и в последно време почти и вжв всички градове е разкжсал булото на насилственият и изкуствено насаждан елинизжм.

IX. Кой е земледелческият и вжобще производителен елемент в Тракия.

Гржцката печатна пропаганда, разпржсвана по целия свят, за цивилизаторското назначение на гржцкото племе, за високите духовни, умствени и физически качества на гжрка по всички отрасли на човешкия прогрес, за безграничните права̀ на елинизма над всяко место и поселище на земното кжлбо, дето би се намирал в миналото, или се намира днес някой цинцарин бакалин, или гржк лодкар, и много още други подобни, — винаги е била не само неимоверно безкрупулна, но и нахална до безогледност кжм своите читатели. Тая гржцка книжна война особено от 1913 година насам е в пжлна театрална сценировка, както духовито се е изразил напоследжк вещия познавач на балканските народи

---

[74]) **И. П. Липранди.** — Восточный вопросъ и Болгарія, Москва, 1863 г.

[75]) **В. Тепловъ.** — Матеріялы для статистики Болгаріи, Тракіи и Македоніи, 1877 г. С. Петербургъ, стр. 212.

[76]) **Juchereau de St. Denys** — Histoire de l' Empire Ottoman etc. Paris 1844, т. II, стр. 79 — 94.

г. Л. Бжкстон[77]) в една своя статия за английската и френска политика на близкият изток.

През 1919 год., когато в Париж конференцията на мира задочно решаваше сждбата на победените народи, между редицата мемоари и от частни лица на победителите, представяни чрез респективните делегации, е имало такжв и от някой си гржк инжинер Антониядис, който уверявал световните сждии, че 70% от земледелското производство в Тракия е било в ржцете на гжрците, следов. множинството от тракийското население е гржцко и то трябва да бжде господарят и на тая област.

С това гржцката делегация, чрез която комисията по гржцките работи в конференцията, без всяка свян и зачитане дос-

Бжлгарки пред плевника си на полето в Чаталджанско.

тоинството на просветените сждии, и в тоя мемоар е изкарала за лжжци всички пжтешественици и учени, които в разни времена са посещавали и лично изучвали и видели духовната и материална култура на балканските народи и земите, които те населяват.

Ето напр. некои от тези европейски учени, какво са видели и какво са казали те за стопанския строй и за производството, т. е. икономическата сила на Тракия, кой народ по природните си качества я има:

1 — В „La Grand Encyclopédie, t. 8, p. 402" се казва: *„Бжлгарите са един предимно земледелчески народ. . . . ."*

2 — Elisée Reclus, бележитият френски географ, в своето знаменито сжчинение казва: *„Почти всички зжрнени храни, които*

---

[77]) Сп. „Foreign Affairs" от м. септемврий, 1921 год.

балканите изпращат в странство, се дължат на българите земеделци. . . . . “[78]).

3 — Същото говорят в своите съчинения за балканския полуостров и познатите учени: френският академик Gabriel Hanotaux, C. Allord, A. Dozon, англичанина James Baker и др.[79])

4 — **Launay** — в своето съчинение казва: *„Българинът е преди всичко земеделец, едно дете на земята, привързан към нея, живущ от нея и за нея.“*[80])

5 — **G. Lejean** казва: *„От Струма до Марица гръцката зона представлява една твърде тясна ивица, населена с моряци и рибари, когато българите, предимно земеделци, населяват по-високите места, които господствуват над крайбрежието.“*[81])

6—Руският историк и добър познавач на полуостровът и особено Тракия, Теплов, казва: *Любимото занятие на гърците е търговията и занаятите. Затова те живеят по бреговете на морето и в големите населени центрове*“. Частно за Тракия казва: *„те* (гърците) *се губят в местната компактна българска маса.“*[82])

7 — Професорът от Парижкия университет, **Cyprien Robert**, казва: *„Българската раса храни Цариград и самá поддържа земеделието в турската империя“*[83]).

8—Американския професор **Leon Dominian** казва: *„Долината на Марица е българска. Няколко гръцки селища по крайбрежието между Дарданелите и Босфора, по брега на Черно-Море, се занимават с риболовство и лодкарство. Дребната търговия там почти изцяло е в техни ръце. Българите се занимават изключително със земеделие. Обработваните от тях земи се простират чак до стените на Цариград“*[84]).

9 — Това също са видели и знаят и чуждите мисии, евангелска американска и католическа, които повече от половин век са на полуострова тук и най-добре познават неговите обитатели и техния стопански и поминъчен строй. Тези просветени хора, хора на истината и правдата, не могат ни най-малко да се подозрят в пристрастие към един или друг народ.

Та и самите гърци поверително помежду си признават и свидетелствуват, че земеделието и производството и в Тракийските земи, както това е и в Македония и др., е в ръцете само на българите. (Виж. документ № XVIII).

---

[78]) **Jaques-Elisée Reclus** — Nouvelle géographie universelle. Paris, 1875—94 19 volumes, стр. 40.

[79]) **C. Allard** — Souvenirs d' Orient. La Bulgarie Orientale. 1864, p. 169.
A. Dozon — Chansons populaires Bulgares, 1875, p. XI.
James Baker — Turqey in Europa etc. London, Paris, Neuyork 1877.

[80]) **Launay** — La Bulgarie d' hier et de demain, 1907, p. 314.

[81]) **G. Lejean** — Ethnographie de la Turquie d' Europe, 1861, стр. 14.

[82]) **В. Тепловъ** — Матеріялы для статистики изученія Болгаріи, Тракіи и Македоніи. С. Петербургъ, 1877 г. стр. XXI

[83]) **Cyprien Robert** — Les Slaves de Turquie 1844, т. II, стр. 241.

[84]) **Leon Dominian** — The frontiers of Language and Nationality in Europe. 1917. Издание на Географическото дружество в Ню-Йорк.

Най-после кой е земеделческият и производителен елемент, който денонощно е на полето на работа, това видяха напоследък и самите съглашенски военни и граждански лица, които служебния дълг беше пратил на близкия изток. Те виждат и сега запустяването на благодатните инък тракийски полета единствено поради липсата на работната земеделческа ръка, която турци и гърци през 1913 год. прогониха от източна Тракия, а от 1920 г. насам и от западна. Турските беове землевладелци през шест вековното господство на султанската власт никъде в Тракия и Македония не потърсиха и не намериха друга работна и похватна земеделческа сила, освен у българите. Те със своя труд, постоянство и търпение и със своята пословична привързаност към земята даваха най-голямата и най-сигурната финансова и икономическа мощ на Турската империя.

X. Вселенската патриаршия в Цариград и нейната панелинска асимилизаторска акция и в Тракия.

Европейската политико-историческа и вярско-канонческа наука отдавна и обстойно знае, как, още в първите времена след образуването на Византия и обявяването християнството за господствующа вяра в империята, духовенството всецяло се отдало в услуга на светската политическа власт. Всичко, що засягало вярата и християнската черква, включително и с личният и обществения морал, от първи времена още във Византия се обърнало в пълна служба на желанията и целите на държавната политика и на безогледният и тогава империализъм на монархическата власт. Със силата и помощта, които светската власт давала на черквата, и с влиянието на придобитото ѝ от първите времена обаяние на изток, Вселенската патриаршия се превърнала в същински политически и империалистически агент на Византия и в нейното лице на елинизма, който в своето нищожно малцинство и тогава се е стремял да властвува и държи в ръцете си не малко не гръцки народи.

С господствующия на изток византийски дух на раболепство, ласкателство и угодничество пред силния, с присъщата и познатата на всички хитрина, лукавство и подлост на Фенер, и с природната на гъркът измена и вероломство[85]), Вселенската в Цариград патриаршия и след покорението на Византия от турците сполучила не само да си запази това светско положение, но и по силата на новия политически и култов строй на мохамеданството да добие едно особено привилегировано положение от първите още турски султани. Патриаршията станала единствена официялна духовно-религиозна, а с това и политическа един вид началница и представителка на всички попаднали под турското господство христи-

---

[85]) **Basil. M.** epist. 92 ad ital. et gall.-Migne XXXII, 480.
Gregor. Naz. De selpso carm. XVI, V. 389 — Migne XXXVII, 1190. — Epist. Italic. cleric. ad legat franc. — Migne lat. S. t. LXIX col. 116 A.

янски народи. Тжй турското владичество донесло неочаквано от друга страна за панелинизма много по-благоприятни условия и сила, отколкото той имал по-рано. Гржцките черковно-верски властници станали едничките признати от турските власти лица, кжм застжпничеството и покровителството на които християните в Турция можели да прибягват. Вселенската патриаршия наложила гржцкият език и писменост на подчинените си духовно народи, като от друга страна грижливо унищожавала всички следи от миналото на тези народи, с цел да елинизира всичко не гржцко и го приготви за бждното вжзобновяване на Византия. Сжвременните гржцки историци и при това положение и асимилизаторска дейност на Вселенската патриаршия, която е проявила през цели шест века, пак ѝ натякват, че не е изпжлнила окончателно и завжршено панелинистическата си мисия. Гржцкият историк Папаригопуло ето що казва в своята история по това: *„Но как да откажем, обаче, че тази власт (патриаршията), в каквото положение и да била в XVI, XVII и XVIII в., е могла още да принесе на елинизмжт услуги, за които, за жалост, не се е погрижила, както е трябвало. Патриарха, колкото и да е било унижено неговото достоинство, колкото и да биха се ограничили дадените нему от начало привилегии, е бил винаги черковен и донякжде политически началник на всички изобщо православни християни в османската империя, т. е. не само на гжрци, но и на бжлгари, сжрби, албанци и арменци“*[86]).

Черкви, манастири, параклиси, училища, духовенство — всичко минало в ржцете на Фенер, който станал пжлен самовластен господар и над сжвестта и душите и започнал непрекжснато и до днес с всички позволени и непозволени средства да погжрчва негржцките народности на изток[87]).

Та и самите европейски джржави в лицето на Вселенската патриаршия считали последната за единствената представителка на християнските народи под турска власт, а сжщевременно и на елинизма, който, както се знае, за старата си култура бил високо почитан в Европа и енергично поддржжан от елинофилите.

Задачата на Вселенската патриаршия, а след образуването на гржцкото кралство в началото на XIX в. и на гржцката джржава да елинизират негржцките народности, се твжрде много улеснявала и от друго обстоятелство, а именно, че турците, непризнавайки народността като израз на расово-народностно и езиково различие, за тях само религията е бил принципа, който

[86]) *Κ. Παπαρρηγοπούλου. — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ἐκδέδοτε ὑπὸ Ἀνέστη Κωνσταντινίδου. Τόμος πέμπτος. Ἔκδοσις δευτέρα ἐπιθεωρηθεῖσα. Ἐν Ἀθήναις,* 1887, стр. 505.

[87]) **Zallony** — Essai sur les Phanariotes etc. (гржцки публицист).
Regnault M. E — Histoire des Principautés Danubiennes.
Ubicini — Provinces Roumaines.
Палаузов С. И. — Румынскія Государства.
Evuns Trough — Bosnia and Herzegovina, lond. 1877, p. 264.
Bulgarische Fragment в Oesterr-Revue, 1864, 7, p. 225.

дели и обединява народите в обширната им империя, и поради това те, турците, именуват всички тия подвластни народи с общото верско име *рум миллет*, т. е. гржцки народ. С това име и европейските общества познавали християните на изток. Тжй на всякжде е бил засилен процеса на елинизация, а най-много в Тракия, която и от турците, и от гжрците, а в по-нови времена и от Великите европейски джржави, сжперници за наследството на изток, се е смятала и смята за крепостта на Цариград и проливите. Особено на Тракия се обжрнало голямо внимание от времето на гржцкото вжзраждане кжм средата на XVIII в., когато се появила идеята и за вжзстановяването на Византийската империя като преграда на Русия и славянството кжм южните топли морета и срещу азиятците кжм Европа. Тая мисжл преобладава и днес в Лондон и другаде на запад, по нея се направляват сждбините на европейският изток и тя е, която ниже страданията едно от друго по-безчовешки на тракийците.

И гжрци, и турци намерили своите естествени вржзки с взаимни действия да обезбжлгарят Тракия. За тези усилия — да се промени истинският от векове народностен образ на Тракия и се представи тя за турско-гржцка — френският учен и пжтешественик А. Викенел през 1869 год. е казал, че преди пжтуването си из Европейска Турция с Ами Буе от 1836—1838 год. повече от 4 милиона славяни са били примесени с гжрците само за това, че са изповедвали гржцката вяра, т. е. подвластни духовно са били на Цариградската гржцка патриаршия[88]). Това са сжгледали и изтжкнали всеки на времето си и редица други европейски учени, дипломати и пжтешественици на изток, а отгоре на всичко това, то се потвжрдява и от официялни и неофициялни гржцки и турски свидетелства, останали не скрити от чуждо око. Руският учен и черковен историк Теплов пише: *„Гжрците се мжчат с всички средства да подчинят повечето от нейните (на Турция) жители под духовната власт на Цариградската патриаршия, като ги наричат гжрци, и по тоя начин оправдават своите претенции вжрху една страна понастоящем изцяло славянска“*[89]).

Гржцката асимилизаторска дейност не е срещала отпор до втората половина на XIX в. от тжй зле подтиснатото бжлгарско население в Тракия. Кжм края на пжрвата половина от сжщия век настжпва в по-усилен темп пробуждането и на тракийските бжлгари. От тогава и дейността на гржцките духовни власти и гржцки агенти по всички линии и с всички средства се насочва, по какжвто и да е начин да се задуши всяка проява на бжлгарско чувство в областта, която се е целяла за охрана на бждащата Византия. Цяла Тракия, т. е. Одринския вилает в границите му след Берлинския договор, бил разделен черковно на 14 гржцки епархии и вжв всяка епархия по няколко архиерейски наместни-

[88]) **A. Viquesnel** — Recherches historiques sur quelques points de l'histoire générale des peuples slaves et de leurs voisins les Turcs et les Finnois. Paris, Arthus Bertrand, Éditeur, 1869, 4. стр. 559.
[89]) **В. Тепловъ** — Одринъ. С.-Петербургъ, 1874 г., стр. 40.

чества[90])*). На чело на епархиите стояли митрополити или епископи с по десетки служащи — агенти на гърцизма. В меджлисите — общински, околийски, окръжни и областни съвети — гръцкия владика, или неговия наместник, са били по право членове — представители на християните. В тези меджлиси най-напред се разглеждат и разрешават всички стопанско-икономически и обществени работи на населението в района, между които и съграждането на черкви и откриването на училища. Там е било немислимо да се прокара и зачете и най-законното право на българите, щом въпроса състоел до тяхното народностно черковно-училищно дело. Напротив, под давлението и интригите на владиката или неговия представител и гърците чиновници, каквито винаги и навсякъде в административните центрове се намирали по някой в правителствените учреждения, са се отнемали и всякакви по-отрано придобити права на някое българско село или семейство, затваряли са се черкви, параклиси и училища, откривали са се гръцки, без да ги иска някой, наклеветявали са се и се подлагали на преследване, наказание и заточение български свещеници, учители и българи граждани с по-будно национално съзнание, — с една дума, правило се е всичко, за да се удуши съвършено българския дух и чувство и да се заставят българите да признаят за духовно началство Вселенската патриаршия и да се числят те за чистокръвни гърци.

Срещу споменатите 14 гръцки епархии с многочислен антураж в тях от всевъзможни владишки агенти в Одринския вилает, през 1870 г. въз основа на чл. 10 от султанския ферман за Българската черковна иерархия се допусна само един български владика в Одрин за целия вилает. Обаче, след 1885 г. не се допусна избирането и назначаването на такъв на местото на починалия Пелагонийски Евстатий, въпреки многобройните и многократни законни искания на българите от вилеята. Напротив, гръцките владици и техните наместници и агенти свободно обикаляха епархиите си, посещаваха често пъти, без да ги щат, и чисто българските села, които отдавна са бяха отказали от Вселенската патриаршия и в които нямаше ни един гърчеещ се; те насилствено и често пъти под защитата и на турската власт влизаха и служеха в българските черкви и дето сполучеха по един или по друг начин да земат на страната си макар и едно семейство, то се отнемаше черквата в селото, откриваше се гръцко училище, и селото се зачисляваше за чисто елинско и за такова се представляваше и пред турската власт, и пред чуждия свет. Поместените в края на книгата няколко документи на Ксантийския гръцки митрополит дават ясна картина за насилията, похватите и гнета на гръцкото духовенство над тракийските българи. (Документ № XIII—XVII).

Освен тъй широко и властно разпространената гръцка духовна власт, Одринския вилеят беше разделен и на няколко консулски района с мрежа консули, подконсули и консулски кралски

[90]) *Χάρτης τῶν περιφερείων τῶν ἐν τῆς Εὐρωπαικῆ Τουρκία μητροπόλεων καὶ ἐπισκόπων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου.* Патриаршеско издание.

*) Само в западна Тракия имаше 6 епархии: Ксантийска, Маронийска (Гюмюрджинска), Литица (Ортакьойско и Кърджали), Димотишка, Деде-агачка и Одринска.

агенти. Във всеки окръжен град, а някъде и в казалийски имаше и по едно гръцко консулство. Фаворизирани от турските власти и във взаимна услуга едни на други, гръцките консули бяха едновременно и гръцки кралски, и турски султански ревностни служители за обезбългаряването на Тракия. Тяхната чисто гръцка типична и на расата им роля за асимилизирането на негръцките народности в гръцки и за даването на Тракия чисто гръцки етничен характер, това читателя ще види тоже от приложените в края тук гръцки консулски и министерски документи.

И така, духовенство, консулства, чиновници гърци в разните турски учреждения и редица още други фактори, благоприятствующи на гърцизма на европейският изток — всичко това бе една демоническа сила и в Тракия, сила и явно, и скрито крепена и използувана и от турското правителство, която сила правеше всичко, за да подтиска, задушва и погръчва тракийските българи и да не допуска никъде из Тракия и помисъл у българите да искат и да имат що-годе етнични човешки права и свободи.

Ето при какъв гнет българите в Тракия са късани и гърцизирани и ето защо днес в Тракия няма никъде помен от някакъв гръцки елемент, останал от средневековието, а има елемент навсякъде български, но с насилствено убито национално чувство и дадено им името гърци.

В заключение на тоя отдел от книгата, ний пак ще прибегнем до авторитетния гръцки историк, за да се види, как днешните гърци оправдават своите асимилизаторски насилия над другите народи, и по тоя начин се грижат да задържат от съвършено изчезване своето малочислено, но с неимоверна мегаломания племе: *„И после*, **казва Папаригопуло**, *никога не сме отказвали, че не малко славянска кръв е била вложена в Пелопонез и в сухоземна Гърция*, *но как е възможно да приемем, че не са туптели гръцки сърдца в гърдите на ония поколения, които, щом са видели, че силния средневековен елинизъм след изпълнението на падналата му се голяма историческа мисия захванал да потъва, те са прибързали да спасат, каквото е било възможно да се спаси, за да създадат новият елинизъм“*[91]).

XI. — Турската противобългарска политика, изселване и заселване с цел за обезбългаряването на Тракия.

Световната история, многобройните чужденци пътешественици, а така също и дипломатическите архиви на европейските господарства от шест века насам, когато е ставало нужда да се спират и изучват европейският изток, всестранно са зарегистрирали тежкия робски и непоносим живот на християнските народи, попаднали под турското политическо господство. Обаче, в никоя

[91]) *Κ. Παπαρρηγοπούλου. — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμάς ἐκδέδοτε ὑπὸ Ἀνέστη Κωνσταντινίδου. Τόμος πέμπτος. Ἔκδοσις δευτέρα ἐπιθεωρηθεῖσα. Ἐν Ἀθήναις*, 1887, стр. 15.

друга област на Европейска Турция турския режим не е бил тжй жесток и разрушителен, както това е било в Тракия, която е била хинтерланджт и охраната на двете отомански столици—Одрин през XIV и XV в. и Цариград след това до днес. И понеже в Тракия бжлгарското население е било ядрото, то и всички злини и нещастия са се струпвали над неговата глава.

Вжн от познатия в историята абсурд на турската власт, като власт, несигурността на християнина под тая власт, турския верски фанатизжм и жестокост спрямо всеки не мохамеданин, епидемиите, които почти ежегодно вжрлували в турските области, епидемии неограничавани поради невежеството, безгрижието и фанатизма на господствующето племе, деспотизжмжт и грабителството на беевете и турското чиновничество, тежките данжци, разните ангарии и много други подобни, които правели живота цял мжченически и спжвали естествения приржст на населението — положението на бжлгарите и обезбжлгаряването на Тракия се влошавало до неимоверност и от следните други деяния на политическият и пжлновластен господар на страната:

1-о Никжде другаде в другите области на турската империя тжй масово и поединично, но системно и насилствено денационализиране на бжлгарското население чрез налагане му мохамеданската вяра не е ставало тжй, както това е било в Тракия. И днес тези помохамеданчени бжлгари, които пазят тжжни спомени и предания от тоя реджк в историята трагизжм, пазят и своята расова бжлгарска физиономия, език и бит, вжзлизат по число на повече от 130 хиляди в Тракия, главно в Родопите.[92]) Но най-печалното в случаят е, че тяхното масово и насилствено помохамеданчване и избиване на други е извжршено по клеветите на патриаршески висок черковен сановник — Пловдивския тогава гржцки митрополит Гавриил.[93])

2-о От никоя друга област в турската империя такова масово изселване на християни не е имало през всичкото време на турското господство, както това е ставало с бжлгарите в Тракия през войните между Турция и Русия и Австрия, а тжй сжщо и през времената на разните вжтрешни смутове и вжзстания. В края на XVIII в. Тракия е било току-речи изцело в ржцете на кжрджалийските разбойнически банди, които изпоразсипали и опустошили стотици бжлгарски села и градовце. От всички краища на Тракия отде масово, отде единично се изселили тогава бжлгари, за да спасят живота, вярата и честта на челядите си, както от кжрджалиите, тжй след тях и от гнева на турците по време на гржцкото

[92]) **Ст. Н. Шишков.** — Помаците в трите бжлгарски области: Тракия, Македония и Мизия. Пловдив, 1914 г. стр. 1—64.

[93]) **Hammer** G d. osm. R. I, 804.

М. Дринов „Историческо осветление вжрху статистиката на народностите в източната част на Б. Княжество.“ Пер Спис. VII, 9—11.

Стефан Захариев — Географико-историко-статистическо описание на Т. Пазарджишката каза. Виена, 1870 г.

Професоръ А. Л Погодинъ—Исторiя болгарскаго народа. С. Петербургъ, 1910 года.

Спис. „Родопски Напреджк“ год II, кн V и VI „Документи из миналото на Родопите“.

вжзстание[94]) (Виж стр. 45 и 46 за Одрин), в което уличавали и бжлгарите, като подвластни тогава на Вселенската гржцка патриаршия и представлявани за *рум миллет*, т. е. гжрци. Така сжщо и по времето след руско-турската война в 1828 год., и по-после през 1861—1862 год. е станало масово изселване от известни покраини и единично от други на бжлгари из Тракия. Тези тракийски бежанци са образували цели паланки и нови села в южна Русия, в Бесарабия и в днешна Ромжния и повечето от тях днес са асимилирани,[95]) а други си пазят своя роден език и бит. Много от селата в тези страни и днес още си имат сжщите имена, каквито са имали те в Тракия. Голямото масово изселване на бжлгарското население през 1829 год. дори стреснало самия виновник на това изселване — турското правителство -- което виждало, че с обезбжлгаряването на Тракия ще пострада общото благосжстояние на страната, та обявило обща амнистия за всички бжлгари и пратило високи чиновници: Хюсеин ага и Ариф ага, да ги убедят и се завжрнат в родните си поселища.[96]) В народните песни е излеяна джлбоката печал на бжлгарите изгнаници из Тракия, които жестоката сждба е прокудвала в разни времена от родните им огнища.

Изселването на тракийските бжлгари особено се засилва след руско-турската война в 1877 год. и след Берлинския договор в 1878 год. С оттеглянето на руските окупационни войски от С. Стефано и Одрин десятки хиляди бжлгари напустнали поселищата си в оставената на Турция Тракия и се поселили в новоосвободените бжлгарски области: Княжество Бжлгария и Източна Румелия. Според преброяването в 1880 год. 17,970 души бжлгари бежанци из източна и западна Тракия е имало в Източна Румелия, а в княжеството отделно, особено в Варненският окржг. В своя рапорт английския поручик Чермсайд, член от английското посолство в Цариград, казва, че 23,000 бжлгари изключително из Чорленският окржг, като се страхували от изстжпленията на турците, последвали руските войски, когато последните се оттеглили след С. Стефанският и Берлинския договори в 1878 год.

Враждебността на турците и турското правителство спрямо бжлгарите след Средногорското вжзстание в 1876 г. и след руско-турската война в 1877/78 год. се още повече усили след Сжеди-

[94]) **П. Кисимов** — „Исторически паметници по времето на заверата“ Изд. Бжлг. Книж Дружество; Средец (София), 1884 г. стр. 33—39.

[95]) **А. Т. Музыченко.** „Исторiя поселенiя и фонетическiя особености говора Крымскихъ болгаръ“ — Извѣстiя Отдѣленiя русскаго языка и словесности Императорской Академiи Наукъ“ С. Петербургъ, 1907 г. кн. 2, стр. 83. 111, 133.

Н. С. Державинъ—Болгарскiя колонiи въ Россiи 1914 г. С. Петербургъ.

Guillaume Lejean — Ethnographie de la Turquie d' Europe. Gotha, Justus Perthes, 1861. 4.

Franz Bradaška — Die Slaven in der Türkei — Gotha, 1869.

Viquesnel A, — Recherches historiques sur quelques points de l'histoire générale des peuples slaves etc. Paris, 1869. 4. стр. 558

[96]) **И П Липранди**—Восточнiй вопросъ и Болгарiя. Москва. 1868 г стр. 10

„Allgemeine Zeitung. Augsburg № 71, 1876. p. p. 1053—1054. — Die ethnographischen Verhältnisse der türkischen Provinzen und Schutzstaaten im Norden des Balkan.

нението на северна с южна България в 1885 год. На турската ярост се явява в помощ и по-силно се раздрусва и използува и органическата гръцка омраза и скритите гръцки цели. Турците се боят от близостта на Българското княжество да не простре един ден своите предели към юг и изток, а гърците — да не им се препречи пътя за Цариград и се осуетят техните заветни блянове. И турци, и гърци в пълно съдружие усилват своята енергия по всички пътища, за да унищожат българите в Тракия. През 1903 год. по възстанието в Македония и Тракия нови десятки хиляди българи напуснаха Тракия, а през 1913 год. всичкото останало българско население в източна Тракия — от Марица и Егейското море до Цариград и Черно море—се подложи на огън и нож и насилствено изгони от родните си поселища.[97]) (Виж стр. 31 и 32).

Цариградския кореспондент на „Gazette de Francfort" в брой от 29 октомврий, 1913 год., ето що писа тогава: *„Източна Тракия изменява съвършено физиономията си. С изключение на няколко гръцки села между Деркос и Мидия, цялата страна става мохамеданска. По-рано земите, най-вече около Лозенград, бяха населени с българи. Сега българите се изселват принудително. В безконечни кервани те напущат Тракия на чело със своите свещеници и заминават за България. Това масово принудително изселване става бързо, защото в жилищата и имотите на българите се настаняват безимотни турски преселенци."*

През 1920 год. други десятки хиляди българи бяха принудени да напуснат бащините си покриви и из западна Тракия, която в Сен-Ремо се подари на гърците.

Неможе точно да се знае числото на изселените от Тракия българи — Одринския вилеят*)—до днес, обаче, смело може да се твърди, че в разстояние на последните 43—44 години, т. е. от Берлинския договор 1878 год. до тия в Нйойи и Сан-Ремо, 1920 г., не е по-доле от половин милион (500,000) души, а от един век насам, т. е. от кърджалийските времена (1792 г.) — един милион. Загиналите из турските затвори и избитите — отделно.

3-о Наред с тъй насилственото помохамеданчване, погърчване, изселване, унищожаване и опустошаване на тракийските българи дружно от турци и гърци, и заселването на Тракия от турци, днес пък от гърци, е било в последните 50—60 години едно тоже от главните средства на турското правителство да засили мохамеданският елемент в страната за сметка на българите и по тоя начин да се даде на Тракия турски народностен образ.[98]) Наистина, тая турска колонизационна политика започва още от идването на турците в Европа, обаче, в последните шестдесет години, от времето на Митхад паша, тя става по-системна и твърде усилена, а след Берлинския договор вече се счита в Цариград за висша държавна и национална необходимост. В няколко години след 1864 год. повече от 300 хиляди черкези, изгонени от Русия, Турция прибира и заселва в своите области, главно в източната половина на полуострова, с явната цел да бъде засилена охраната на Цариград. Около 5—6 хиляди черкезки семейства, т. е. около 30,000 души, били заселени в Одринско—Тракия.[99])

[97]) **Професор д-р Л. Милетич** — Разорението на Тракийските българи през 1913 г. Издание на Българската Академия на науките. София, 1918 г.

*) На 8 август, 1914 год, българската делегация е връчила на конференцията на мира в Париж една петиция, подписана от 31,176 глави на семейства, представляющи 166,650 души бежанци българи от Тракия, дошли в последните години в България. Това число не включва всички, а особено избягалите българи тракийци през 1878 и 1879 години, т. е. по времето и след С. Стефанският и Берлинския договори.

[98]) **Fr. Crousse** — La Peninsule gréco-slave. 1876, p. 68.

През времето на руско-турската война в 1877/78 год. руските войски застигнали при Одрин до Цариград много турци бежанци из разни краища южно от Дунава, дето най-напред се започнали и развили военните действия. Само в град Одрин имало 50—60 хиляди души такива бежанци — мохаджири, както ги именуват турците.[100]) След оттеглянето на руските войски и поставянето новите граници по Берлинския договор между Турция и балканските християнски господарства, турското правителство образувало специална колонизационна комисия, наречена „Мохаджир комисион", състояща от видни граждани турци и високи турски чиновници, имала широки правà и били ѝ дадени големи парични средства, като свърх всичко това ѝ осигурило и постоянен доход за целите ѝ от особен гербов налог при всички официялни и търговски книжа, налог наречен „Мохаджир пулу". На властите било заповядано във всички случаи и навсякъде да помагат и изпълняват наредбите на комисията. Последната се заловила на работата си веднага и настанила всички бежанци в Тракия, като създала и разпространила агитации между турското население в България и отстъпените на Гърция (Тесалия), Сърбия (Моравско) и Ромъния (Добруджа) земи, а така също и на отстъпените на Австрия области Босна и Херцеговина.

На всички изповедующи мохамеданската вяра из оставените в *неправоверни* (християнски) ръце бивши турски земи, отдето били убеждавани да се изселят и заселят в Турция, турското правителство давало големи права, които били твърде примамливи не само за една невежествена и пропита с див фанатизъм верска маса, каквато са мохамеданите. Тъй напр. новите заселници за 7 години се освобождавали от военна тегоба и от всякакви държавни и общински данъци, отпущали им се безплатно земи и пасбища, давали им даромградиво от държавните гори и известни парични суми за обзавеждане, а ведно с всичко това предпочитали се и при заемане държавни и други обществени длъжности, отдето пък имали всичката възможност да преследват и отмъщават на българите, които се считали за единствени виновници за новото политическо прекрояване земята на халифа.

Мохаджирите продавали своите имоти свободно и на твърде износни цени в старите си поселища, защото имотите им били

[99]) **Leon Lamouch** — La Bulgarie dans la passé et le présent. 1882.
Д-р Н. Михов — L'Emigration des Circassiens en Turqnie.
Cyrill — Voyage sentimentale dans les pays slaves.

[100]) **Т. Карайовев** — Материяли за изучване Одринския вилеят. Сборник за нар. умотворения, наука и книжнина, кн. XIX, София, 1903 год —

най-доброкачествените и най-ценните като на господствующе племе. Те идвали в Турция и със своите добитжци и покжщнина, а като получавали и нови средства от турското правителство за привличане ги и обзавеждане, то те изведнаж се намервали икономически твърде високо издигнати, а това им давало и икономическо, и обществено надмощие над всички други туземци.

Мохаджирите били поставени предимно в сжседство или в самите бжлгарски села, дето заграбвали от стопаните не само пасбищата и работната им земя, но още и дворищата им, при това биели и убивали безнаказано и по тоя начин правели невжзможен живота на бжлгарското население, което било принудено да напуща домовете си и тжрси спасение в Бжлгария. На чифликчиите беевe, чифлиците на които през разни времена са били заграбени земи от туземното население, било внушено не само да не продават земите си на бжлгари, но и да не им отпущат такива за работа, както било по-преди, па ако се може и ратаи и работници бжлгари да не наемат. Тези крайни мерки били земени особено строго и системно след Илинденското вжзстание в 1903 г.

Всичко това е било насочено за постигането на две цели: а) народностно, политически и стратегически Тракия напжлно да бжде осигурена турска и така да стане крепка преграда на Цариград и турското господство, и б) бжлгарското население, което е било подавляющето мнозинство в тая област, да бжде унищожено, та един ден да бждат невжзможни никакви етнични искания на Бжлгария вжрху Тракия или част от нея.

И най-после крайната логическа развязка на преследваната цел настжпи и се извжрши в 1913 г. с избиването и изгонването на всички бжлгари из Тракия и заграбване земите, кжщите, покжщнината и добитжците им. [101])

Добрия познавач на източна Тракия г. Д. п. Николов, сам туземец тракиец, ни дава следните данни за новообразуваните мохаджирски турски села в некои само кази в Одринския вилает и то само за известни години. [102])

I. В Бунар-Хисарска каза от 1881 до 1885 г.

1) В землището на самия гр. Бунар-Хисар:

с. Казан-кйой	160 к.	с. Тузанлий	130 к.
„ Паралия	150 „	„ Татар-кйой	110 „

2) В землището на с. Яна:

с. Байрям-дере	50 к.	с. Каржмджак	70 к.
„ Манастир-дере	120 „		

3) В землището на с. Колиби:

с. Мандрица 180 к.

4) В землището на Урум-Беглий:

с. Авджи-кйой 80 к.

5) В землището на с. Куру-дере:

с. Аврен	80 к.	с. Бей-бунар	— к.

6) В землището на с. Чонгора:

с. Дованджа — к. и с. Мандра — к.

[101]) **Проф. Д-р Л. Милетич** — Разорението на тракийските бжлгари през 1913 г. Издание на Бжлг. Академия и пр. София, 1918 г.

[102]) **Д. п. Николов** — Одринска Тракия. София, 1919 г., стр. 54—58.

Селата Хаджи-Факж, Иван-кйой и Ени-кйой (Османджик) са били чисто бжлгарски, прокудени жителите им, те са населени от черкези и турци. Трите броят 270 кжщи.

Всички горепосочени турски-мохаджирски села в казата броят 1550 кжщи.

II. В Баба-Ескийската каза от 1882 до 1908 г.

с. Аери	96 к.	с. Мюселим	90 к.
гр. Баба-Ески	300 „	„ Мундарджа	81 „
с. Бурунсуз	73 „	„ Миметлер	60 „
„ Дуюнджали	60 „	„ Наджак	25 „
„ Йола-гелди	120 „	„ Наит-кйой	70 „
„ Кулели	60 „	„ Османие	25 „
„ Куфалча	75 „	„ Синанлий	120 „
„ Караджа-Олан	60 „	„ Софали	70 „
„ Кадж-кйой	48 „	„ Ташаглж	40 „
„ Куру-Чарда	35 „	„ Терзили	50 „
„ Кючук Софали (Ново Османие)	90 „	„ Тилки-бунар	45 „
		„ Таптик	50 „
		„ Таш кюпрю	40 „
„ Катранджа	99 „	„ Хазнатар	40 „
„ Коз Бунар	46 „	„ Чауш кйой	50 „
„ Мандра	420 „	„ Чирфилия	60 „

Всичко в казата 2498 кжщи.

Всички горепосочени села в казата са нови турски села, когато стари такива преди тях е имало само 4. На 13 от мохаджирските села мерата е била държавна, а на всички други останали е заграбена от бжлгарските села Кулели, Ени махле, Кара-Халил и Кара-Маслия, които си имали редовните крепостни актове за правособственост и си плащали държавните данжци като собственици.

III. Вжв Визенската каза от 1882 до 1908 г.

с. Ак-Бунар	42 к.	с. Кел-баир	100 к.
„ Ахжр-кйой	86 „	„ Карлж-кйой	120 „
„ Айваджик	67 „	„ Миселим	17 „
„ Беяс-кйой	273 „	„ Османлие	74 „
„ Бахче-дере	35 „	„ Ова-Суфулар	40 „
„ Бунарджа	62 „	„ Ова-Гатарлия	70 „
„ Бакача	120 „	„ Пазарлж	35 „
„ Бахча-ахжр	105 „	„ Едри-кйой	55 „
„ Бунар-баша	80 „	„ Курт-дере	107 „
„ Биюк-Манука	296 „	„ Кючюк-Манука	210 „
„ Гюн гюрмес	96 „	гр. Сарай	152 „
„ Гйочелер	152 „	с. Селви	34 „
„ Даа-Суфулар	18 „	„ Синаплие	68 „
„ Дованджа	75 „	„ Таш-Татарлие	70 „
„ Девелий	47 „	„ Царибаш	45 „
„ Демирлер	47 „	„ Чаклие	117 „
„ Ени-кйой (Феизле)	78 „	„ Чевенлие	44 „
		„ Чокур-юрт	162 „
„ Капаклж-бунар	120 „	„ Чиплие	45 „

Всичко 3264 кжщи.

От посочените 37 селища само в 13 от тях е имало старотуземно турско население и в 2 гжркомани, останалите 22 селища са нови мохаджирски.

IV. В **Л ю л е - Б у р г а с к а** каза са били образувани следните мохаджирски селища:

с. Бедир	30 к.	с. Камбели	30 к.
„ Балли-ходжа	40 „	„ Караач	200 „
„ Вакуфлар	80 „	„ Оклалж	50 „
„ Голям-Каржщаран	100 „	„ Паша-кйой	60 „
„ Домуз-Орман	150 „	„ Саржали	50 „
„ Даутли	70 „	„ Синдлер	20 „
„ Емрали	50 „	„ Севендекли	50 „
„ Еврен-Секиз	90 „	„ Татар-кйой	200 „
„ Инилер	40 „	„ Ташлж-атик	80 „
„ Кри-кйой	200 „	„ Ташлж-джедид	50 „
„ Кара-Мусул	70 „	„ Труг-бей	180 „

Всичко в казата 1890 кжщи.

От 22-те поселища 7 са нови мохаджирски, а 15-те са полумохаджирски.

V. Вжв **В а с и л и к о с к а** каза:

гр. Василико	45 к.	с. Лиман	40 к.
с. Варвара (Хамидие)	70 „	„ Потурнаково	50 „

Всичко 205 кжщи.

VI. В **Л о з е н г р а д с к а** каза мохаджирски села са: Баир, Горна Камара, Долна Камара, Дюз-арман, Ереклер, Девлетли-агач, Кжзжрджа, Капакли, Клисе-баир, Кара-баир, Керемитлер, Коджа-тарла, Куруята, Мюселим, Йорду, Паша-ери, Топчулар, Тас-тепе и Юстаб-дере, от които от 7-те са пропждени стопаните им бжлгари и са заселени с мохаджири.

От горните данни се вижда, че само в пет кази от целият Одрински вилеят, т. е. източна и западна Тракия, от 1882 до 1908 г. са придошли бежанци турци и образували селища отделни или смесени с 8396 кжщи и едно население от 41,980 души мохаджири, а какво е числото в останалите кази, не може да се знае, но смело може да се твжрди, че новозаселени отвжн придошли турци в Тракия след Берлинския договор в 1878 г. до навечерието на балканската война в 1912 г. надминават числото 300 хиляди, повечето настанени в бжлгарски села и бжлгарски землища. Та голяма част и от образуваните в най-ново време бейски чифлици са от земите на бжлгарски поселища, сжществуващи от незапомнени времена.

До каква степен неизменно и безспирно е проджлжавало обезбжлгаряването на Тракия и след прогласяването на турския конституционен режим — хуриета — свидетелствува подадениат от бжлгарските депутати в турския парламент в Цариград мемоар до Великия везир на 22 май 1326 г. (1910). В глава II **„Настаняване на мохаджири“**, като се дават факти за деянията на турската власт и след хуриета, се казва: *„Известно е на Ваше Височество, че за да се купят земи и да се настанят мохаджири в Одринския вилеят и Македония, един кредит от 9,600,000 гроша се предвиде в ланския бюджет на министерството на вжтрешните работи, както и друг един кредит от 20,000,000 в бюджета на сжщото министерство за текущата година. Ако да бяха са взели по тоя вжпрос вжв внимание общите интереси на всички отоманци, отоманските бжлгари, наместо да се противят на вземените мерки, наопаки, биха дали сждействието си на властите.*

За зла чест, и както е казано в изложението на мотивите за бюджета на вжтрешното министерство, без да се взима пред вид отсжтствието на разполагаеми земи в Македония и Одринския вилеят, нито пжк обстоятелството, че нашето отечество е земеделческа страна, в която културата е още в пжрвобитно сжстояние, дето занаятите и промишлеността са в зараждането си, пристжпи се кжм настаняването на тия мохаджири по начин, който уврежда населението, и преди да се вжзвжрнат на стопаните им земите, които им бяха отнети през стария режим. Като се купиха с тая цел чифлиците и земите, с които си служиха отоманските бжлгари за своите посеви и за пасбища на добитжка си, сждаде се за селяните едно доста плачевно положение, като се лишиха от едничките си средства за своя поминжк“. След това привеждат се примерите за чифлика при с. Батак-Дуганджа и земята Гюл-баба при с. Дермен-Ени-кйой, Одринско, които правителството купило за мохаджирите, а бжлгарите селяни, които ги обработвали и живяли там, останали без земя и поминжк.[103])

Най-после нека се знае, че е имало и друга една причина, поради която са ставали частични и поединични изселвания на бжлгари из Тракия, предимно в последните 40 години. Това е било в неплодородни години, когато от земеделческото население се е тжрсил и земал десетжка на мнимото производство. Собственика-бей на земята, дето е била такава, тоже е земал своя наем, и населението, изложено на глад, е напущало родното си огнище, без да може отпосле наново да се вжрне обратно там.[104])

XII. Бунтовнишки движения и борби за независимост у тракийските бжлгари.

Спомена се на друго място, как Тракия е проявявала не един пжт своя бжлгарски народностен характер през средневековието чрез своя борчески дух против Византия, колчем последната е сполучвала да простре своята политическа власт над тая страна, или над част от нея (виж стр. 9 и 10).

Колкото и да са били неблагоприятни географските и настаналите нови политически условия на Тракия след завоеванието ѝ

[103]) **Т. Павлов**, скопски депутат, **Хр. Далчев**, серски депутат, **Д. Влахов**, солунски депутат — Мемоар на бжлгарските депутати в Турция до Великия везир. Подаден на 22 май 1326 г. Сп. **„Родопски напреджк“** 1910 год. Год. VII, юний, кн. X, стр. 255—268.

[104]) **Т. Карайовев** — Материали за изучване Одринския вилеят. Сборн. за народ. умотворение, наука и книжн. София, кн. XIX, 1903 г. стр. 136.

от турците; колкото и духовно-черковният асимилизаторски гнет на Вселенската патриаршия и панелинската пропаганда и да е бил властен и жесток наред и дружно с турския, то пак сѫщия тоя борчески дух за независимост и свобода у тракийските бѫлгари не един пѫт и през времето на турското господство се е проявявал и задавал сериозни грижи и на турци, и на гѫрци, като показвал и тям, и на чуждия свят, че никакѫв гнет не е в сѫстояние да унищожи бѫлгарската народна мощ в тая страна и да измени нейната физиономия в турска, а още по-малко в грѫцка.

По-преди споменахме за 40-годишната отчаяна борба на родопските бѫлгари в началото на турските завоевания. И по-после, след окончателното настаняване на турците в полуострова, както и през времената на тяхната най-голяма политическа и военна сила, в тракийските планини—Родопите, Странджа и Сакар, а често пѫти и в полетата и долините, са крѫстосвали почти непрекѫснато през всичкото вековно турско господство хайдушки дружини. Те са били винаги рожба на чисто местна почва, и водителите им са били прости неграмотни синове на своя народ, без никакво школно образование и без никакви вѫншни внушения и врѫзки, но пропити с добродетелите на своето племе и с луда преданност кѫм земята и рода си. Вдѫхновител и рѫководител винаги им е било силното желание да бѫдат безкористни и безукорни защитници на подтиснатите и обезправените. За тези движения на тракийските бѫлгари в различни времена и покрайнини свидетелствуват и самите турски официялни документи, колкото до сега от тях има познати в науката. Тѫй например, в една султанска заповед от 1701 г. до Одринския тогава бостанджи-башия се казва: *„В окрѫзите Махмуд-паша, Хаскйой* (Хавса), *Кѫрк-клисе* (Лозенград), *Бунар-Хисар и околностите им, според както се известих, се появили хайдути-вѫзстаници, които ходили по планините и пѫтищата и правели пакости....“* [105])

Некои от водителите на тези хайдушки дружини подигали и формено вѫзстание и за известно време ставали пѫлни господари на цели покрайнини. Такива са били: Хаджи Костадин, Димитѫр Бажди и Тодор Джалоглу през 1841 г. в Лозенградско и югоизточна Тракия. В народните предания и песни се вѫзпяват подвизите още на Вѫлчан и Стоян войводи, действували в Странджа планина през XVII в., Филчо в Лозенградско, [106]) Делю войвода от Дарѫ-дере, действувал в западна Тракия през XVIII в., [107]) Караджа войвода от Давудево през пѫрвата половина на XIX в., действувал сѫщо в Родопите и Беломорието; Ангел войвода сѫщо през XIX в. в Странджа, Родопите и Беломорието (ро-

[105]) Ст. Н. Джансѫзов— Турски документи за нашата история. Сборник за нар. умотв., наука и книжнина. София, 1894, кн. X, стр. 582 (заповед № 4 и 63 от сбирката).

[106]) Д. п. Николов — Одринска Тракия, София 1919 г., стр. 47 и 48.

[107]) Ст. Н. Шишков — Родопски старини, материяли из Дарѫ-дерско, Пловдив, 1892 г., кн. IV, стр. 12 и 13.

дом от с. Манастир, Гюмюрджинско) [108]) и капитан Петко Кирияков (Петко войвода) от с. Доган-Хисар, Гюмюрджинско, действувал през втората половина на XIX в. Последния турското правителство признавало за воююща страна и официялно се сношавало с него като началник на военна сила и го титулувало с титлата Изетлю ефенди. [109])

Тракийските бунтовници-хайдути били и лични материялни крепители на ограбените и крайно бедни хора. Те черпили тези си материялни средства, като обирали царски хазни и богатите злосторници турски беее и подтисници християни чорбаджии. Тѫй припечелените пари те раздавали на сиромаси, без разлика на вяра и народност, за да си купят добитѫк, да си платят царските данѫци, да задомят дѫщерите или синовете си, да се сѫгради някѫде черква, мост, чешма и др. под.

Петко Кирияков—Родопски войвода. (Роден 1844 † 1900).

Проникнати от най-вѫзвишен идеализѫм и себеотрицание в защита на своя народ и родна земя, подвизите и личните кристални добродетели на тези народни бранители са оставили неизличими спомени в народната душа. Имената и делата им из цяла Тракия се вѫзпяват и произнасят с дѫлбока почет и благо-

[108]) Г. Ганев — Из турско време, Ангел войвода и пр. Хасково, 1893 г.
Проф. А. Л. Погодинъ. — Исторiя болгарскаго народа. С.-Петербургъ, 1910 года.

[109]) Хр. п. Константинов.—Петко войвода, бранител на родопските бѫлгари до 1879 г., Пловдив, 1888 г.
Ст. Н. Шишков — Петко Кирияков, родопски войвода. Спис. „Родопски Напредѫк“ год. III, кн. 1—6, 1905 г.

говение не само от българи и помаци, но и от самото турско население.

Тракийските бжлгари и от източна и западна Тракия, макар и при най-неблагоприятните условия, в които те са били поставени и тогава, като най-близки до Цариград, са взели участие и в общото бжлгарско сжзаклятие за политическа свобода в Средногорското вжзстание през 1876 г. В Одрин е било седалището на комитета, начело на който е стоял Васил хаджи Иванов, в Малгарско и Кешанско Джлгоманов, в Лозенградско Яни Спиров,[110]) в Устово, Ахж-челебийско, Колю Кел-Петков, в Дедеагачко и Гюмюрджинско Петко войвода. Преждеременното, обаче, обявяване на вжзстанието осуетило изпжлнението на приготвения план. При все това, пжрвенци и уличени в движението бжлгари из цяла Тракия, чак до стените на Цариград, били хвжрлени в турските затвори. Повече от 5000 души бжлгари-тракийци, в това число и от Пловдивско, били избесени в Одрин (стр. 49), а други по единично били обесени вжв всяко по-видно бжлгарско село в Одринския вилеят, за да се убие духа на бжлгарското население. От самият Одрин и околните бжлгарски села били обесени 380 души бжлгари и стотици други били пратени в Диар-Бекир на заточение, дето мнозина от тях починали. Изпжлнението на тия смжртни присжди е ставало пред очите на чужденците тжрговци, живяли тогава в град Одрин, и на европейските консули: английския г. Блжнт, руския г. Струпин и Австро-Унгарския г. де-Камерло.[111]) Некои от сжзаклятниците и ржководителите в приготвяне на вжзстанието, за да не попаднат на изтезания и изкажат нещо по движението, се самоубили, както е направил пжрвенеца Колю Кел-Петков от Устово, Ахж-челебийско, през юний 1876 г.

Когато руските войски в 1878 г. завзели граджт Одрин, началника на отряда генерал Струков от името на цар-освободителя заповядал да се отворят всичките турски затвори и се освободят затворените и останали от времето на вжзстанието и войната бжлгари. Около 2000 души бжлгари излезли тогава от затвора, осждени като бунтовници от турските военни сждилища.

Но тракийските бжлгари най ярко проявили своята компактност и национално сжзнание в масовото революционно движение и Илинденското вжзстание през 1903 г., с което те изявиха пред светжт и своето народно единство сжс целокупния бжлгарски народ от всички други поробени бжлгарски покрайнини. За това движение за човешки права и свобода и в Тракия всички европейски дипломатически представители в Одрин и Цариград донесли до своите правителства (рапортите от английския тогава посланик г. П. Оконор до лорд Лансдаун от 24 и 28 август и 4 септември 1903 г. и рапорта на френския посланик г. Констан до г. Делкасе от 22 август сжщата година). Вжзстанието се ржководеше от местни войводи. Една турска армия под началството на Шукри паша, сжстояща от 40,000 души войници, след повече от 40

[110]) Д. п. Николов. — Одринска Тракия, София, 1919 г., стр. 49.
[111]) Бжлгарска делегация за мира. — Документи по договора в Нйойи, София, 1919 г., стр. 102 на бжлгарското издание.

сражения, сполучи да го потуши с потоци от крժв и дивашки зверства и опустошения. Тридесет и две бжлгарски села бидоха изгорени до основи, осем наполовина разрушени и осемнадесет други пострадали инжк. Освен това, 2160 бжлгарски кжщи бидоха изгорени, 2565 души бжлгари убити и изклани, 920 моми и жени бжлгарки обезчестени, 135 моми завлечени в турските хареми и помохамеданчени, 12,880 души бжлгари обездомени и 15,185 души (3613 семейства) сполучиха да избягат в Бжлгария и спасят живота си. Само в затворите в град Одрин е имало 317 души пжрвенци бжлгари затворени от 66 населени места от разните кази на Одринския вилает. Тези данни са само за източна Тракия и източно от Марица и Тунджа, а за западна Тракия между Марица и Места отделно.*) Вжн от това, преди вжзстанието в промежутжка между 1897 и 1903 г. повече от 50 отделни политически афери е имало из вилеята в разни места и в резултат на тях са били хвжрлени в затворите и осждени като политически престжпници — бунтовници против султанската власт — 289 души бжлгари и 138 души пратени на заточение в мало-азиятските крепости.[112])

Тия жестокости, кланета, арести и опустошения в Тракия тогава извикаха горещи сжстрадания у чужденците и чуждите мисии, между които американската евангелска мисия на европейският изток прати своя представител покойния г. Марш, който лично споходи пострадалите места и облекчи страданията на оголялите и обездомените тракийски бжлгари с парични помощи, дрехи, храна и покжщнина. Такова сжстрадание и помощ указаха и католишките мисии в Одрин, отците Св. Августинци и Вжзкресенци, които са живи свидетели днес пред своите еднородци на запад за кжрвавата участ на тракийските бжлгари тогава, а тжй сжщо и за другите им злочестини днес.

А каква далеч нечовешка, низка, предателска и насжсквателна роля са играли тогава органите на Вселенската патриаршия и на кралските атински представители за унищожаването на тракийските бжлгари, които са ратували за свободата на всички тракийски без разлика на вяра и народност жители, показват приложените в края на книгата официялни рапорти на тогавашния в Дедеагач грждцки подконсул (Виж документ № I—IX).

Ако гжрците бяха едно мнозинство над бжлгари и турци в Тракия, както те и в мемоарите си до конференцията на мира в Париж, и в печатната си пропаганда в списания, брошури и вестници и техните божем просветени на запад покровители проглушиха по цялия свят, то могат ли посочи поне един пжт през шествековното господство на турците било локално, било поомщо политическо движение свое против турския режим, за каквото движение те не един пжт са имали най-благоприятни моменти и на дружно европейско покровителство?

*) Само от Ахж-челебийската каза, Гюмюрджински санджак, 56 бжлгари пжрвенци, свещеници и учители, между които и 70 годишни старци, бяха хвжрлени в затворите, дето мнозина оставиха своите кости.
[112]) Д. п. Николов. — Одринска Тракия, София, 1919 г., стр 51—52.

Могат ли те—гжрците—посочи на свои еднородци в Тракия не стотна, а стохилядна част от страданията и човешките и материялни жертви, каквито тракийските бжлгари от 5 — 6 века са дали, дават и днес, за да се мисли, че те имат историческѝ, етнични и човешки правà над тая толкова нещастна област, в която днес по милостта и грубият егоизжм на хищния западен империализжм са те господари?

XIII. — Вжзраждането на тракийските бжлгари и борбите им за черковна и училищна независимост.

При всички всестранни преследвания и подтисничества от гжрци и турци над тракийските бжлгари, националното сжзнание на последните не са могли досущ да заличат. Това се подтвжрдява и от бунтовнишките им движения и никога през вековното робство неугасваните мисжл, стремежи и надежди за свобода, човешки права и независимост, а тжй сжщо и доброволните и недоброволни жертви, които и тракийските бжлгари са дàли за освобождението на другите християнски народи от турското политическо господство, предимно Гжрция. (Виж. стр. 45 и 46). Борбата, обаче, срещу грждкото духовенство започва през пжрвата половина на XIX в., но се усилва и добива общенароден характер след прогласяването на Хати-Хумаюна от 1856 г.

Спомена се на друго место по-преди, че още в 1831 год. в махалата „Кириш хане" в Одрин бжлгарите сжградили и открили пжрвата бжлгарска народна черква „Свети 12 Апостоли" (виж. стр. 46), в която по настояването на ктиторите ѝ пжрвенци джелепи бжлгари Вселенската патриаршия разрешила да се чете през време на Богуслужение и по славянски от лявата страна на певците. Това потвжрдява и гржцкия консул П. Фивос. [113]) Потвжрдява се още и от запазената в народният етнографски музей в София разписка на епитропите и енорияши от онова време заземените от Матея Керек 5000 гроша с лихва за поправката на споменатата черква, в която разписка двама от платците са подписани по бжлгарски. Разписката е подпечатана с печат носещ дата 1820 август 15 и с бжлгарски надпис; „*Печатъ на ст. Бхь апли*", [114]) от което може да се предполага, че черквата е сжградена по-рано, през 1820 год., а е поправяна и изографисана сжс славянски надписи в 1831 г. Отпосле гжрците присвоили черквата, скрили и унищожили плочите и надписите им за постройката, изличили и славянските надписи и ги заместили с гржцки. Сжщо и черквите в махалите „Илджржм" и „Балжк-пазар" са бжлгарски и сжградени от бжлгарите граждани-пжрвенци през миналия XIX в. На чешмата при черквата в „Балжк-пазар" е била поставена мраморна плоча сжс следния надпис:

[113]) Сп. *Πανδώρα — τόμος XIII ἐ. 1863 ἐν Ἀθήναις.*
[114]) Д. п. Николов — Одринска Тракия, София, 1919 г, стр. 36.

„покойнй Нáйденъ Крѵстовичъ рòдом бóлгаринъ Копрѝвщенецъ чáдо въ живòтатъ свой неимá повелèнiетому за спóменъ станá ѿ имѣнiетому истóчникъ соградѝха настоя́телитему М: Н. С. заплатиха
1853 Јунiа 14".

(Изображение на три овни)
Братiе; поменýвайте мертвите понеже ѿ
гробищата.са . . . . ните [115]).

Друг един на руски език издаден документ от руското комендантство през 1829 год., 8 ноември, потвжрдява за построяването на друга бжлгарска черква тогава в Одрин—„Св. Никола".[116])

В 1846 година било открито бжлгарско училище в квартала „Калето" — центжра на Одрин, а в 1851 бжлгарина, споменат преди малко, Найден Кржстевич в сжщия квартал сжс свое дарение построил сградата за това училище, на която тоже има следния бжлгарски надпис:

П Л: И: К:
О

ѡ воспоминанiи и спасенiи душевномъ, новосостависѧ сiе славенноболгарское училище съ иждивенiемъ ѿ родолюбиваго общества и џелепскаго настоятели же, надзиратели и попечители должни да будут чада й внуцы ихъ, всегда убо трудитисѧ ѡ просвещенiи славеноболгарскомъ языцѣ. 1851: октоврiя 10. 1857 благословенъ грѫдый во имя господне н/врiи 30[117])

През 1858 година е било открито бжлгарско училище в махалата „Кириш-хане", за което споменува в списанието си и гржцкия консул П. Фивос, а в 1870 год. се открива такова и в махалата „Каик".

С тези свои пропити с бжлгарски чувства и с високо издигнато обществено положение бжлгари-граждани, Одрин от рано става центжр на бжлгарското вжзраждане в Тракия, дори по-силен, отколкото е бил Пловдив. Та поради тоя сѝ бжлгарски характер в Одрин се установяват и дошлите през средата на миналия XIX в чужди религиозни мисии — американската евангелска и католишките на няколко ордена — които започват своята просветителна работа измежду най-многобройния християнски елемент в областта—бжлгарите. В Одрин се издава и пжрвата бжлгарска граматика, сжставена от мисионера Чарл Ф. Морз. [118])

В Лозенград училище се открива в 1854 г., в махалата „Каракаш" в 1866 год., а в махалата „Куле" в 1868 год. Едновре-

[115]) Т. Карайовев — Материали за изучване Одринския вилеят. Сборник за нар. умотв. наука и книжнина, кн. XIX, София, 1903 г. стр. 150.
Г. Димитров — Княжество Бжлгария в историческо, географическо и етнографическо отношение, стр. 205—206.
Д. п. Николов — Одринска Тракия, 1919 г. София, стр. 36—37.
[116]) Ibid.
[117]) Т Карайовев —Материяли за изучване Одринския вилеят и пр. стр. 150.
[118]) The missionary Herald, t. LIV, № 10, 1858, 1859.

менно започват да се откриват български училища и в селата и да заместват насилствено натрапеният им гръцки език с български. Така най-напред селото Ениджия в 1860 год. си открило народно българско училище, селото Кавакли в 1866 год., с. Курията в 1866 г., с. Кара-Хаджър в 1870 г. и с. Коево в 1868 год.

В Ахж-челебийско, Гюмюрджински санджак, още през 1847 год. свещеника в с. Устово Кирияк Белковски превел на местното българско наречие, но с гръцки букви, празднични поучителни слова. Отпосле тези слова били преписвани и си служили с тях и други свещеници и в другите български села в казата.[119])

В ксантийските български села Габрово и Еникьой гръцкият език е изхвърлен от училищата и заместен с български след

Българки моми на седянка в с. Бодама, Дедеагачко.

големи гонения и интриги на ксантийския гръцки владика през 1869 год.,[120]) а в Дарждере през 1870 год.[121]) През същата година са открити български училищв в Софлийско, Димотишко, Гюмюрджинско и Дедеагачко. В гр. Бунар-Хисар е открито българско училище най-напред в махалата „Бейлик“ през 1865 год., а през 1869 год. си построили и нова училищна сграда. През 1864 и 1865 год. си отварят народни училища и селата в Бунар-Хисарската каза (селата Дере-кьой, Кара-дере и др.). В Узун-кюприсе открива българско училище през 1866 год., в с. Булгар-кьой, Кешанско, тоже в същата 1866 год., във Визенско през 1870 г.

Особено упорита, някъде достигвала до жестокост, е била борбата за въвеждане български език в черквите, дето на много места често пъти е ставало и сбиване през време на самото богуслужение между гръцките свещеници, гърчеещите се богомолци и охраняющите ги турски заптии от една страна, а от друга българите.[122]) Навсякъде в седалищните митрополитски градове само гръцките владици и в българските черкви се мъчели всякак да не допущат дори дума да се проговори по български.[123]) На много места жените българки са гонили гръцките владици, които последните с помощта на турските полицаи, а някога и войници, насилствено са влизали в селото и искали да отнемат черквата, за да служат на гръцки език.[124])

През 1866 год. по настояването на българите търговци, абаджии и занаятчии в града Гюмюрджина българина свещеник Кирияк Белковски от Устово за пръв път служил на български в черквата Св. Георги. През 1864 и 1865 се съгражда и осветява само от българи свещеници черквата Св. Богородица в Устово, Ксантийска епархия, защото, по нямане тогава български архиерей, българите не допуснали да се освети от гръцки владика.[125])

Когато борбата за черковна независимост се завършила с учредяването на самостойна българска черковна иерархия—Българската Екзархия—българското черковно-училищно дело се засилило и в Тракия, Одринско, при всичко че в тоя вилеят българите се лишавали от свой архиерей, до като, съгласно чл. 10 от Султанския ферман, да се произведе преброяването—истилям—на християнското православно население по народност.

Борбата в Тракия срещу гръцкото духовенство е била особено силна и жестока, защото както Вселенската патриаршия и панелинистите, тъй и турското правителство най-много държели по какъвто и да е начин да не се остави да се засилят българите в тая област. От 1870 г. напосле гърци и турци взаимно си спомагат и, както се спомена и на друго място, на средства не се вглеждат, само и само да се обезсилят и направят безопасни поне, ако немогат и съвсем да се унищожат, тракийските българи. Това преследване достига своя връх през 1876, 77 и 78 години и от тогава напосле то е било безогледно жестоко и непрекъсвано и до днес.

119) **Хр. п. Констаитинов** — Материял за изучване родопското наречие, Сборник за нар. умотв. и пр. София, 1889 г. кн I стр. 134.

120) **Ст. Н. Шишков** — Родопски старини. Кн. III Няколко историко-археологически бележки и материяли за живота на българите в Ксаитийско. Пловдив, 1890 год. стр. 7.

121) **Същия** — Родопски Старини. Кн. IV. Материяли из Дарждерско. Пловдив, 1892 г. стр 9.

122) **С. М. Родопски** — Портрет на гръцкото духовенство и коварните му дела против българите в Родопите. Пловдив, 1887 г. стр. 79.

123 В **„България“**, Цариград, 1860 от 9 ноември, бр. 86 стр. 529. Дописка от Одрин за сбиването в черквата в „Кириш-хането“, за дето гръцкия владика не позволявал да се чете апостола на български.

124) **С. М. Родопски** — Портрет на гръцкото духовенство и пр. Пловдив, 1887 г. стр 31

125) Ibid. стр. 25.

Когато през 1908 г. се прогласи новият уж конституционен строй—хуриета—в Турция, и тракийските българи за момент се почувствуваха по-спокойни. Веднага от всички заджнени и най силно подтиснати от гжрцизма български покраини, за които се мислеше, че всичко българско окончателно и безвжзвратно е погжрчено вече, избухна скритото българско чувство. Българските села, считани от всички за гржцки, до самите стени на Цариград почнаха да отхвжрлят гржцкото духовно бреме и дори, без да чакат какво и да е позволение от властите, започнаха да си отворят училища и черкви, а Българската Екзархия в Цариград от всякжде беше обсипана с молби да им прати свещеници. Вселенската патриаршия се наново озлоби и с помощта тоя пжт и на пращаните от Атина гржцки андарти—терористи—се зае с всички сили да задържи и малкото останало от нейната минала вековна асимилизаторска дейност. Тя обяви всички черкви и училища, строени през миналото чрез нейно ходатайство, за гржцки, а таквива също и всички други в села и градовце, дето се явеше някога цинцарин бакалин за нейно духовно чадо. И младотурския режим биде стреснат и заплашен от това неочаквано стихийно пробуждане на тракийските българи, силата на която се знаеше от миналото, а особено от 1903 година. Новите хуриетски турски власти бързо се отказаха от прогласената равноправност и се заеха да отоманизират всички не турски народности. Тракийските българи наново се запреследваха и от турци, и от гжрци.[126]) Дори черкви и училища, сжградени и открити сжс султански ферман на името на български общини или българи лица, се затвориха и отнеха от българите, като едни се дадоха на гржцките духовни власти, а други се обявиха за спорни — тепжрва турското правителство да разрешава, кому да принадлежат те.

Но вжпреки всички тия само на изток познати насилия на гжрцизма, вжпреки формалния сжюз между гржцката черква и пропаганда с турската власт за обезбългаряването на Тракия, тракийските българи, оставени сами на себе си и лишени от всякаква вжншна подкрепа, успяха да устоят и да запазят и изразиха своята жизненост и национално сжзнание в следните цифри:

През учебната 1909—1910 год. в целият Одрински вилает имаше български училища 161 първоначални сжс 132 забавачници при тях, 6 еднокласни, 2 двукласни и 7 трикласни (прогимназии), 1 мжжка и 1 девическа гимназии в граджт Одрин, всичко 310 учебни заведения с 294 учители и учителки и 11,660 ученици и ученички. В това число не влизат забавачниците и първоначалните училища на униятите българи вжв вилеята, които не беха под ведомството на Българската Екзархия. Освен горните, в Одрин имаше българско православно свещеническо училище, таково

126) Мемоар на българските депутати в Турция до Великия везир пре 1326 (1910 г.) 22 май. Сп. „Родопски напреджк" 1910 год. — год. VII, юни, кн X, стр. 255—268.

българо-униятско и една българо-католическа гимназия.[127]) През 1902 год. в Одринския вилеят българското население имаше 166 черкви и параклиси, които бе сполучило сжс жертви и големи усилия да запази от похитителната властна гржцка пропаганда и да се моли Богу в тях на своя роден език.[128])

Горните данни са само за Одринския вилеят, без Чаталджанския санджак и Цариградския вилеят, в които тоже имаше български училища.

XIV — Статистиките на гжрци, турци и чужденци за числеността и народността на населението в Турция.

Няма друга страна на европейския материк, дето статистичните данни за числото и народността на населението да са тжй неверни, забжркани и толкова много да се злоупотребява с тях от заинтересовани страни, както това е сжс земите под турското господство. Причините за това са добре познати само на тези хора, които са живели на европейският изток и които са го изучавали в едно или друго отношение. (Виж стр. 44) Та нека се добре помни, че и за културните западни европейски държави и народи положителни числа за населенията в тях едва през XIX в. почват да се добиват, от когато и статистиката се издига в положителна наука от първостепенно значение за човешкия прогрес.

Първо официялно преброяване на населението в Турция е известно от 1844 година, а официялни публикации по вилеяти и санджаци и населението в тях по число, народност и вероизповедание се дават от 1877—1878 год. напосле.[129]) След руско-турската война и Берлинския договор започва една по-голяма системност в сжбирането и публикуването на статистични данни не само за населенията в турската империя, но и в по-широки посоки за стопанството, производството, тжрговията и пр. Тези публикации са за всеки вилеят по отделно и общо за цялата държава. Те носят обикновено името *салнамета*, които са един вид алманаси-календари. Обаче, тенденцията на цифровите данни в тях се виждат много ясно: те са насочени да оправдават турското политическо господство над оставените под турска власт земи, като дават голяма численост на турското население и колкото се може малка на не турските народности, предимно на българите.

През всичкото време на турското господство дипломатическите представители на западните и изобщо християнски държави

127) **Знание** — Българско педагогическо списание, издавано в гр. Одрин, 1911 год. кн. I. Данните са официялни на отдела по просвещението при Българската Екзархия в Цариград.

128) **О., М. и Б.** — Поглед вжрху деятелността на Българската Екзархия. 1877—1902 г. Leipzig, Centralbuchdruckerei, 1902 г., стр. 50.

129) **Д-р Никола В. Михов** — Населението на Турция и България през XVIII и XIX в. Сборник на Българската Академия на науките. София, 1915 г. Кн. IV. 3. Стр. VII—XIII.

пред турското правителство, а така също и всички учени и пътешественици, които са посещавали и изучавали европейският изток, са желаели и се стремели да узнаят между другото и числеността на населенията в Турция, народността им и техните етнографски граници, а заедно с това и отношенията им едни спрямо други от една страна, и господствующето племе спрямо подвластните му народи от друга. Данните за числеността на населенията, за тяхната народност и пр. и пр., почти всички чужденци са земали от официялните турски данни, като са се стараели по един или друг начин и със свои непосредствени наблюдения и издирвания да ги поправят, допълнят и доведат до една колко-годе приблизителна истина. Особено голяма е била вярата в сведенията и данните на гръцките източници. Та в по-минали времена нито е имало друг християнски източник, освен гръцките. Това преимущество е почивало на много причини, от които главната е известна на всички. Тя е, че Вселенската в Цариград патриаршия е била единственият официялен, не само религиозен, но и политически представител на всички християнски народи в турската империя, а целите на това привилегировано високо духовно учреждение на изток, а заедно с него и на всички негови верски и светски органи са добре известни на всички и в западна Европа. Твърде добре са тоже познати и средствата, с които си е служило, служи и днес за постигането на тия цели. Това изповедват открито и най-видните гръцки съвременни историци. (Виж стр. 18). Ето как и защо много автори през XVIII и и почти целия XIX в. са показвали големи числа за гръцкото население изобщо в земите под турска власт и частно и за Тракия и са станали причина за толкова много заблуди в западноевропейските общества и учени за истинността на народностите и народностните различия в турските владения, а така също и за истината в тяхното битово и културно, политико-обществено и икономическо състояние. Та тези заблуди са господствували и в разните дипломатически и международни актове от един век особено насам относно европейският изток, тия заблуди взеха връх и преди и след последната европейска война, и, със създаденото в парижките договори положение на изток, наново внесоха още по-голям от прежния хаос и неправди в източните работи, като подготвиха нови, може-би, по-страшни бури за в бъдеще.

Гръцката делегация на чело с г. Венизелос в конференцията на мира в Париж през 1919 год. е представила следните числа за гръцката народност. Гръцкия народ днес бил броел 8,250,000 души, от които 4,306,000 д. живеели в свободна Гърция (в пределите ѝ по Букурешкия договор в 1913 год.*) Всички останали са в робство и чакат своята свобода и присъединение към Гърция, а именно: в северния Епир и Албания 151,000 души, в България преди Балканската война 43,000 д., в Мала-Азия 1,694,000 д., в

*) Гърците, както и сърбите, не признават друга народност в земите, които са попадали и попадат под тяхната политическа власт. Това го виждат днес с очите си всички, в това число и техните най-големи покровители — създатели.

островите на Додеканеза 102,000, в остров Кипър 235,000 души, 1,000,000 д. пръснати по цялото земно кълбо и 731,000 д. в Тракия и Цариград с околността му.[130]) Същото число (730,000 д.) са посочили в пропагандните си публикации за гръцката кауза в Америка и професора по гръцки език и литература в американският университет в гр. Охейо г. Жорж М. Болинг и подпредседателя на дружеството „Приятелите на Гърция“ г. Касавитис в същия град. Те дават за българите в Тракия 112,000 жители, а за турците в Тракия и Цариград заедно 957,000 ж., като тоже се основават уж на турската статистика от 1912 год.[131])

Професорите I. Saxon Mill в колежа St. Iohn's в Кембридж, Англия, и Matthew G. Chussachi в колежа Magdalen в Оксфорд в своите историко-етнографски обяснения към издадения от тях етнографски атлас за подкрепа на гръцките искания за цяла Тракия представят две статистики за тая област: едната турска официялна за 1894 год., а другата гръцка за 1912 год.[132])*)

Понеже почтените английски автори на стр. 17 в своя труд между другото казват с един вид тържественост, че *„турските и гръцки статистики са поразително точни“*, ний поместваме тук по-доле цялата таблица буквално, както тя е дадена в края на поменатия атлас. Съпоставени двете *„точни“* статистики една към друга, на пръв поглед бият на очи следните противоречия, логическото заключение на които сам читателя нека си прави: а) гърците дават за себе си числото 338,728 ж. в 1912 год., а турците ги посочват с 268,037 ж. в 1894 год., т. е. с едно увеличение за 18 год. на 70,691 ж., турците с увеличение 78,882 ж., а българите само с 1,072 ж. б) За Чаталджанския санджак турците показват гърците с 36,520 ж. и 16,320 ж. за себе си в 1894 год., а гърците в 1912 год. дават за турците 16,100 ж., т. е. с 220 души по-малко, а за себе си 54,787 души. Тук намалението на турците неможе да се обясни, когато се знае, как усилено е ставало заселването на мохаджири турци по всички покрайнини в Тракия. в) В турската статистика за Чаталджанския санджак през 1897 г. българи са показани 5,987 жители, а в гръцката за 1912 г. не е показан за тоя санджак ни един българин. г) Твърде характерни са противоречията на турци и гърци и в числата им по санджаци, като и едните, и другите за сметка на българите се увеличават. Тъй напр. за Одринския санджак турците дават числото 21,270 българи в 1894 год., а гърците ги показват за 1912 год. с 18,850 д., т. е. с едно намаление за 18 год. от 2,420 души. Общо земено от 1894 до 1912 год. турците и гърците в Тракия само се показват с по 30% увеличение, а българите едва с 0·7%. Увеличението на турците може да се оправдае донякъде със силното

[130]) Френския в. **„Le Temps“**, Париж, 20 януари, 1919 год.

[131]) Journal of International Relations, Америка, 1920 год., януарска книга.

[132]) La question de Thrace. Grecs, Bulgares et Turcs, par **I. Saxon Mills,** M. A. St. John's College, Cambridge; avocat, jnner Temple, et **Matthen G. Chrussachi,** M. A. Magdalen College, Oxford, Londres. Edward Stanford. Ltd. 12. 13. E. 14. Long Acre, W. C. 2. 1919 год., декемврий.

*) Защо почтените английски автори са зели данните на две толкова отдалечени по време турска и гръцка статистики, нам остава непонятно.

Официялна турска статистика от 1894 г.

Одрински санджак.	Гърци	Турци	Българи
Одринска каза	28,256	36,597	9,289
Орта-кьойска каза . . .	10,356	15,671	3,955
Узун-кюприйска каза .	15,698	13,398	5,473
Хавсенска каза	5,650	6,830	1,310
Димотишка каза	16,805	7 504	1,243
	76,765	80,000	21,270
Гюмюрдж. санджак,			
Гюмюрдж. каза . . .	8,325	32,676	7,042
Дедеагачки санджак . .	34,097	28,427	12,899
Галиполски "	64,029	25,889	909
Родостенски "	35,569	41,729	3,430
Лозенградски " (без М. Търновска и Агатополска кази) . .	49,232	40 308	21,221
	268,037	249,029	66,771
Чаталджански санджак според офиц. турска статистика от 1897 г., обнародвана в 1909 г.	36 520	16,320	5,987
Всичко . . .	304,537	265,359	72,758

Гръцка статистика от 1912 год.

Одрински санджак.	Гърци	Турци	Българи
Одринска каза	41,285	44,953	7,000
Орта-кьойска каза . . .	14,562	15,273	4,060
Узун-кюприйска каза .	19,197	10,610	5,600
Хавсенска каза	9,160	8,235	730
Димотишка каза	22,080	6,315	1,460
	106,284	85,386	18,850
Гюмюрдж. санджак.			
Гюмюрдж. каза . . .	9,160	50,000	10,550
Дедеагачки санджак . .	28,851	46,400	16,738
Галиполски " . . .	70,431	32,613	2,000
Родостенски " . . .	55,550	63,725	2,980
Лозенградски " (без М.-Търновска и Агатополска кази) . . .	68,432	49,787	16 725
	338,728	327,911	67,843
Чаталджански санджак	54,787	16,100	—
	393,515	344,011	67,843

и системно заселване на мохаджири турци, но с какво да се оправдае гръцкото увеличение?

Ще съпоставим статистиките на турци и гърци на две административни единици — Лозенградския санджак и Одринската каза с града заедно, за да се види, как гърците надуват числата за себе си за сметка на българите.

Лозенградски санджак*).

Жители	Турски официялни статистики по салнаметата им 1894 г.	1898 г.	1902 г. Салнаме стр. 398—422	Гръцка според английските автори 1912 г.
Турци	40,308	48,399	59,170	49,787
Гърци	49,232	50,273	55,151	68,452
Българи	21,221	23,037	26,998	16,725

Одринска каза с града заедно.

			Салн. стр. 301	
Турци	36,597	45,073	44,491	44,953
Гърци	28,256	28,953	28,749	41,285
Българи	9,289	9,806	9,524	7,000

В данните на турските салнамета през трите четирелетия (1894—1898—1902 г.) се вижда един естествен прогресивен прираст на българите в Лозенградския санджак с 2·5% и от това би следвало тяхното число за 1912 год. да бъде приблизително около 34,000 души. Напротив, в гръцката статистика на английските автори намаляват българите в споменатия санджак с 50%, а за Одринската каза с 27%. Де остава тогава твърдението, че и гръцката и турската статистики еднакво са „точни“?

В гръцката книга *„Αἱ Βουλγαρικαὶ ὠμότητες“*, която през 1914 г. е издадена от гръцкото правителство в Атина, в отдела за Тракия са дадени следните числа за населяющите в източна и западна Тракия народности: турци 508,311 души, гърци 366,363 д., българи 107,843 д., арменци 24, 060 д., евреи 19,300 д. и разни 1,096 души. [133]).

*) За съжаление, неможем да използуваме изцяло салнамето на Одринския вилаят за 1902 год., защото, неизвестно по какви причини, християнският елемент в много от казите е показан с общи числа, без да се дели по народност. За Визенската каза, напр. е дадено общото число на християните 14,070 души, от които спадаме 1,037 българи, показани в салнамето за 1898 г., като ги прибавяме към общото число на българите в санджака.

[133]) *Αἱ Βουλγαρικαὶ ὠμότητες ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ 1912—1913 γεγονότα, ἐκθέσεις, ἔγγραφα, ἐπίσημοι μαρτυρίαι. Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Ζ. Σακελλαρίου*, 1914, стр. 290.

Таблица I
на гржцки и турски статистики за Тракия.

Наименование на статистиката	Турци	Гжрци	Бжлгари	Забележка
1 — Мемоара на гржцката делегация при конференцията на мира в Париж.	508224	364746	109543	Без Цариград, околността му и без Чаталджанския санджак
2 — Гржцка от 1912 г. според английските автори на атласжт им „La question de Thrace“	344011	393551	67843	Без Цариград и околността му, но с Чаталджанския санджак
3 — Според американския професор в университета в гр. Охейо . . .	957000	730000	112000	С Цариград, околността му и с Чаталджанския санджак.
4 — Според тракийския патриотически Силогос в Атина, 1909 год .	1111000	918710	98490	„ „ „
5 — Според официялната гржцка брошура за „Бжлгарски жестокости“, 1914 г	508311	366363	107843	Без Цариград и околността му, но с Чаталджанския санджак
6 — Според турската статистика от 1894 год., представена от английските автори на атласа „La question de Thrace“	265359	304537	72758	Без Цариград и околността му, но с Чаталджанския санджак
7 — Според турското салнаме за Одринския вилеят от 1898 год. . .	475981	253253	212884	Без Цариград и околността му и без Чаталджанския санджак

Сжпоставени тези данни за Тракия (Одрински вилеят), от които едни включително и с Цариград и вилеята му, кжм официялните гржцки източници и признати за „поразително точни“, ясно показват, до колко те могат да бждат верни.

За чи́слеността на гржцкото племе изобщо в Турция през миналия XIX в. до Берлинския договор в 1878 год., когато на Гжрция се придадоха земи в Тесалия и Епир, ето какво казват чужденците учени, изследвачи на Отоманската империя.

1 — **Roon A.** — Achtundvierrig Tafeln zur Vergleichung geographischer Grössen und Maasse; für Geschäftsmänner und Reisende besonders abgedruckt aus A. von Roon, Grundzüge der Erbund Staatenkunde etc. Berlin. Verlag von Duncker und Humblot, 1845. 8. 48 Tabellen. В таблица пжрва за чи́слеността на народностите в Европейска Турция са посочени следните числа: турци 710,000 души, славяни 6,000,000, албанци 1,600,000, *гжрци* 1,180,000 д.

2 — **M. A. Ubicini** — Lettres sur la Turquie. Paris. Chez Guillaumin libraire, 1851—1854. 2 Pars. 8. p. p. VIII—374; X—481—11, част 2, на стр. 14 посочва следните числа за Европейска Турция: турци 1,000,000 души, славяни 7,200,000, от които 4,000,000 бжлгари, а *гжрци* 1,000,000 д.

3 — **Roland Charles** — La Turquie contemporaine, hommes et choses. Études sur l'Orient, Paris, Pagnère, libraire—éditeur, 1854. 8. p. p. 426, дава следните числа: турци 1,300,000, сжрби 1,000,000, бжлгари 4,000,000, *гжрци* 1,000.000. Сжрбите са в Босна и Херцеговина и в Новопазарския санджак.

4 — **W. Er. Reden** — Die Türkei und Griechenland in iher Entwicklungs—Fähigkeit. Eine geschichtlich—statistische Skizze vom Frhr. Fried. Wilh. von Reden, beider R. Dr. Frankfurt aus Main, Verlag von Karl Thevder Völcker, 1856. 8. p. p. VIII—389, на стр. 79 посочва народностите в Отоманската империя както следва: турци в Европа 1,100,000 души, в Азия 10,700,000, всичко 11,800,000; славяни в Европа 7,200,000, в Азия няма; *гжрци* в Европа 1,000,000 д., в Азия 1,000,000, всичко 2,666,666 д.

5 — **Heuschling Xavier** — L' Empire de Turquie. Territoire, population etc. Paris. 1860. 8. p. p. XV—475, сжщо показва числото на *гжрците* в Европа 1,000,000 д. и в Азия 1,000,000, всичко 2,000,000, или 5·46% от цялото население, а славяните 6,200,000 д., от които бжлгари 4,500,000, или 27·97%. На стр. 64 пжк казва, че в цяла Тракия с Цариград и околността му включително живеят 320,000 *гжрци*.

6 — **G. Lejean** в своята „Ethnographie de la Turquie d' Europe. Gotha, Justus Perthes, 1861. 4, p. p. 38, на стр. 15 дава числото 800,000 души *гжрци* в Тесалия, Тракия, Македония и Бжлгария изобщо.

7 — **Joanne Adolphe** — Itinéraire discriptif, historique et archéologique de l' Orient etc. Paris, Librairie de l. Hachette et C-ie, 1861. 8. p. p. XLIV—1104, на стр. 313 в статистическата си таблица за народностите в Европейска Турция дава числото 960,000 д. *гжрци*.

8 — Die politisch-socialen Verhältnisse in der Türkei und Griechenland=Berliner Wochenschrift. Berlin. Bd. 56. Erstes Quartal. 1869. t. 56, на стр. 222—223 изчислява *гжрците* в Европейска Турция (Тракия, Македония, Тесалия) с егейските острови и Добруджа на 1,000,000 души.

9 — **E. Reclus** — Nouvelle géographie universelle. La terre et les hommes. I. L'Europe Méridionale (Gréce, Turquie, Roumanie, Serbie, Italie, Espagne et Portugal). Contenant 73 gravures, 4 cartes intercalées dans le texte. Paris. Librairie Hachette et C-ie, 1876. 4. p. p. IV—1012, на стр. 238 дава следната статистика на народностите и религиите в Европейска Турция: турци и татари 1,500,035 д., бжлгари 4,500,000, бжлгаро-мохамедани (помаци) 60,000 и *гжрци* 1,200,000 души.

10 — **Richard Andree** — Die Völker der Türkei und ihre Stellung zu einander=**Daheim**. Ein deutsches Famileenblatt mit Justrationen' XII Jahrgang. 1876. № 38. p. p. 600—604; № 39. p. p. 617—619. Mit Völkerkarte der Europ. Türkei, изчислява в Европейска Турция 1,043,000 д. *гжрци*, които сжставляват 12·5% от цялото население.

И така, от 1844 год., от когато за првв пжт се има що-годе официялно изчисляване на населението в Турция, имаме следните данни от чужденци учени и изследвачи на изток за чи́слеността на гжрците в Европейска Турция:

1 — Roon A.	1845	год.	1,180,000	души
2 — Ubicini M. A.	1851/4	„	1,000,000	„
3 — Roland Ch.	1854	„	1,000,000	„
4 — W. Fr. Reden	1856	„	1,000,000	„
5 — Heuschling	1860	„	1,000,000	„
6 — Lejean G.	1861	„	800,000	„
7 — Joanne Ad.	1861	„	960,000	„
8 — Berliner Wochenschrift	1869	„	1,000,000	„

9 — E. Reclus	1876	„ 1,200,000	„
10 — Richard A.	1876	„ 1,049,000	„

Тези изчисления са за тогавашните владения на Европейска Турция (преди Берлинския договор в 1878 г), а именно: Тесалия, Епир, Албания, Добруджа, България, Македония, Тракия, Цариград с вилеята му и егейските острови в това число и остров Крит. В тези предели на Турция гърците според Richard An. са съставлявали 12_5°/₀ от всичкото население, според Heuschling Xavier 5·46°/₀, а според Bolletino della Società Geografica Italiana (1872) 7·37°/₀, а славяните 43·07°/₀.

Това гръцко население в Европейска Турция е било разпределено по области така:

Според англичанинът E. G. Revenstein [134]), в навечерието на руско-турската война през 1877/78 год. е имало в

а) Одринския санджак 357,000 жители, от които 114,000 турци, 162,000 българи, а останалите 81,000 души са били гърци, арменци, евреи, цигани и пр. Ние допущаме

	максимума гърци	50,000	д.
б) Родостонски	санджак	53,000	„
в) Галиполски	„	60,000	„
г) Серския	„	100,000	„
д) Солунския	„	59,000	„
е) Янинския	„	220,000	„
ж) Превеза (Арта)	„	80,000	„
з) Трикала (Тесалия)	„	278,000	„
	Всичко	900,000	„

и) Като приемем и за Цариград гърци според Edouard Engelhardt[135]) . . . . 200,000 д.

к) в Егейските острови (Джизаир вилеят) принадлежащи към европейските владения на Турция според A. Ubicini [136]) . . . . 178,482 д.

л) остров Крит според същия автора. . . 232,831 д.,

ще имаме сборното число максимум гърци в Европейска Турция 1,511,313 души, значи повече от това, което сочат горепоменатите 10 автори. От 1877 год. до навечерието на Балканската война (1912 г.) не предполагаме някакво значително увеличение на гръцкото население в Турция по следните две причини:

1 — При всичкия гнет над българите в Тракия и Македония след Берлинския договор, пробуждането на националното им чувство е напредвало, и много българи, гърчеещи се и числени в всички статистики и от всички за гърци, са се отказали от подчинението си на Вселенската патриаршия и обявили открито своята народност.

---

[134]) The Populations of Russia and Turkey. By **E. G. Revenstein** = *Journal of the Statistical Society of London.* London. vol. 40, 1877, стр. 450 — 451, табл. II.

[135]) **Edouard Engelhardt**, Consul de France à Belgrade=Bulletin de la Société de Géographie. Parts. VI-e serie. Tome 3. 1872. p. p. 327—328,

[136]) **A. Ubicini** — L' Empire ottoman etc. = L' Économiste français. Journal hebdomadaire. Paris. 5-e année. — 2-e volume. Samedi, 28 juillet № 30 1877. стр. 106—109.

2 — Постоянното изселване на гърци вън от родните им места. Гърка по природа е не земледелец и не производител, а търговец, бакалин, лодкар или рибар. Той лесно напуща родната си стреха, отива и се приспособява там, дето има лесни печалби. Само през 1911 год. 34105 мъже и 2906 жени гърци са напуснали отечеството си и в мнозинството си са отишли в Съединените Щати в Америка. Всяка година изселничеството отнема от гръцкото племе на европейският изток по 9·5 процента на 1000 жители,[137]), а това прави 1°/₀, т. е. почти толкова, колкото може да бъде ежегодния прираст на едно население, и който процент е максимум, особено пък за градове и строй, каквито са на европейският изток.

Българско семейство от с. Калайджи-дере Гюмюрджинско.

Като извадим представеното от гръцката делегация в Парижката конференция на мира число на гърците в Тракия и Цариград 730,000, то ще остане числото 781,313 души гърци в егейските острови, в Крит, Тесалия, Епир, Македония, България и Ромъния, а с това число нали би се намерил грък да се съгласи. Ако пък извадим сбора на числата за егейските острови, остров Крит, Тесалия, Янинския санджак, Солунския, Серския, Превеза и Цариград според същите автори, то за Тракия остават 163,000 гърци, а с Цариград (200 000) = 363,000 ж., което число при максималните пресметания за в полза на гърците е на половината от това на гръцката делегация в Париж и на елинофилите професори в Оксфорд-Кембридж, Англия, и Охейо, Америка.

Англичанина James Baker пък в своето съчинение за Турция казва, че гърците в тогавашните ѝ европейски владения (до Бер-

---

[137]) Карнегиевата анкета по войните през 1912 и 1913 год Българския превод, 1914 г. стр. 182.

линския договор 1878 година) не надминавали числото 500,000 души, т. е в Цариград, Тракия, Македония, Бжлгария, Добруджа, Тесалия, Епир и Албания. [138]) Heuschling в сжчинението си от 1860 год. изброява гжрците в Цариград и Одринския вилает тогава (с Пловдивският и Сливенския санджаци) на 320,000 души, или за сегашна Тракия под гржцка власт не повече от 100,000 д. [139])

Сжщо и англичанина Stanford в текста на своята народописна карта за Европейска Турция и Гжрция в 1877 год. изчислява гжрците в Крит на 210,000 д., в островите 320,000, в Кипжр 116,000 и Самос 34,000, всичко 680,000, следов. за Цариград, Тракия, Македония, Епир, Албания, Тесалия, Бжлгария и Добруджа според максимума, посочен от E. Reclus (1876 год. гжрци в европейските владения на Турция 1,200,000 д), остават 520,000 д. гжрци. [140])

От горните данни на авторитетни чужденци консули и учени се ясно вижда и потвжрждава, че гжрците в пределите на днешна Тракия от р. Места до Черно море, която страна е днес под гржцка власт, едвали вжзлизат на 150,000 души и то с всички бжлгари, власи, албанци и др., които са под ведомството на Вселенската гржцка патриаршия в Цариград и поради което обикновено, както гжрци и турци, тжй чрез тях и чужденците, числят за сжщи гжрци.

Направихме това отклонение за малко по статистичните данни на чужденците, които никой не може подозря в пристрастие кжм ни един народностен елемент на изток, а най-малко кжм бжлгарите, за да се види ясно и картинно, до колко гжрците и официялна Гжрция са говорили и говорят за себе си и сжседите си истината и до колко те щадят честта и достоинството на своите велики приятели и благодетели в чуждия политически и учен свят.

За да се види сега пжк умисжлта при сжбирането и сжставянето и на турските официялни статистики (салнаметата) относно бжлгари и гжрци и сжвсем явните и безкрупулно преследвани политически цели с прикриване на истината, за това ний представяме на читателя следните интересни факти. В салнаметата не се пази метод и единство, и тоже най-малко се държи на истината. В някои от тях се дават числата и на кжщите, които се разбират домакинства, семейства, а след това се дават и общите числа на жителите в цялата административна единица. Така е напр. в салнамето за Одринския вилает от 1898 г. Земаме за пример Дедеагачката каза за споменатата година. Тая каза заедно с градовете Дедеагач, Фере и Макри е имала 42 населени места, които са броели 2667 кжщи турци и цигани мохамедани, 738 кжщи гжрци, патриаршисти бжлгари и власи и 2062 кжщи бжлгари екзархисти. Населението по численост е изразено 11,802 жители мохамедани, 7044 ж. гжрци и 9828 ж. бжлгари, което дава за бжлгари и турци по 4·7 члена на кжща, т. е. семейство, а за гжрци 9·7, т. е. двойно повече. Ако се постави числото 4·7 на кжща и за гжрците, последните в казата ще бждат 3454 жители срещу 9828 ж. бжлгари, и обратното: ако се постави числото 9·7 на кжща и за бжлгарите, то последните ше бждат 20,001 жители в казата срещу показаните в салнамето 7044 души гжрци.

Гюмюрджинската пжк каза е представена в сжщото салнаме с 5278 кжщи турци, помаци и цигани с 53,393 жители, т. е. по 10·1 души на кжща или семейство; гжрци 1944 кжщи с града заедно сжс 6401 ж., на кжща 3·3 души; бжлгари 2253 кжщи сжс 6506 ж., на кжща 2·4 души. В числото на гжрците влизат и 17 селища бжлгари патриаршисти с около 1300 кжщи, а за града Гюмюрджина са показани само гжрци, когато се знае, че бжлгарите в него са имали основно и класно училища и черква. (Виж стр. 53—56). Оставяме читателя сам да си прави заключението за достоверността и на турските официялни статистики за народностите в Тракия, статистики тжй смело препоржчени от английските автори за точни.

Проджлжаваме по-нататжк, за да видим числеността на гжрците и бжлгарите едновременно в Тракия от р. Места до Черно море, т. е. в днешните ѝ предели, която се даде в Сан-Ремо на Гжрция. И тук ще си послужим с данните пак на чужденци и то, като не се забравят две важни обстоятелства, когато са сжбирани, проверявани и изнасяни тези данни, а именно: турския политически и грждцкия духовен режими, обстоятелства изтжкнати и обяснени на няколко места по-преди.

1 — Най-напред ний се спираме на данните, които френския в Цариград в. „Courrier d'Orient“ [141]) през 1878 год. е обнародвал и то в момент политически, какжвто е бил тогава (Виж. стр. 28—29).

В тая таблица, сжставена по списжкжт и изчисленията на „Courier de l'Orient“, не отбелязваме Мустафа-пашанската (Свиленградска) и Кжзжл-агачката кази, защото в по голямата си част от тогавашните им предели днес са в пределите на Бжлгария. Обаче, ако и само с бжлгарско население вжв френския вестник, ний ги спадаме и по число на население, и по населени места от общите изчисления в таблицата (Кжзжл-агачка каза с 34 селища, 2977 кжщи, с 1425 ж. турци и 11,489 бжлгари нофузи, т. е. само мжже; Мустафа-пашанска каза с 22 селища, 3739 кжщи, 1450 ж. турци и 15,708 ж. бжлгари мжже). Не фигурират в изчисленията на вестникжт и турци за Гюмюрджинската и Фереджикската кази от Галиполския тогава санджак, и Визенска каза от Текирдагския (Родостенския), за които прибавихме максимум 120 селища. По това пожлване от една страна и отнемане от друга ний имаме, и то в максимален размер на гжрци и турци, посочената таблица по „Courier de l'Orient“ в 1878 г. данни за тракийските днес под грждцка власт земи, изразени по численост и народност в следните цифри:

[138]) **James Baker** — La Turquie. Le pays etc. 1878, стр. 204.

[139]) **Xavier Heuschling** — L'Empire de Turquie. Territoire. — Population etc. Paris, Quillaume et C ie Éditeurs, 1860. 8 p. p. XV—475. Стр. 64.

[140]) **Stanford Edward** — Carte ethnologique de la Turquie d'Europe et de la Grèce etc. Traduit de l'anglais. Paris. D. Dentu, Libraire—Éditeur, 1877, стр. 38

[141]) Ethnographie du vilayets d'Andrinople, de Salonique et de Monastir—Extrait du Courrier d' Orient, Constantinople, 1878 année.

Таблица II.

на населените места в Одринския вилеят, днешна под гръцка власт Тракия, според френския в Цариград в. „Courrier de l'Orrient", 1878 г.

Санджаци, кази и нахии в 1878 г.	Само с българи	Само с гърци	Само с турци	Смес българи и турци	Смес гърци и турци	Смес българи и гърци	Смес българи, гърци и турци	Сбор	Забележка
Одрински санджак									В числото на турските селища влизат под общото име турци още и цигани, черкези, татари, албанци, някжде в отделни селища, а другаде смесени с турци, бжлгари и др. В гржцките селища пжк влизат и гжрчеещите се бжлгари—патриаршисти—числени за гжрци, а така сжщо и християните власи, албанци и цигани
Одринска каза: Юскюдарска нахия	31	3	11	14	—	—	—	59	
Одринска каза: Аданска „	8	8	8	3	3	3	—	33	
Одринска каза: Чокенска „	36	4	12	11	—	—	—	63	
Одринска каза: Монастирска „	25	4	1	8	—	3	—	41	
Одринска каза: Град Одрин	—	—	—	—	—	—	1	1	
Лозенградска каза	17	—	6	6	—	—	1	30	
Чирменска „	19	5	23	8	—	—	—	55	
Баба-ескийска „	10	4	5	3	—	—	1	23	
Бунар-Хисарска „	7	—	5	3	—	2	3	20	
Хавсенска „	10	2	9	—	1	2	—	24	
Узун-кюприйска „	9	25	27	2	—	—	1	64	
Димотишка „	17	26	64	12	2	5	1	127	
Текирдагски (Родосто) санджак									
Визенска каза	9	8	—	—	—	2	—	19	
Малгарска „	2	9	11	—	2	—	—	24	
Галиполски санджак									
Фереджикска каза	16	3	—	—	—	2	—	21	
Гюмюрджинска „	23	2	—	—	—	1	—	26	
* Ксантийска „	2	3	98	—	—	—	1	104	
Непоказани турски селища в Гюмюрджинска, Фереджикска и Визенска кази	—	—	120	—	—	—	—	120	
Всичко	241	106	400	70	8	20	9	854	

*) Ксантийската каза не фигурира в „Courrier de l' Orient", та я прибавихме по изчислението на салнамето от 1902 год. (Виж. стр. 52). Така сжщо не фигурират и днешните в западна Тракия кази Ахж-челебийска, Дарж-дерска, Егри-дерска, Мастанлийска и Кжржалийска, които тогава са били в Пловдивския санджак, а днес по Нйойския договор, с изключение на малки части от тях, са в пределите на Бжлгария.

Таблица III.

Мжжкото население от всяка народност в Одринския вилеят, днешна под гржцка власт Тракия, според френския в. „Courrier de l'Orient" от 1878 год.

Санджаци, кази и нахии.	Населени места	Кжщи	Мохамедани	Бжлгари	Гжрци	Евреи	Арменци	Разни
Одрински санджак.								
Юскюдарска каза	59	4751	1864	19855	742	—	—	—
Аданска „	33	1822	1555	2646	3727	—	—	—
Чокенска „	63	4441	1391	17725	1417	—	—	—
Монастирска „	41	5054	409	20855	385	—	—	—
Град Одрин	1	16220	18000	10000	16000	6800	5200	1000
Лозенградска каза	30	6769	4097	23093	2850	—	—	—
Чирменска „	55	9056	2218	9633	1626	—	—	—
Баба-ескийска „	23	1632	1101	4112	1784	—	—	—
Бунар-Хисарска „	20	3317	1359	10202	3416	—	—	—
Хавсенска „	24	1776	1792	4661	1708	—	—	—
Узун-кюприйска „	64	4355	6522	8870	6777	—	—	—
Димотишка „	127	13627	13608	20796	15697	—	—	—
Текирдагски (Родосто) санджак.								
Визенска каза	19	3513	—	10487	5884	—	—	—
Малгарска „	24	2317	5718	675	4592	—	—	—
Галиполски санджак.								
Фереджикска каза	21	3076	—	12585	2174	—	—	—
Гюмюрджинска „	26	2740	—	9062	3645	—	—	—
*) Ксантийска „	104	6088	12650	980	1568	55	20	440
Сбор	734	90554	72284	186238	73992	6855	5220	1440
Поставени за Гюмюрджинската, Фереджикската и Визенската каза турски селища средно по 30 к.	120	3600	18000	—	—	—	—	—
Всичко	854	94150	90284	186238	73992	6855	5220	1440

Удвоени, ще имаме 190,568 души мохамедани, 372,476 души бжлгари, 147,984 гжрци, 13,710 евреи, 10,440 арменци и 2880 разни.

И така, статистичните данни, които Цариградския френски в. „Courrier de l' Orient" е дал за народностния характер на подарените в С. Ремо на Гжрция днес тракийски земи, ни показват, че от 854 населени места тогава в 340 са живели бжлгари с пжлно национално сжзнание, турци в 487, а гжрци и гжрчеещи се други

народности в 143, т. е. по населени места гърците са заемали $1/6$, а по население $1/5$ от всички други вземени заедно. Българите по селища са приблизително на половина от турци и гърци заедно, а по численост на население те са били почти наравно с турци и гърци, общо земени. Турците по селища надминават българите и са равни на българи и гърци заедно, защото тяхните села са малки от по 10—20 и 30 къщи, колибаци които се броят за села. Във всички турски салнамета ясно се вижда и потвърдява това. Християните в Турция всички пък са гледали да се групират в големи села, едно че са стеснявани по земя от турците, и друго, за да бъдат поставени в по-сигурна безопасност. От друга страна пък турците, напълно осигурени във всяко отношение и безконтролни господари в страната, са владеели най-добрата и най-многото работна земя, а това ги е карало да бъдат пръснати в малки селища. И още едно обстоятелство трябва да се знае в случая, че приръста у турското население е досущ малък, а епидемиите са най-много върлували у тях, благодарение верския им фатализъм.

2. Англичанина Ravenstein, който е изучавал земите на отоманската империя преди руско турската война в 1877/78 год., за Одринския санджак, състоящ се тогава от казите Одринска, Мустафа-пашанска, Къзъл-агачка, Лозен-градска, Бунар-Хисарска, Узун-кюприйска, Черменска, Димотишка, Баба-ескийска и Хавсенска, показва 357,000 души население, от които 114,000 души били мохамедани, 162,000 души българи и 81,000 души гърци, арменци, евреи, цигани, албанци, власи и пр.[142])

3. Френския полковник Léon Lamouche, като изчислява българите в Македония на повече от един милион души, казва: *„и пък с българите от Одринския вилеят—на един милион и половина“*, значи за Одринския вилеят той изчислява близо $1/2$ милион.[143]) (Виж стр 24—25).

4. Пражкия професор **Л. Нидерле,** за когото киевския професор Флорински казва, че се основава на най-достоверни данни, определя числото на българите в Тракия (турска Румелия) и Цариград през 1900 год. на 600,000 души.[144])

5. Сам професор Флорински, като казва в съчинението си, че числото на българите под турска власт по всяка вероятност е намалено, определя ги на 661,200 души в Цариград, Тракия (турска Румелия) и другите части на Европейска Турция, но без Македония, в която той изчислява 1,132,000 българи.[145]) (Виж стр. 25).

6. „Südslavische Rundschau“ определя българите в Одринския вилеят, додето българските войски в 1912 и 1913 год. беха достигнали, на 379,000 души, а гърците на 120,000.

[142]) **E. G. Ravenstein.** — The Populations of Russia and Turkey — Journal of the Statistical Society of London. London, vol 40. 1877. table II, стр. 450—451. (По книгата на Д-р Н. В. Михов — Населението на Турция и България, 1915, стр. 246—252).

[143]) **L. Lamouche.** — La Peninsule Balkanique, Paris, 1899, стр. 20—26.

[144]) **Професор Т. Д. Флорински.** — Славянское племя. Статистико-етнографическій обзоръ современнаго славянства. Съ приложеніемъ двухъ етнографическихъ картъ. Кіевъ, 1907 год. стр. 70.

[145]) Ibid стр. 70—71.

7. В съставената от Н. С. Зарянко карта „Славянскихъ народностей“ и издадена от Славянското дружество в Петербург през 1890 год. определя, че българите в източна Тракия до линията Мидия—Енос съставляват 75% от всичкото християнско население.

8. Немският писател и изследвач на Европейска Турция Richard von Mach в съчинението си през 1906 год. за Екзархийската област, като казва, че устройството и черковната уредба на Българската екзархия още не са пълни и изцело узаконени и че за екзархията съществуват признати принципи, които не се държат, дава следната таблица за българското население в Тракия, което признава духовната власт на Българската екзархия:[146])

Таблица IV

на жителите християни в Одринския вилает под ведомството на Българската екзархия и Вселенската патриаршия според Рихард фон Мах, 1906 год.*)

№	Епархии	Число на населените места	Екзархисти: Българи	Екзархисти: Други народности	Патриаршисти: Българи	Патриаршисти: Гърци	Патриаршисти: Власи	Патриаршисти: Албанци	Патриаршисти: Цигани	Патриаршисти: Всичко	Българи католици	Сбор
1	Ксантийска	32	38760	—	1248	11125	120	—	—	12493	—	54253
2	Маронийска (Гюмюрджина)	[illegible]	17280	—	2008	8190	30	—	—	10228	—	27508
3	Еноска (Дедеагач)	37	21664	—	1728	10990	—	—	—	12718	—	34382
4	Димотишка	67	16240	—	6992	33170	12	6720	402	47296	128	63664
5	Одринска	171	114356	—	25512	47260	600	690	96	74158	864	189558
6	Литишка (Ортакйой, Кърджали)	27	6040	—	3600	9375	—	—	—	12975	640	19655
7	Хераклийска (Родосто)	62	14696	—	10720	22805	42	6390	—	39957	1056	55709
8	Визенска	22	—	—	4800	21000	120	—	—	25920	—	25920
	Всичко	451	229216	—	56608	163915	924	13800	498	235745	2688	467649

*) В таблицата не влизат епархиите Силиврийска, Деркоска и Галиполска, в които тоже има българи екзархисти и патриаршисти.

[146]) **Richard von Mach.** — Der Machtbereich des bulgarischen Exarchatsin der Türkei. Leipzig — Neuchatel, 1906, стр. 80—81.

Във Визенската епархия са посочени само гърци и патриаршисти българи, а пък в пределите ѝ са влизали М. Търново и околността му, в които християнското население в мнозинството

Българско семейство от с. Ак-Бунар, Одринско.

си е българско с будно национално съзнание и под ведомството на Българската екзархия. От сведенията на училищният отдел при екзархията за учебното дело в Одринския вилеят през 1909/1910 уч. година в Малко-Търновския духовен район е имало 13 забавачници при 17 първоначални училища и 1 трикласно училище с 28 учители и учителки, и според изчисленията е имало около 12,000 българи екзархисти.*) Това опущение у Рихард фон Маха за М.-Търновско ясно показва, че и неговите статистични данни относно българите в Тракия — Одринско — не са близо до истината и че сведенията си в случая по всяка вероятност не може да е черпил инък, освен от гръцки-патриаршески източници. Освен това, във всички вилеятски турски салнамета изрично са показани българи в Малко-Търновско, а в някои са показани българи и в Мидийската и Визенската кази.

Без да засягаме Визенската епархия, като оставяме посочените от фон Маха 21,000 гърци изцяло под патриаршията, ний пак имаме според изследванията на споменатия немски писател 229,216 екзархисти българи, 56,608 патриаршисти и 2688 католици българи, всичко 288,512 срещу 163,915 гърци патриаршисти в Одринския вилеят.

9. Добрият познавач на Европейският изток Сонжон в своята „История на България“ от 1912 год. изчислява българите в Одринско и Цариград на 600,000 души.[147])

След изброените до сега статистични данни на авторитетни и безпристрастни чужденци, данни грижливо от тях събирани и проверявани при разни политически на европейският изток обстоятелства и през разни времена, ний даваме изцяло тук и двете официялни статистики, тая на гръцката делегация и другата пък на българската до конференцията на мира в Париж през 1919 г. относно земите на Одринския вилеят, т. е. източна и западна Тракия.[148])

---

*) Виж. спис. „**Знание**“ год. I, кн. 1—2, 1911 год. Също сп. „**Родопски Напрѣдъкъ**“ год. IX, 1911, кн. II и III, стр. 42.

[147]) **Guérin Songeon.** — Histoire de la Bulgarie, Paris, 1912 г. стр. 19.

[148]) **Документи по договора в Нйойи** — Българска делегация за мира, София, 1919 г. стр. 24 на българското издание и стр. 279—282 на „La Question Bulgare et les Etats Balkaniques“.

Таблица V.

Статистика на гржцката делегация до конференцията на мира в Париж относно Тракия (Одринския вилеят) в 1919 г. Из „Документи по договора в Нйойи и от Бжлгарската делегация за мира, София, 1919 г. стр. 24.“

КАЗИ		Гжрци	Турци	Бжлгари	Арменци	Евреи	Други
Одринска	каза	41285	44958	7000	3500	9500	300
Хавсенска	„	9160	8235	730	—	—	—
Димотишка	„	22080	6315	1460	150	1110	300
Мустафа-пашанска . . .	„	7000	10000	13000	—	400	—
Орта-кйойска	„	14562	15273	4060	—	—	—
Узун-кюприйска.	„	19197	10610	5600	—	—	—
Кжрджалийска	„	—	32000	—	—	—	—
Лозенградска	„	28171	16420	14695	—	—	—
Ахтополска	„	8050	1250	1700	—	—	—
Визенска	„	16850	9140	1700	150	400	300
Милийска	„	8180	660	400	—	—	—
Люле-Бургаска	„	7662	13839	655	50	—	—
Баба-ескийска	„	6642	9728	975	—	—	—
Малко-Тжрновска	„	—	2150	10230	—	—	—
Родостенска	„	26020	20775	—	13000	2500	—
Чорленска.	„	11110	13500	—	1600	1300	—
Малгарска	„	1 020	14300	2730	3200	—	396
Хайреболска	„	3410	15060	250	—	—	—
Галиполска	„	17869	11487	—	1250	1850	—
Мадитес (Едже-абадска). .	„	8267	5250	—	30	—	—
Мйорефтенска	„	19206	1569	—	—	—	—
Перистазис (Шар-кйойска)	„	12046	2935	—	—	—	—
Кешанска	„	12343	11370	2000	—	—	—
Дедеагачка	„	7371	10670	11358	350	230	—
Еноска	„	3600	3590	—	—	—	—
Софлийска	„	17880	32140	5380	30	20	100
Гюмюрджинска	„	9160	50000	10550	800	1200	—
Ксантийска	„	10275	22000	1695	100	80	—
Ахж-челебийска.	„	2310	20000	12875	—	—	—
Дарж-дерска	„	—	20000	500	—	—	—
Егри-дерска	„	—	35000	—	—	—	—
Султан-ерска	„	—	38000	—	—	—	—
Всичко		364726	508224	109543	24210	18590	1396

Таблица VI.

Населението в Тракия (Одрински вилеят) преди Балканската война 1912 г.). Из „La question Bulgare et les etats Balkaniques, Exposé et documents, Sofia, 1919“ стр. 279.

Санджаци и кази		Турци	Бжлгари			Гжрци	Власи	Албанци	Евреи	Арменци	Цигани
			Християни	Мохамедани (помаци)	Всичко						
I Одрински санджак											
Одринска	каза	49955	33328	—	33328	20560	600	90	13888	3205	96
Муст.-пашанска	„	9910	28296	—	28296	2950	—	—	640	50	—
Димотишка	„	5640	5136	750	5886	15790	—	420	960	325	372
Узун-кюприйска	„	12875	11296	1000	12296	9725	42	1410	120	50	—
Орта-кйойска	„	7065	11560	—	11560	9375	—	2100	—	—	—
Хавсенска	„	8215	7480	125	7605	—	—	4800	24	—	—
Кжрджалийска	„	31968	—	3755	3755	—	—	—	—	—	—
Всичко за Одр. санджак		125628	97096	5630	102726	58400	642	8820	15632	3630	468
II Лозенгр. санджак											
Лозенградска	каза	17085	33288	—	33288	12500	—	—	1080	—	—
Малко-Тжрновска	„	1940	25200	—	25200	—	—	—	—	—	—
Люле-Бургаска	„	10465	1280	—	1280	5050	—	—	320	—	—
Визен. и Бун.-Хис.	„	25350	16000	—	16000	21000	—	—	—	—	—
Ахтополска	„	550	4320	—	4320	6420	—	—	—	—	—
Мидийска	„	450	—*	—	—	6550	—	—	—	—	—
Баба-Ескийска	„	3310	3925	3385	7310	4450	—	—	—	—	—
Всичко в Лозенгр. санд.		59140	84008	3385	87393	55970	—	—	1400	—	—
III Дедеагачки санджак											
Дедеагачка	каза	11785	19192	—	19192	3390	—	—	240	300	—
Софлийска		11985	11872	2800	14672	15985	12	—	15	—	30
Еноска	„	3180	840	775	1615	4050	—	—	—	—	—
Всичко в Дедеаг. сандж		26950	31904	3575	35479	23425	12	—	255	300	30
IV Гюмюрдж. санджак											
Гюмюрджинска	каза	49803	17848	3590	21438	7840	30	—	712	329	—
Ахж-чел. и Сул.-ер	„	6035	34888	52295	88183	—	—	—	2	—	—
Ксантийска	„	24068	6640	— **	6640	6075	120	—	15	—	—
Дарж-дерска	„	3378	1440	16970	18410	—	—	—	—	—	—
Егри-дерска	„	16030	1260	20000	21260	—	—	—	—	—	—
Всичко в Гюмюрд. сандж.		99314	62076	938[illegible]	[illegible]1	13915	150	—	729	329	—
V Галиполски санджак											
Галиполска	каза	10096	—	—	—	15806	—	—	1859	1203	—
Кешанска	„	10730	4240	750	4990	12718	—	2100	—	—	—
Миорефтенска	„	1416	—	—	—	16398	—	—	14	23	—
Шар-кйойска	„	2663		—	—	10883	—	—	3	—	—
Еджe-абадска	„	3985	—	—	—	4400	—	—	—	—	—
Всичко в Галип. сандж.		28890	4240	750	4990	60205	—	—	1876	1226	—

*) В Мидийската каза вжв вилеятското салнаме от 1902 г. на стр. 422 са отбе[illegible]ни 292 бжлгари. Сжщо са пропуснати 135 ж. и за Кжрджалийската каза.

**) Пропуснати са в Ксантийската каза 6 помашки села с 4,500 души помаци. [illegible] книгата: „Помаците в трите бжлгарски области“ и пр. Пловдив. 1914 г. стр. 15.

Санджаци и кази	Турци	Бжлгари			Гжрци	Власи	Албанци	Евреи	Арменци
		Хрис-тияни	Мохаме-дани (помаци)	Всичко					
VI Родостенски сандж. (Текир-даг)									
1. Чорленска каза	11454	322	—	322	7624	—	—	626	1323
2. Хайреболска "	11212	380	3025	3405	3454	—	—	—	—
3. Родостенска "	15645	—	—	—	22194	—	—	1600	5500
4. Малгарска "	3795	14528	5950	20478	12730	—	2880	—	3500
Всичко в Родост. сандж.	42106	15230	8975	24205	45402	—	2880	2226	11320
Всичко в Одрин. вилеят (Източна и зап. Тракия)	382028	294554	116170	410724	257317	804	13800	22118	16800
По Лондонския мир в 1913 год. оставени на Турция казите Чорленска и Родостенска, Родост. санджак, и Галиполска, Мирефтенска, Шаркйойска и Еджеабадска. Галиполски санджак	45259	332	—	332	76705	—	—	4112	805[illegible]
Остават отсам (западно) линията Мидия-Енос на Бжлгария	336769	294351	116170	410392	180612	804	13800	18004	875[illegible]

Нека се знае, че и статистичните данни на Бжлгарската екзархия, които нашата делегация е представила в конференцията на мира, са по-доле от действителното число относно бжлгарското население в Тракия. Примерите в забележките за Мидийската, Кжрджалийската и Ксантийската кази потвжрждават това. В по малко е показано числото на бжлгарите и за други някои кази, както е примера с Чорленската каза, дето е посочено числото 322 ж., когато там имаме десятки бжлгарски села с повече от 10,000 души бжлгарско население.[149]) Причините на това са няколко, ала главна и сжществена е известна на всякого, който е преживял и познава Турция. В много кази и тяхните административни и икономическо-обществени центрове не са допускани никога не само бжлгарски архиерейски наместници, но и

[149]) Проф. Д-р Л. Милетич — Разорението на тракийските бжлгари през 1913 год. София, 1918 г. стр. 300.

свещеници и учители, следов. Бжлгарската екзархия е била лишена от свои органи, чрез които би могла да се добере до каквии и да било сведения за бжлгарското население, което на много места не е смеело от гржцки козни и турски преследвания да показва явно народността си. Та и инжк що-годе по-буден бжлгарин не е могжл нито да стжпне и се опознае в такива бжлгарски заджнени покрайнини. (Виж. стр. 118).

Моми помакини из Родопите.

В свржзка пжк с гржцката официялна статистика до конференцията на мира в Париж, както и всички до сега споменати противоречия и явно прикриване на истината и от гржцки, и от турски източници за всички бивши земи под турското господство, в това число на пжрво място Тракия, нека посочим още на няколко от многобройните твжрде характерни факти на гржцките без всякаква свян и мярка лжжи.

1 — В статистиката си гржцката делегация за Ксантийската каза показва 10,275 души гжрци, а статистиката на гржцката в Ксанти митрополия за гржцките училища през 1912 год. показва 8463 гжрци, в което число влизат и 110 патриаршисти бжлгари от бжлгарското село Ени-кйой. А за града Ксанти не е показан нито един бжлгарин, макар че в забележката на сжщата статистика е отбелязано сжществуването на бжлгарско училище. (Виж. стр. 49—52 и документи № XV, XVI, XVII и XVIII).

2 — За Ахж-челебийската каза гржцката делегация е показала 2300 души *гжрци*, а в сжщата митрополитска статистика са посочени 500 души *гжрци* (с. Пашмакли 160 д. и с. Долно-Райково 340 д.) А какви са православните и чистокржвни гжрци в джлби-

ните на Родопите и как са вербувани те, като се е откжсвал брат от брат, син от баща и джщеря от майка, показват документите в края на книгата. (Виж № IX—XX).[150])

3. — За Еноската каза не е отбелязано сжществуването ни на един бжлгарин в грждката статистика, а в турското вилеятско салнаме от 1902 год. на стр. 464 са показани 259 бжлгари, а при това и Дедеагачкия гржцки подконсул в една своя статистика от 1900 год. е отбелязал 230 бжлгари (80 д. в с. Хисарли и 150 д. в с. Диасарли).

4. — В гржцката статистика за Кжрджалийската, Егри-дерската и Султан-ерската кази, а така сжщо и за Чорленска каза, не са показани ни един бжлгарин, когато в турските салнамета са отбелязани за Егри-дерската каза 1260 души бжлгари (с. Давудово), за Кжрджалийската 135 д. (с. Габрово), за Султан-ерската 613 (с. Аврен и с. Юлюк), а за Чорленската каза, дето, както се спомена по-горе (сжщо и на стр. 66—67), почти всички села са бжлгарски и след хуриета някои открито се обявили народността и си отворили бжлгарски народни училища, официялни турски данни няма, защото от по-рано са зачислени за гжрци.

На няколко места по-преди се видя, че всичкото християнско население в цяла Тракия, та чак до стените на Цариград, е почти изцяло бжлгарско, но сждбата му е била крайно жестока. Силно душено и изнасилване сжвестта и духа му, заставяно с всички средства да се подчинява под властта на Вселенската гржцка патриаршия, за да се погжрчва и сочи пред света за чистокржвно гржцко, и ние самите от свободните области бжлгари носим тежжк грях. В тоя случай прави са упреците на професор Иширков, който казва, че *„Тракия, макар и да е най близо до Цариград, е най-малко изучена страна. Нея непознаваха чужденците учени, но което е много непростително, не я познавахме преди 1913 год. и ние. До като за Македония имахме повече сжчинения, отколкото за Бжлгария, за Тракия и нейното население и богатство почти нищо не бехме печатили. А познато е, че науката трябва да изпреваря политическото освобождение на една страна и господството вжрху нея*[151]). И професор Михалчев, сам тракиец и отлично познаващ своя роден край, казва, че *„Одринска Тракия е една провинция, етнографията на която не би могла да бжде разяснена по старите шаблони. Когато учените рисуват етнографията на един кжт, те се стараят обикновено да ни дадат само една „ф о т о г р а ф и я“ на сжотношението на народностите вжв вжпросната земя в даден миг. Ала това не би имало смисжл досежно една маса, каквато е бжлгарската в Одринско, която особно от 1878 г. насам е постоянно тласкана от юг, изкуствено стеснявана или брутално измествана от своите родни огнища. Ето защо, когато човек ще иска да пише за етнографията на Одринска Тракия*), той би трябвало да говори не само за единия крак, който живият организжм на бжлгарската маса има в даден миг, а едновременно и за другия, който е бил вчера отрязан.“*[152]) И по нататжк в статията си г. Михалчев като казва, при какви неблагоприятни условия за непосредственото изучване на Тракия професор Милетич е сжбирал сведения и писал своята тжй ценна книга за „Разорението на тракийските бжлгари“, поправя следните опущения: селата *Лизгяр*, Малгарско, и *Пенека*, Визенско, *Курудере*, Бунар-хисарско, 150 кжщи, не са гжркомани, а са отдавна бжлгари екзархисти. *„Като изброява бжлгарските селища в Баба-ескийско*— продлжава в статията си проф. Михалчев—*г. Милетич е пропуснал с. Тилки-бунар с около 100 кжщи, сетне с. Осман-пазар, което покрай гагаузите имаше 80 кжщи бжлгари. Граджт Узун-кюпрю броеше не 183 семейства, както пише авторжт, а 328 бжлгарски кжщи. В Узун-кюприйската каза с. Ермени-кйой имаше не 83 семейства, а 120 кжщи бжлгарски; с. Ени-кйой, на десния бряг на р. Еркене, което беше найбогатото село в околията и е притежавало, ако се не лжжа, шестокласно училище още от 1885 год., броеше не 306 бжлгарски семейства, а 450 бжлгарски кжщи. Знае се при това, че в една кжща рядко живее само едно семейство.“* В селото Чифлик-кйой е имало 56 бжлгарски кжщи и там е живеело семейството Стайковци, известно в борбата с гжрците. В Залжф е имало 50 кжщи бжлгари. В Лозенград бжлгарите са били 1400 кжщи, а не 1200, в селото Ковчас 145 к., а не 50 сем. Селото Коюн-гяур е имало 200 к. бжлгари, с. Скопо 290 к. патриаршисти, а не 150, и около 80 кжщи екзархисти, на които водител е бил дядо Патаки. В Бунар-Хисар бжлгарите са били повече от 600 к.[153]).

Освен горните, посочени от проф. Михалчев, пропуснати са от Милетича още и следните за сега известни бжлгарски села: в Узун-кюприйската каза с. *Ени-кйой* е бжлгарско, а е отбелязано за гржцко; В Хайреболската каза тоже селото *Хедили* 75 сем. е бжлгарско, а не гржцко. Според в. „Македония“, който е издаван в Цариград преди учредяването на Бжлгарската екзархия, в Лозенградската каза е имало 23 бжлгарски села с 2705 кжщи срещу едно поселище с гжрци—само града *Лозенград*, сжс 700 гржцки

---

[150]) **Йордан п. Георгиев и Ст. Н. Шишков**—Бжлгарите в Драмско, Зжхненско, Кавалско, Правишко и Сарж-шабанско. Пловдив, 1918 год. стр. 45, документ № XXXVII.

С. М. Родопски — Портрет на гржцкото духовенство и коварните му дела против бжлгарите в Родопите. Пловдив. 1887 год. стр 167 — 168, дето самите Долно-Райковските гжрчеещи се бжлгари в едно спогодително писмо се наричат *патрикови вулгари (τοὺς Πατριαρχικοὺς Βουλγάρους)*

[151]) **Проф. А. Иширков**—Западна Тракия и договора за мир в Нйойи. Издание на Бжлгарското Географско дружество в София, 1920 год. стр. 10.

*) Горната права мисжл е казана през януари, 1919 год., когато никой бжлгарин и непомислюваше, че тжй лесно, безкрупулно и бжрзо ще се изменени на тжржествено дадена дума и подпис на Великите Сжглашенски Сили с един международен акт, какжвто е и Солунското примирие през септемврий 1918 год., според който западна Тракия един вид се гарантираше за неприкосновена, а отпосле се поднесе в дар на Гжрция. Тогава думите казани от Михалчев се отнасяха до източна Тракия, а днес те обгржщат и цяла Тракия, която е вжн от днешните Нйойиски и Севжрски граници на Бжлгария.

[152]) Професор Д. Михалчев — Няколко думи вжрху етнографията на Одринско. Вестник „Мир“ 31 януари, 1919 г. брой 5619.

[153]) Ibid.

кжщи. В Бунар-Хисарската каза е имало 13 бжлгарски села с 1600 кжщи срещу гжрци в пет поселища с 943 кжщи. В Малгарската каза срещу 10 поселища бжлгарски сжс 782 кжщи, има едно гржцко — самия Малгара, с 216 кжщи гржцки[154]), а според Ар. Костенцев, в сжщата каза е имало 17—18 бжлгарски села[155]). В Гюмюрджинската каза през 1867 год. е имало 29 бжлгарски села с 3010 кжщи срещу 4 гржцки с 560 кжщи (Марония, Макри, Ириджан Исар и Кючюк-кйой). Обаче, какжв е произхода на гжрците и всички тези селища, читателя ще има случай по-нататжк да се увери, както се спомена за някои и по-преди. (Виж. стр. 53). В Чорленската каза са пропуснати у Милетича бжлгарските села *Исакча* 70 к., *Омурча* 60 к., в което имало и гжрци няколко кжщи, *Кадж-кйой*, *Аквиран* и *Гелевре*, неизвестно с по колко кжщи. В Чаталджанско е имало 7 бжлгарски села: *Тарфа, Дели-Енуз, Имрел-кйой, Даа-каджн, Чапкжн, Ермен-кйой* и *Деркос*. По време на хуриета от с. *Дели-Енуз* е убит от гжрците бжлгарина Петжр, защото завел бжлгарчета от селото си да се учат в бжлгарското училище в Цариград. Бжлгари е имало и в крайморската паланка Ерекли, в която е бил известен пжрвенеца гражданин Шоп Димитжр, много преследван от гжрците. Така сжщо са били познати и бжлгарите занаятчии Петжр Асарджиолу, Тодор Сливнели, шивач, и др. Пропуснато е още селото около Силиврия—*Фенер*, в което са били известни бжлгарите Стоян Чорбаджи, Булгароолар Колю и Георги, Георги Вжжара, Шоп Лука и др. Сжщо селото *Чанта* с познатия в цялата околия дядо Стойчо абаджи, Димитжр Шопа, Калоян и Петко конари, Цоноолар, Христо абаджи и др. *Дермен-кйой* с видните си селяни бжлгари Младеноолар, дядо Бинчовци, дядо Стоянчо, Мечката Георги, дядо Гачо, дядо Грозю и др.*).

У Милетича е пропуснато още селото *Костюмир*, Силиврийско, 50 к. (Виж. стр. 65), а са отбелязани за гржцки и селата в Мустафа-пашанска каза: *Беш-тепе*, 160 сем. и *Кара-баа* 210 сем., когато те са бжлгарски. Сжщо за гржцки са сметнати и селата *Кжрк*, 150 сем., Гюмюрджинско, с. *Урумджик*, 85 см., Дедеагачко, а те са бжлгари патриаршисти. Селото Урумджик е образувано от заселници бжлгари от Дован-Хисар, Балжк-кйой, Дедеагачко, Тахтаджик, Софлийско, и др., с които си почитат и сега роднински врзки. За гржцки са отбелязани още и бжлгарските села *Гердели*, 80 сем. и *Хаскйой*, 100 сем., Хавсенска каза. Един от членовете на Карнегиевата комисия, който през 1913 год. лично е посетил някои села източно от Одрин, споменава за селата *Осман*

[154]) Вестник „Македония“ от 2 август, 1869 год. брой 36 — от 3 юни 1870 год. брой 56 — от 5 май 1870 год. брой 47 — от 1867 год. бр. 5.

[155]) Спомени на Ар. Костенцев 1917 год. стр. 55

*) Горните сведения ми дадоха за Чорленско и Чаталджанско дядо Пенко Иванов от с. Кючюк-сеймен, сега бежанец в Пловдив (Виж. стр. 66), и госпожа Теофилова Ана, няколкогодишна бжлгарска учителка след хуриета в Чорленско, сжпруга на абаджията Теофил Ат. Ватев в Чорлу (Виж. стр. 66). Силиврийския гржцки владика през 1909 год давал на един арнаутин 150 лири турски да убие дяда Пенка, обаче, арнаутина сам обадил на Пенка и го предупредил да се пази.

ли, *Махлата*, *Хаскйой* и *Хавса*, че са бжлгарски, едни от тях смесени и с турци[156]). У Милетича *Хаскйой*, 100 см., е отбелязано за гржцко. В Карнегиевата анкета се споменават още селата *Сеймен*, неизвестно с колко кжщи, *Кара-агач*, 130 к. и *Кум-Сеид*, 28 к., от които сжс селяни бжлгари бежанци членжт от комисията разговарял за нещастията им при нашествието на турците през 1913 год.[157]). Бжлгарите от тези села, неизвестно как, сполучили да избягат в Цариград, дето намерили що-годе покровителство от чуждите посолства.

Никжде не са споменати и бжлгарските села *Пиргоплово*, *Мажура*, *Сереген* и *Велика* из източна Тракия, от които села днес има бежанци вжв Василикоската околия. Бежанци бжлгари има и от с. *Скопо*, Мидийска каза, а минава за гржцко в салнаметата.

Не ще и дума, че са сжществували и сжществуват и сега и други бжлгарски села из Тракия, особено в Чаталджанския санджак и Цариградския вилеят, но числени за гжрци, знаят се и се представят за такива, както в гржцките, тжй и в турските статистики и официялни книжа.

На друго място по-преди се каза, как самѝ гржцките историци признават и открито свидетелствуват, че славяните на времето са заляли всички земи на Балканския полуостров и отишли далеч на юг в Пелопонез и островите на Егея с Крит включително и че тези славяни, „*щом са видяли, че силния средневековен елинизжм след изпжлнението на падналата му се голяма историческа мисия захванал да потжва, те са прибжрзали да спасат, каквото е било вжзможно да се спаси, за да сждадат новия елинизжм.*“ (Виж стр. 77) А какжв е именно тоя нов елинизжм, как е сждаден той, насаждан, крепен и налаган, това не само всички чужденци учени знаят, но обясняват и потвжрдяват и самите пак гржцки историци. (Виж стр. 11, 18 и 30).

След всички данни, които се имат и знаят за сега, ясно се вижда безспорният исторически и етнографски факт, че всички християнски поселища и в полетата и долините на Тракия, па и по самите морски крайбрежия, които поселища и самите ний, бжлгарите, от незнаяне сме считали и считаме за гржцки, не са никак гржцки, а са де по-силно, де по-слабо гжрцизирани бжлгари. Едни от тези селища, като са били в силни врзки с градовете и паланките, дето е седалището на гржцките духовни власти и посредниците бакали и кржчмари, преселници единици цинцари и островитяни, арки и покровителствувани от турските власти агенти на гжрцизма, са току-речи окончателно погжрчени, но с достатжчно и още следѝ запазени у тях от бжлгарския си бит. Други се намират сега в процеса на гжрцизирането, а трети изцяло си пазят не само език, носия, обичаи и бит бжлгарски и скрити бжлгарски чувства и сжзнание, но, заставяни по един или друг начин да се подчиняват на Вселенската гржцка патриаршия, са представят

[156]) Карнегиевата анкета по войната през 1912 и 1913 г. Бжлг. превод София, 1914 г., стр. 52—53.

[157]) Ibid стр. 55

пред света тоже за гжрци, а самѝ те се именуват дори в офи-циялни документи за *«τούς Πατριαρχικούς Βουλγάρους, ἤγουν τούς Γραίκους»* — *патрикови вулгари т. е. гжрци.* (Виж. стр. 115).

Погжрчването на повечетото от пжрвата категория села е извжршено през последните 50—60 години. Тжй напр. френския пжтешественик Викенел, макар че не всякога той говори за народността на жителите от посетените от него села, казва, че селата Индже-кйой, 40 сем., *Салти-кйой*, 360 сем., Димотишко, и селото *Кючюк-кйой*, 50 сем. Гюмюрджинско, са бжлгарски.[159]) Той споменува в Димотишко и Орта-кйойско като гржцко село в онова време (1847 — 48 г.) само с. Leïtitza — Лютица, на което бжлгарското име е сжщото някогашно епископско седалище[160]), което сжществува и днес в патриаршеската карта на гржцките епархии митрополитски и епископски. (Виж стр. 76).*)

Тези окончателно гжрцизирани села днес говорят развален гржцки език, в който се чуват такива изрази: *σβαλι σι τιν πορτα να μη φιση βέτερος*= затвори, свали, вратата, за да не духа вжтжра; *φερ την λαζιτσα απτην πολιτσα* = дай лжжицата от полицата (с. Исикйой, Ксантийско). *Καλιμέρα στριήκο*=добжр ден стрико, чичо. *Υ τατιγς ιδο ηνι?*=Тате ти тук ли е? *Φερ τιν τοδήλκα κε τιν καμβλιτσα* = дай цедилката и каблицата (малко джрвено каче за мляко и вода.) (Село Кжрка,* Гюмюрджинско). *Αφτοτο μαλακ λανσκο ηνη η πολανσκο*=това юнче—малаче е ланско или поланско. *Λενκο μαρη, ηρτη του τελέ*= Ленко мари, дойде ли телето? (Силиврийските гржцки села). В тези поселища гржцки още си пазят роднинските бжлгарски названия,[161]) бжлгарски имена на лица, такива на разните предмети от селското стопанство (виж стр. 58), играят си бжлгарските народни хорà, пеят си старите бжлгарски песни, без вече да разбират младите сждржанието им, пазят си и много още други народни бжлгарски обичаи по сватби, годежи, праздници и др., при всичките усилия на гржцките свещеници и учители да ги забраняват и заместват с национални гржцки.

Изложеното до тук обема изобщо положението на християнското население по численост и народностно различие в цяла Тракия, в тези нейни предели под турска власт до Балканската в 1912 год. война. Сега ще се спрем за малко отделно за положението в числено и народностно отношение на западна Тракия, която по Букурешкия договор и Цариградското споразумение и

[158]) **С. М. Родопски.**—Портрет на гржцкото фенерско духовенство и коварните му дела против бжлгарите в Родопите. Пловдив, 1887 г. стр. 107 и 108.

[159]) **A. Viquesnel.** — Voyage dans la Turquie d' Europe ou description physique etc. Paris, 1855, t. II, стр. 168, 269 е 274. — И тези села у Милетича са забелязани за гржцки.

[160]) **D-r K. Irečеk.** — Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel. Prag, 1877, стр. 73.

*) В споменатата карта е записано „*Επ. Λιτιτσησ*“.

*) В това село всички стари хора говорят чисто бжлгарски, само по младите се мжчат да говорят развалено гржцки, смесено и с бжлгарски.

[161]) **Д. п. Николов.** — Одринска Тракия. София, 1919 г. забележката на стр 34.

1913 г. влизаше в пределите на Бжлгария, и за която и самите Велики Сжглашенски Сили чрез своя представител и пжлномощник Франше д' Еспере в Солунското примирие на 29 септемврий 1918 год. един вид гарантираха, че няма да се посяга вжрху земите ѝ. Ний имаме най-новите самопризнания за тая област. Това са от една страна официялната статистика на самите сжздатели и покровители на днешна Гжрция, и от друга, самопризнанията и свидетелствата на разни гржцки официялни органи в приложените в края на книгата документи.

След Нйойския договор отнетата от западна Тракия част се взе от междусжюзнишки граждански и военни власти под вжрховното управление на френския генерал Шарпи. На 30 март, 1920 год., това междусжюзнишко управление извжрши едно преброяване на населението, което преброяване даде следния резултат:

Таблица VII

за числото и народността на населението в отнетата част от западна Тракия и дадена в Сан Ремо (1920 г.) на Гжрция, според официялната статистика на Междусжюзнишкото управление от 30 март, 1920 г.

отчасти резултатни. Убеждавали са гжрците, че бжлгарите ще ги изколят, ако те не се изселят.“ И по-нататжк почтените анкетйори казват, че „*намерението им било, преди катастрофата да накарат международното обществено мнение да мисли, че населението самò изгаря кжщите си от страх да не остане под бжлгарско иго*“.[163]) Горните гржцки мерки са били приложени и в Тракия. През сжюзнишката война в 1913 год. гржцките от Атина пратени агенти и андарти подстрекаха турците и в западна Тракия и подпомогнаха, щото да напустнат страната бжлгарските власти, да навлезе гржцка войска и по-после да се образува известната „Гюмюрджинска република“ с цел, ако впоследствие страната не остане в гржцки ржце, то поне да бжде турска и по тоя начин да се откжсне Бжлгария от морския бряг и се остави пжтя за Цариград чист и улеснен за бждещите гржцки планове. Но когато по Букурешкия договор, а след него и по споразумението на ... западна Тракия между Места и Марица се ос-

В случая от твжрде голяма важност е обстоятелството, че ... преброявене е извжршено при най неблагоприятни за бжлгарите в Тракия условия, и обратното, най-благоприятни за гжрците. И при все това гжрците в споменатите отнети от Бжлгария западно-тракийски части сжставляват $^1/_4$ от цялото население там, а бжлгарите $^1/_3$,[162]) т. е. от общото 212,622 жители 80,893 са бжлгари, а 51,706 гжрци. Числото на бжлгарите туземци е по-голямо от това, което ни дава междусжюзнишката статистика; това безспорно знаят и са видяли с очите си и самùте сжглашенски власти там. Още щом се узна сждржанието на Нйойския договор, голяма част от западно-тракийските бжлгари предвиждаха, каква ще бж-

[162]) **Иван Алтжнов.** — Междусжюзнишка Тракия. Издание на Сжюза на бжлгарските учени, писатели и художници. София, 1921 год. стр. 178,

де сждбата им и напустнаха страната заедно]с напущането ѝ от бжлгарските власти. Гжрците пжк направиха всичко вжзможно да доведат и настанят заедно с тжй наречените мними „гржцки бежанци" и много други гржцки семейства от други места, за да добият едно що-годе по-внушително число на своят елемент. Достатжчно е между другото да се знае и следното: според наредбите на генерал Шарпи, всеки гржк, който е носел свидетелство от **„Гржцкия комитет в Тракия"** (?), че е родом от Тракия, или е притежавал имот там, допущан е бил да се установи в страната, дето пожелае, и да се счита туземец.

Че показаното в джрвено каче за мляко и вода.) (Село Кжрка,* Гюмюрджинско) *Αφτοτο μαλακ λανσκο ηνη η πολανσκο*=това юнче—малаче е ланско или поланско. *Λενκο μαρη, ηρτη του τελέ*=Ленко мари, дойде ли телето? (Силиврийските гржцки села). В тези поселища гржцки още си пазят роднинските бжлгарски названия,[161]) бжлгарски имена на лица, такива на разните предмети от селското стопанство (виж стр. 58), играят си бжлгарските народни хорà, пеят си старите бжлгарски песни, без вече да разбират младите сждържанието им, пазят си и много още други народни бжлгарски обичаи по сватби, годежи, праздници и др., при всичките усилия на гржцките свещеници и учители да ги забраняват и заместват с национални гржцки.

Изложеното до тук обема изобщо положението на християнското население по численост и народностно различие в цяла Тракия, в тези нейни предели под турска власт до Балканската в 1912 год. война. Сега ще се спрем за малко отделно за положението,

Родопски овчгр-гайдар в Беломорската равнина.

видяла, изучила и изнесе на публично достояние пред света за сжстоянието на заетите от бжлгари, гжрци и сжрби земи през войната в 1912 год. и след това през и след междусжюзнишката им война в 1913 година по принудителното изселване на гржцкото и турско население:

„*Тактиката на гжрците е била да затвжрдяват убеждението, че е невжзможно за каквото и да било меншество (гржцко или турско) да живее спокойно под бжлгарско владичество. Истината е обаче, че от всичките балкански джржави, Бжлгария единствено запази една значителна сжразмерност в населението с туземци-мохамедани. Гжрците още преди сключването на миржт уверяваха официялно, че мохамедани и гжрци се изселват на цели групи от новите бжлгарски области. Пресата отиде още по-далече и твжрдеше упорито, че те сами изгаряли кжщите си. И наистина, дойде момента, когато започнаха да се взимат мерки за изпжлнението на тия пророкувания, най-пжрво в Струмица и околните села. Край шосето, при Солун, ний разпитвахме мнозина селяни от тия групи (приложение № 4). Отбелязано е показанието на един турски пжрвенец от Струмица, Хаджи Сюлейман Ефенди (приложение № 3). Разпитахме също и бежанци гжрци, родом от сжщия град, които намерихме в Кукуш. Подирихме също в София показания от бжлгари. Найсетне имаме на ржка и доверчивите изявления на един свидетел, поданик на неутрална джржава, който бе посетил града преди свжршека на изселването и който заслужава пжлно доверие. От всякжде ние чухме все сжщото: военните гржцки власти в Струмица дàли строга заповед на всички гжрци и мохамедани в градjт и селата, да напуснат жилищата си и да се преселят в гржцка територия; тая заповед била придружена от заплашването, че тяхните кжщи ще бждат опожарени. За успяването в това са правени и преследвания, които са ỳказали при гжрците отчасти резултатни. Убеждавали са гжрците, че бжлгарите ще ги изколят, ако те не се изселят.*" И по-нататжк почтените анкетйори казват, че „*намерението им било, преди катастрофата да накарат международното обществено мнение да мисли, че населението самò изгаря кжщите си от страх да не остане под бжлгарско иго*".[163]) Горните гржцки мерки са били приложени и в Тракия. През сжюзнишката война в 1913 год. гржцките от Атина пратени агенти и андарти подстрекаха турците и в западна Тракия и подпомогнаха, щото да напустнат страната бжлгарските власти, да навлезе гржцка войска и по-после да се образува известната „Гюмюрджинска република" с цел, ако впоследствие страната не остане в гржцки ржце, то поне да бжде турска и по тоя начин да се откжсне Бжлгария от морския бряг и се остави пжтя за Цариград чист и улеснен за бждещите гржцки планове. Но когато по Букурешкия договор, а след него и по споразумението на Бжлгария с Турция, западна Тракия между Места и Марица се остави на Бжлгария, то при оттеглянето си гржцките военни власти кое с убеждение, кое сжс заплашване, кое и с измама*) отвлякоха сжс себе си цялото гржцко население с патриаршистите бжлгари заедно и всичките задржжали и настанили в югоизточна Македония — Драмско, Серско и Кавалско — с цел да засилят нищожния си и в тая област гржцки елемент на местото на прогонено-

[163]) Карнегиевата анкета по войните през 1912 и 1913 год. стр. 33—34 и 141. Бжлг. превод. София, 1914.

*) В Правища бяха настанени около 60 семейства бжлгари не само патриаршисти, но и екзархисти от селото Кжрка, Гюмюрджинско. Свещеникжт им отец Михаил, тоже патриаршист, лично сжс сжлзи на очи разправяше на пишущия тези редове, как гржцките офицери и др. в Дедеагач ги излжгали, че ще ги изкарат с парахода на Караач (Порто-Лагос), за да се избавят от турското нашествие, а след това ги закарали в Кавала и настанили в Правища.

то през 1913 год. местно по-будно бжлгарско население и така да закрепят своето политическо господство там.

В края на 1914 год. и началото на 1915 год. гржцкото правителство изпратило в югоизточна Македония известния гржкофил Д-р Райс, Лозански професор, да изучи положението там, с цел да се опровергаят поне донякжде тежките обвинения, които Карнегиевата анкетна комисия изнесе за гржцките зверства над бжлгари и турци през време на двете балкански войни. Гржцкият анкетйор, придружаван от Д-р Ванвецос, управител на горите в гржцка Македония, между другото в своя поверителен рапорт от 15/28 февруари, 1915 год. до гржцкия министжр-председател Венизелос в Атина е дал и точното число на всички гржцки „бежанци" от западна Тракия и настанени, както се каза по-горе, в юго-източна Македония. На стр. 101 и 102 Д-р Райс дава общото число на всички гжрци от „Бжлгарска Тракия", т. е. западна от Места до Марица, което число вжзлиза на 31,035 души[164]). Да допустнем, че е вжзможно да са останали гжрци след 1913 год. в Димотика, Орта-кйой и др. в западна Тракия 8000 души, да прибавим и невероятното число максимум 2000 гжрци от сжщите места, сполучили да отидат другаде в Гжрция, то ний ще имаме един максимум от около 41,035 души гжрци в цяла западна Тракия, което число е много по-доле от числото, което бжлгарските статистики дават за тая страна. Това число на Д-р Райс иде да подтвжрди достоверността на междусжюзнишкото преброяване на 30 март, 1920 год., и че в числото 51,706 души гжрци, находящи са тогава в 6-те околии (дистрикти), откжснати от западна Тракия и дадени на Гжрция, има и не туземни гжрци, доведени от други места на Гжрция, настанени и представени за туземци, за да не остане гржцкият елемент в тая „древно елинска" покраина в сжвсем нищожно малцинство. Трябва и тук пак да повторим, че вжв всички числа за гжрците влизат и патриаршиститите бжлгари. Тжй напр. Д-р Райс в своя рапорт посочва 562 души „гжрци", от с. Кжрка, Гюмюрджинско, бжлгарско патриаршистко село, а пишущия през 1917 год. сам видя други около 180 семейства бжлгари сжс свещеника си заедно поп Васил П. Иванов от село Чонгора, Одринско, настанени в Правища.

Но освен всичко казано до тук, читателят има пред себе си и редицата от ново време гржцки документи, приложените в края на тая книга, в които документи самите официялни гржцки светски и духовни власти свидетелствуват, какво е и чие е мнозинството по произход, по народност и национално сжзнание християнско население не само в откжснатата от Бжлгария западна Тракия, но и в цяла Тракия, днес дадена на Гжрция.

Та това вече не могат да укрият и най-отявлените и силни днес творци и крепители на Велика Гжрция — англичаните. Добре познатият английски в. „Манчестер Гардиян" от 19 юни, 1921 год. категорично заяви, че *„в силата на крайно спорни статистики за населението, източна Тракия бе дадена на Гжрция по Севжрския договор,"* и по нататжк всички гржцки статистики той нарича *„недоказани с недоказано гржцко население."* Такива изявления-признания не един пжт от две години насам са ставали и в самият английски парламент както за източна, тжй и за западна Тракия, а през януари, 1921 год. група видни английски сенатори, депутати, писатели и общественици в едно писмо, отправено до английското правителство, тоже открито признават и казват, че западна Тракия несправедливо е дадена на Гжрция, защото $^2/_3$ от населението са против гржцката окупация, т. е. не са гжрци.

А че гжрците в западна Тракия не са $^1/_3$ от населението, както в най-последно време почна да се признава публично и от макар и странични и уж безпристрастни силни фактори в Лондон и Париж, ний, наред с данните, самопризнанията, явното прикриване от друга страна на истината и противоречията на гжрци и турци, наред и с тия най-нови данни на чужденците и самите междусжюзнишки власти през 1920 год. — ще завжршим всичко до сега изложено по статистиките сжс следната таблица.

[164]) Rapport du Proffesseur D-r R. A. Reiss de l' Université de Lausanne. Sur la situation des bulgarophones et des musulmans dans les nouvelles provinces grecques. Fevrier, 1915. Imprimé comme manuscrit. Стр. 101—102.

Таблица VIII

за числото на народността на населението преди Балканската война (1912 г.) в западна Тракия, която по Букурешкия договор в 1913 год. бе оставена на Бжлгария заедно и с поправката на границата по течението на р. Марица по Цариградския договор, 1915 г.

Санджаци и кази	Турци	БЖЛГАРИ Християни			Гжрци	Разни (Евреи, арменци и др.)	Всичко
		Християни	Мохамедани	Всичко			
I. Гюмюрджински санджак.							
Гюмюрджинска каза	49977	17848	3590	21438	7840	1071	80326
Ахж-челебийска „	—	16276	20972	37248	—	2	37250
Султан-ери (Кошукавак) каза	35591	613	3045	3658	—	—	39249
Дарж-дерска каза	3378	1440	16970	18410	—	—	21788
Егри-дерска „	16030	1260	20000	21260	—	—	37290
Ксантийска „	24068	6640[1])	4500	11140	6075	135	41418
II. Дедеагачки санджак.							
Дедеагачка каза	11785	19192	—	19102	3390	540	34907
Софлийска „	11985	11872	3510[2])	15442	15985	45	43457
Одрински санджак.							
Одринска каза	24977[3])	16664	—	16664	10280	1990	53911
Мустафа-пашанска каза . . .	4955	14648	—	14148	1475	355	20933
Димотишка каза	5640	5136	750	5886	15790	2077	29393
Орта-кйойска „	7065	11560	800	12360	9375	2100	30900
Кжрджалийска каза.	31968	165	3755	3920	—	—	35988
Всичко	227419	122814	77952	200776	70210[4])	8315	506710

Тя, според нас и вжз основа на всичко по горе изложено, изразява приблителната истина относно числеността на народностите, що населяват западна Тракия, призната и международно за българска не само от гжрци, сжрби и ромжни в Букурещ през 1913 г., от турци в сжщата година, но и от всички Велики Европейски Сили както в Лондон и Букурещ в 1913 год., тжй и на 29 септемврий 1918 год. в Солун.

При завжршека на горния преглед за числеността на народностите и народностният изобщо характер изцяло на Тракия — Одринския вилеят — до балканската война в 1912 год. и уж вжз основа на народностния принцип днес оставена под грждка власт, представяме на читателят и следната таблица, която изразява процента вжв всеки санджак на населението по народност.

Таблица IX

за процентното сжотношение на % на населението по народност в Одринския вилеят — източна и западна Тракия — в 1912 год.

Санджаци	Бжлгари	Гжрци	Турци	Разни
Одрински	32	19	40	9
Лозенградски. . . .	43	27	29	1
Дедеагачки . . . . ,	41	27	31	1
Гюмюрджински . .	57	5	37	1
Галиполски.	5	62	28	5
Родостенски	19	35	33	13
Средно за цяла Тракия	33	29	33	5

Колкото тези процентни числа и да са далеч от действителността относно бжлгарското население изобщо в Тракия, за която читателя се е уверил от всички представени по-преди факти и свидетелства, то пак в цяла Тракия бжлгари и турци стоят еднакво по процент, а гжрците са с 12% по-малко по отделно и от бжлгари и от турци, и изобщо те сжставят почти ¼ или 2·9 от цялото население.

Ако ли пжк оставим двата санджака — Галиполски и Родостенски, които по Лондонския договор на 30 май 1913 год. се от-

---

1) В Ксантийската каза са 6 помашки села: Исйорен, Алмалж, Окманери, Сениково, Кетенлик и Сандевица, с 4500 жители. Бжлгари-християни са двете познати села Еникйой и Габрово и в града.

2) В Суфлийската са 7 помашки села с 3570 жители Виж книгата „Помаците в трите бжлгарски области“ и пр. Пловдив, 1914 год стр. 13—15.

3) Числата за Одринска и Мустафа-пашанска каза се отнасят само до земите западно от Марица, които спадат кжм западна Тракия. Понеже за времето до 1912 год. точни сведения няма за населението от тези части, то земаме само половината от общото число на споменатите кази.

4) В числото на гжрците влизат и патриаршистите бжлгари и др.

[о]тняха на Турция и макар че и в тях оставаха под турско господство бжлгари, то отсам определената тогава турско-бжлгарска граница Мидия Енос по грждките изчисления гжрците заемат по доле от 13% от цялото население, а бжлгарите 42%., т. е. 2½ повече.

И вжз основа на това изкуствено надуто меншество, скжрпено пак не от гжрци, а от погжрчени бжлгари, цинцари, албанци и пр., Лондон, Париж и Рим оставиха двете Тракии под безкрупулната грждка власт.

XV. Врждките на Тракия с Бжлгария и правата на бжлгарския народ над тая област.

1 — Физико-географски и хидрографски.

Физико-географския строеж на целокупна Тракия, както нейните географски и исторически предели датират още от далечната древност, е такжв, че единството между отделните части на тая страна и единството им общо с другите бжлгарски области: Мизия и Македония, е очевидно и неоспоримо. Строежа, височината и разположението на по-малките и по-големите ѝ планински масиви: Странджа, Сакар, Средна-гора и Родопите, са такива, че и над 1000 метра надморска височина в тях винаги е имало и има условия за човешки заседнал живот. Тези планински масиви са прорезани кжм всички посоки с долини и вглжбнатини, и неголямата височина на билата им и липсата на огромни скалисти масивности правят всичките им гжнки вжв вжтрешността достжпни и сжобщителни с окржжающите ги низини и морски крайбрежия.

Това естествено физико-географско единство още на пржв поглед на картата се изразява и в хидрографията им. Басейна на р. Марица, втората по големина река на полуострова след Дунав, с нейните най-големи от три противоположни страни притоци: Тунджа из южните Старопланински склонове и Средна-гора от север, Ергене из Странджа и Куру даг над Мраморно море от изток и р. Арда из Родопите от запад, напжлно обхващат пределите на Тракия. По долините и течението на тези речни корита и многобройните им странични притоци е заседнал от преди 30 века човешки род, намерил здрави основи за живот и пжт природен и пригоден за слизане, допиране и врждка с морските брегове и моретата на юг и изток.

Да се кжса тая област и се придават от нея части на друго политическо социялно господство, а особено на една Гжрция тжй проточена и без никакви географски врждки с Тракия, значи не само да не се познават елементите на природните географски и стопански врждки и нужди на страната, но и явно да се отива в разряз сжс самата природа и да се пакости на населенията живущи в нея, а толкова повече и на самия тжй изкуствено и безогледно вждигнат политически господствующ елемент днес — гжрците. Следователно, географски, хидрографски и природно изобщо Тракия

е в неразривни връзки с българското племе, колкото малко и слабо да е то, каквито и да са далечните сметки и цели на Великите европейски държави днес в отношение към европейският изток и каквито и да са чувствата и схващанията към българский народ у световните в тоя момент ръководители на запад.

2. — Етнографски.

Пред тъй дългия многостолетен период и жестокостите на политическата съдба над Тракия през тия векове, устойчивостта ѝ в народностно отношение е твърде рядка и много малко позната в историята на човечеството. Откак историята заговорва, два народа са имали в ръцете си Тракия. Това са траките в древ-

Българско семейство от Ксантийското село Ени-кйой, за което се споменува в гръцките документи и на стр. 129, населението му изгонено от гърците през 1913 год. и в жилищата му населени гърци бежанци от Мала-Азия.

ността и българите след тях в средневековието и до днес. Наистина, траките, както ги описват древните историци, са били многоброен и твърде юначен и войнствен народ; не са били лишени и от своя самобитна култура, обаче, липсвали им народностно съзнание и сплотеност и били податливи на чужди влияния. С течение на времената една част от тях с асимилирането им засилили слабото по число гръцко племе през древността, друга част по-после

през римското владичество се романизирали, и трета, останалите, след това са погълнали в славянския порой през V и VI векове. Българите напълно заемат и планини и долини на Тракия в средневековието и през изминалите 15 века от тогава до днес, и макар и с големи промени в своя политически живот, с постоянно късане живи части от народностното им тело, разредявани и унищожавани, те при все това, пак надмогват над всички неустои, понасят неимоверни жертви и тегла и със своя труд, численост и привързаност към земята напълно запазват до ден днешен и численото си, и физическото си надмощие в Тракия до морските ѝ брегове и стените на Цариград, а тъка също със здравината на своите мишци и трудолюбие имат в ръцете си и стопанско-производителната сила на страната[165]).

Ето защо народностно-статистическия въпрос за Тракия е тъй ясен и категоричен не само за нас, българите, и за чужденците учени и безпристрастни изследвачи на европейският изток, но той е ясен в душата им вътрешно, неоспорим е и е засвидетелствуван кога поверително, кога открито с действията си и от самите довчерашни и днешни господари на Тракия — турци и гърци. Българския народностен характер и на тая област е вече зарегистриран в общечовешката история, наука и съвест и както до сега, тъй и за в бъдеще никакви тежки политически режими, никакви изкуствени асимилации, колонизации, насилия, жестокости и безчовечност не ще са в състояние да го заличат и накарат да забрави гробищата на своите деди и прадеди.

3. — Историко-политически.

Тракийските българи през всички времена на своето тежко минало не са преставали да се чувствуват като плът от плътта и кръв от кръвта на целокупния български народ. И те са вземали живо участие в общия български живот, в неговите страдания и борби и всякога са давали своята физическа, морална и материялна дан пред олтара за общото българско народно единство. Това е било в средневековието, било е през дългото и тежко турско политическо и гръцко духовно робства, това е и днес при новите тежки изпитни в историческият и политически живот на българското племе. През всички стремежи за свобода и независимост у българския народ, през време на неговите борби против гръцкото духовно иго и неговите асимилаторски акции и насилия, тракийските българи, въпреки особено тежките за тях политически и географски условия, се заемали винаги едно от първите места. Никоя друга покраина от българските земи не е дала толкова жертви, не е оросена с толкова българска кръв и не е усеяна с толкова български кости през цели 15 века до днес, както е Тракия. Тези правà и с международният акт в Лондон през май

[165]) Съюз на Българските учени, писатели и художници — За Тракия, речи произнесени и пр. София. 1920 и 1921 год.

Проф. А. Иширков — Западна Тракия и договора за мир в Нйойи. Географска библиотека № 1, София, 1920 год.

1913 година бяха признати на българския народ, когато му се определи политическата граница Мидия—Енос, а след не повече от два месеца се признаха и от самите му най-безкрупулни неприятели — Сърбия, Гърция и Ромъния — в Букурешкия мир през юли 1913 год. А народите, колкото слаби и малки да са те, държат сметка, никога не прощават, нито пък могат да бъдат с някакви средства заставени да забравят в такива случаи своите исторически, политически и човешки с кръвта си изкупени права.

4. — Народо-стопански и търговско-икономически.

От когато е стъпил крака на трудоспособния български земеделец в Тракия, последната е била житницата не само за Цариград, но и за островите и крайбрежията по Средиземно море (Виж стр. 70—73). Когато Тракия почти през един век е била непрекъсван театър на войни и движение на турски пълчища, плодородните ѝ полета и долини са били обезлюдени и опустошени и след това никой друг не е бил в състояние бързо да наваксва загубеното и наново да ги насели и обработи, освен хомогенното българско население в планините, дето неговата численост, юначност, трудолюбие и самобитна култура са били винаги изцяло запазени. От планините и от селата отпосле се е образувало ядрото на градовете и паланките в Тракия, със закрепнало занаятчийство и издигнато търговско-икономическо в нови времена благосъстояние. Българите са били, както това твърдят и чужденците, единствения сигурен и здрав земеделчески, скотовъдчески, занаятчийски и производителен елемент, на който и икономически и финансово се е крепила турската държава. Развитието и обработването в по-ново време и на други стопански култури в Тракия, каквото е черницата, тютюнят и др. е дело пак само на българите. Славата във всесветското тържище на тракийските тютюни, на първо място Ксантийските, се дължи на двете ксантийски български села Ени-кьой и Габрово, последното изцяло опожарено от гърците през 1913 год. От тези села са търсени и завеждани инструктори за обработката на тютюнят и в чужди страни, където се произвежда и обработва тая култура.*) Дори свойствените на гърка призвания: лодкарство и рибарство по морското крайбрежие и реките, са били в ръцете на българите тракийци от незапомнени времена.

Разпокъсана Тракия тъй, както е днес, неестествено, произволно, брутално, разкъсват се всички нейни създадени от вековете и природата стопански връзки между нея и свободните български земи, парализира се нейното производство и се постави в

---

*) От 1855 година до 1913 год. селото Ени-кьой е дало инструктори по тютюневата култура в Ялта, Сохум и Одеса, южна Русия; Смирна и Трапезун в Мала-Азия; в Крит и стара Гърция, в Ромъния, Индия, южна Африка и др. Тъй напр. в южна Африка се намират днес Кирияк Килев и Петър Чепилев, в Индия Гавриил Вулев и Янко Бечирев, в Ромъния Тодор Кара-Димов и Петър Буздров, в Холандия Димитър Кутманов и Стефан Вулев, в Русия Георги Кърлиев, в Дрезден Сава Велков и пр. и пр.

невъзможност нейният и на българския народ икономически, стопански и търговски развой.

С обграждането с такъв обръч на българските свободни земи и изобщо с това разкъсване на българския народ и преграждането пътя му към южното море, световните миротворци в Лондон и Париж сами тласкат българското племе в търговско-икономическа зависимост и връзки с централните държави в Европа, поставят го в невъзможност да посреща своите нужди и задължения спрямо съглашенските държави, като последните сами вредят на своите собствени материялни и търговски интереси, както те имат посред един тъй работлив и трезвен народ, какъвто е българският, а най-печалното е, че с това разпокъсване на българското племе се поставят и нови запалки за бъдещи кръвви и страдания.

Ето как и от народно-стопанско и търговско-икономическо гледище откъсването на Тракия от България и лишаването ѝ от свободен морски излаз е не само жестоко нанесена смъртоносна рана над и тъй многострадалното тело на тоя нещастен народ, но е в явен разрез с общо-човешкия стремеж днес да се постави и постигне траен мир между народите.

XVI. — Тракия след европейската война.

Заключение.

Общеевропейската война се започна в 1914 година, когато България и българския народ се намираха в едно твърде трагично положение, гледано с нескривано злорадство и надменност у нашите съседи. След като бе дала най-големите човешки и материялни жертви и бе изнесла на плещите си победоносната война против Турция за освобождението на своите сънародници в Македония и Тракия, България бе по един най-подъл начин измамена, жестоко ограбена и изоставена, и българския народ наново и още по-хищнически разпокъсан: Македония бе поделена между гърци и сърби, Добруджа бе откъсната и грабната за един вид комисионна от *„миротворката и победителката“(?)* Ромъния, а източна Тракия бе опустошена, ограбена и зверски обезбългарена от турци с подкрепата и на гърци. Не бе изминал нито един месец от сключения в Лондон на 30 май 1913 г. мир, и подписите на Великите Сили бяха нахално заличени, а срещу тях се повториха вековните кърви и страдания: пожарищата на стотици български села от Охрид до Пирин и Места, от Места до стените на Цариград и от Странджа до Мраморно и Егейско морета; ограби се всичко, що с вековен труд и пот българина в Македония и Тракия бе скътал; загинаха мъченически десетки хиляди невинни старци, жени и деца и, заедно със стотици хиляди изгнаници из Македония, други 200 хиляди тракийски българи намериха убежище и спасение на своя живот в България. И пред всичко това *„цивилизована, християнска и културна“* Европа затвори очи, мълчаливо одобри и цинично използува за размена невинно про-

лята кржв, човешки сжщества и земя бжлгарска срещу някакви сфери на влияние в турските земи, срещу концесии на мини и железници и срещу разни други материялни придобивки и бждащи политически и „културни“ сметки и планове.

След Букурещкия мир през юли 1913 год. и през последующите 1914 и 1915 година Гжрция и Сжрбия владееха най-големи и най-важни части бжлгарска земя с бжлгарско население, което наново страдаше и чезнеше много по-зле, отколкото по-рано през вековния турски режим.

Такова бе политическото и психологическо сжстояние на бжлгарския народ през 1914 год., сжстояние сждадено от пресните сжбития и грубата действителност на фактите, когато пукна пжрвата пушка на европейската война и когато от най-високите властни места в западна Европа се разтржби по целия свят общия вжзглас, че войната започна и ще се води до пжлна победа, за да се освободят от всяко потисничество преди всичко малките и слаби народи и се осигурят правата, народностната независимост и сжществуването на всеки народ. Защото, казваше се в тоя вжзглас, само по тоя пжт ще се достигне и вждвори траен мир между човечеството и ще се запази европейската цивилизация. След три години в 1917 год. и представителя на великата американска република г. Уйлсон вложи честта и мировото обаяние на своя велик и свободолюбив народ в знаменитите 14 исторически точки, като по най-тжржествен начин оповести, че мира между воюющите народи без разлика на малки и големи, на победители и победени, ще се вжзстанови и запази само тогава, когато се зачетат народностните, географските и стопанско-икономическите права̀ вжрху справедливостта и свободите на всеки народ.

И бжлгарския народ беше един от воюющите, но той бе единствения между всички, който взе участие в световната борба при споменатото по-горе психологическо сжстояние и с едно сжзнание за една вжзвишена цел, за едно най-свято братско и човешко дело, признато за такова не само от хилядници учени и най-благородни синове измежду всички просветени народи, но потвжрдено и в редица международни през разни времена официялни актове. Обаче, защо Бжлгария се намери не на страната на Сжглашенските Велики Сили, а на страната на централните, вината преди всичко друго трябва да се тжрси не у малкият и толкова безмилостно лжган и измжчван бжлгарски народ, а вжв властните мирови европейски столици на Великите Сили и от двата лагера, а тжй сжщо и у нашите ненаситни сжседи в Белград, Атина и Букурещ.

А това свято дело, тоя свещен братски и човешки джлг бе — да се приберат от засада и насилствено откжснатите и поставени в мжченически страдания части от живото тело на бжлгарския народ. Една от тези откжснати части бе и Тракия, която от Места до Черно, Егейско и Мраморно морета се поднесе в дар на едно доказано малцинство в страната — гжрците — и то подбулото уж на тжй цинично потжпканият от самите си сждатели

народностен принцип за самоопределяне, за правата и за свободите на всяко народностно тело.

Да, малцинство не само в Тракия, такова и в Македония, малцинство и в целия изобщо европейски изток, което и като малцинство, както през миналите векове, тжй и днес, се е сждавало и крепило с един свойствен само на расата му манталитет, хиляди пжти зарегистриран вжв всемирната история на човечеството, а именно: с лжжа, клевета, лукавство, подлост, насилие над сжвести и души, вечна умраза, грабеж, огжн, меч и отрова против всичко, що е варварско, т. е. *не гржцко*, и що не желае да бжде *гржцко*.

И днес 200 хиляди прокудени тракийски бжлгари бежанци, оставили родни огнища и гробовете на своите мили и близки и труда на своя кжрвав пот, се скитат в мизерия голи и гладни из малката, слаба и измжчена Бжлгария, гнетени от тжгата за мила и скжпа родина, проклинайки своята тжй безчовечна сждба и пжлнейки душите си с чувството на отчаянието и отвращението от мнимата европейска културност. Други пжк десетки хиляди бжлгари, останали там, чезнат под ужасите на една политическа и духовна власт, която и сама̀ себе си не един пжт е характеризирала в тези бжлгарски земи с редици самопризнания, и официялни действия, каквито са напр. „*Гржцките свещеници, лекари, учители и други образовани са джлжни да проповядват надлежно презрение и непримирима умраза против бжлгарите и други врагове, които имат зла мисжл кжм нашите свещени завети. Всяка гржцка элина, плод на вековно робство, трябва изкуствено да се развива и се използува само против непримиримите ни врагове бжлгарите и други*“. Чл. 71 от устава на гржцките андарти в Серския санджак в 1908 година.[166]) „*Действувайте систематично и енергично, като употребявате морален, дори физически терор срещу всичко, което се нарича бжлгарин и бжлгарско; унищожавайте никаква бжлгарска култура, която напомня за Бжлгария и би помогнала за джржане будно сжзнанието на бжлгарите в поверената ви област*“. Инструкция № 1069 от м. юни, 1920 год., дадена от Атинското правителство до началника на гржцкият окупационен корпус в Тракия генерал Зембракакис[167]).

И на останалите бжлгари в Тракия днес е отнето всяко човешко право. Тям са отнети черкви, училища, език, народностно име. Заличени са всички следѝ и спомени за народностното бжлгарско минало. Заставени са чрез силата, глоби, затвори, заточения и всевжзможни други природни само на гжрка средства да се наричат *гжрци*, елини. Дори старци и баби 70 годишни, майки с пеленачета на ржце и деца няколкогодишни не са пощадени, а са пратени едни в затворите, а други из островите на заточение, за да се доунищожи всяка следа̀, всеки спомен, всяка мисжл за всичко и да е бжлгарско и се заличи името бжлгарин.

[166]) Виж. книгата „*Бжлгарите в Серското поле*“, 2-ро издание, Пловдив, 1918 г. стр. 22—24.

[167]) Вестник „*Мир*“, бр. 6532, понеделник, 13 март, 1922 год. статия „За Тракия“ из речта на Д-р Н. Колушев.

Всичко това е известно и с очите си виждат всички чужди представители в Атина, Солун и Одрин, знаят го и самите световни миротворци — благодетелите и дарителите на чужди земи и чужди народи, които за мнимата днешна цивилизация не са друго нищо, а бездушна вещ, ценна само за размена на алчността и най грубият егоизжм и материялно добруване.

Самите тракийски бежанци в своите многобройни молби и поплаци до Великите Сжглашенски Сили са молили за една международна анкета. Пловдивското дружество на тракийските бежанци в своят апел от 8 март, 1921 г. между другото, ето как завършва своя поплак: *„Вжпреки нашето окаяно изгнаничество тук, ние сме готови да понесем най-крайната мизерия и лишения, ако това е нуждно, за да посети на наши разноски страната ни — За-падна Тракия — една международна анкета, без участието обаче на гжрци и гржцки власти, и се увери в болките и страданията на останалите там наши близки и вжв верността и справедли-востта на нашата в случая молба“.*

Ще завжршим заключението си с думите на англичанина г. Прангл, който в едно голямо политическо сжбрание в Манчестерският университет е отговорил на правителствения депутат г. Торп: *„На Балканите сжюзниците не проявиха ни най-малко внимание кжм принципа за народността. Териториялните промени, направени там, не са продиктувани от никаква грижа за националния характер на жителите, но по-скоро от алчността и отмжстителността на победителите. Това особено рязко изпжква по отношение кжм Бжлгария, която е осакатена и отрязана от морето. Сжвжршено ясно и несжмнено е, че това третиране на Бжлгария ще доведе до нова война в бждаще“.*

„Териториите, които Гжрция получи, бяха дадени като личен подаржк на тогавашният й министжр-председател Венизелос и когато един ден се узнае цялата история на мирните преговори и решения, ще се разкрият много странни и обезпокоителни сделки, вжршени зад кулисите“. И на края благородният ораторът е завжршил сжс следните думи кжм своето отечество: *„Чрез своята политика на близкият изток, Англия е посяла анархия и семената на бждещи войни“* [168]).

ДОКУМЕНТИ.

Обяснителна бележка.

Приложените тук гржцки официялни документи, които ни послужиха в доказателствата за бжлгарските права над Тракия са намерени през време на нашето управление в западна Тракия от 1913 до 1919 година. С изводи от една част от тях си послужи нашата делегация при конференцията на мира в Нйойи през 1919 г., а други за пржв пжт сега стават достояние тук на читателя. Предаваме ги изцяло и с гржцкия текст, буквално преведени и на бжлгарски и за достоверността на тяхната автентичност даваме на два от тях и факсимилета. Подробен анализ на тяхното сждържание счетохме за излишно да правим, защото това, което бе нуждно за целта в случая, обяснено и споменато е на много места в текста на книгата, дето е трябвало.

Документите произхождат от двете гржцки официялни власти — светска в кралство Гжрция и духовната в Цариград и техните многобройни органи — които взаимно се допжлняли в своите действия, като винаги са имали подкрепата и на турските власти в тяхната обща цел — обезбжлгаряването и на Тракия чрез насилственото погжрчване, или унищожаване и прогонване.

Тези документи за лишен пжт доказват хиляди пжти доказаното, колко тежка е била борбата и на какви страдания е бил систематично и непрекжснато подложен бжлгарина през времето на турското владичество, за да запази своята народност и език и своето сжществуване. Читателя сам нека сжди по-нататжк, какво може да бжде днес положението на останалите и попаднали поселения под фактическата власт на гжрка в Тракия и Македония още повече като той се намира и под силната закрила на силните световни днес фактори, за които грубият егоизжм и ненаситен материализжм стоят много по-високо от кжрвите и страданията на цели народи.

[168]) Из в. *„Зора“* брой 834 от 8 март, 1922 г. преведено от английски в. *„Манчестер Гардиян“* от 25 февруари, сжща година.

№ I.

Писмо от Министерството на Вжншните Работи в Атина до Дедеагачкия гржцки подконсул да проучи грижливо посочените от Ахж-челебийския гржцки архиерейски наместник мерки, за да се заставят Ахж-челебийските бжлгари тжрговци и занаятчии, като отиват в гржцки страни, да признаят Вселенската патриаршия и се зачисляват за гжрци.

Министерство
на
Вжншните Работи
№ 2668

Атина, 4 април, 1886.

До Дедеагачкия подконсул на
Негово Величество.

Като Ви сжобщавам един откжслек от писмото на назначеният от Силогоса за разпространение на гржцката писменост в Ахж-челеби инспектор на народните действия в Тракия за произходещите от тоя район схизматици бжлгари, които обикалят, както свободна, така и робска Гжрция по тжрговски работи, молим Ви да изучите грижливо това писмо и да ни сжобщите, считате ли за целесжобразни и приложими предлаганите мерки, за да се тури преграда на вредата, която се нанася на нашите интереси.

Министжр:
Тодор Папаянис.

Пашмакли, 17 декември, 1885 год.

До Управителния Сжвет на Просветителното и человеколюбиво Братство в Цариград

. . . .

. . . .

Много пжти ми се е давало повод при описване на истинското тук положение на работите да Ви представя, колко са безполезни и напраздни нашите жертви и трудове от народно гледище. При все това, от религиозно гледище нито сжм Ви обявил някога, нито пжк сжм си вжобразявал, че трябва да изоставим това место на сждбата му и на произвола на схизматиците. Затова именно Ви и показах, какво може да се направи за поддржжане на сжществуующия в него религиозен сок. И сега сжщо няма да пренебрегна от да поднеса на Вашето обмислюване и одобрение една практическа мерка, която, според мене, ще спомогне твжрде много за изцеряване на злото, на несигурността и колебливостта на тези хора и за отвржщането на повечето от тях от пжтя на заблудата. В прилагането на тая мерка аз не виждам такава мжчнотия, но се сжмнявам, да не би тя да не се одобри от майката черква, като мерка жестока, може би, и несжгласна с началата на нашата евангелска вяра. Но както и да е, аз считах себе си за длжжен да Ви представя всяка моя идея, сжставена от схващането ми на работите и духовете тук, и мисля, че не вжрша нищо противно на истинското учение на Св. Евангелие, което иначе: „след пжрво и второ сжветване наказва безчинните, за да не се вжзгордяват". Затова не се колебая да представя на Ваше одобрение тая моя идея, която е следнята:

Всички почти жители на тоя район работят в гржцки страни, некои с тжрговия, други сжс шиене на аби, трети се занимават сжс зидарство и четвжрти са овчари. Такива страни са Атина, Пирей, Сирос и другите Цикладски острови, после Смирна, Кидония и други Малоазиятски крайбрежни градове и села на епархиите Смирненска, Ефеска, Кизикска, Ираклийска, Еноска, Маронийска, Ксантийска, Елевтерополска, Драмска, Серска, Светогорска и Солунска, както и в островите Хиос, Самос, Митилин, Лимнос и Имброс, дето обикновено отиват около края на месец август, гостуват там около 8 месеци и се завржщат през месец май тук, като носят заедно с печалбите, които особено гржцката щедрост им е дала, и непримиримата умраза против всичко гржцко, освен парата, разбира се. Човек се обзема от силно негодувание, като ги слуша да приказват, как в разстояние на двумесечното си гостуване са сполучили да измамят гжрците и да ги убедят да повярват, че тези почтени техни госте принадлежат кжм страната на православните. А такива и тям подобни работи като разказват подигравателно, тия наши хитреци забравят, неблагодарните, че и хляба, който ядат те и чадата им, е гржцки. Впрочем, за да научат урока на признателността и да се вразумят, считам за добре:

а) Да се препоржчи надлежно от майката черква на всички горепоменати черковни власти да заповядат на свещениците, а чрез тях да се предубедят и всички православни еднородци в тези епархии, щото—вместо да изказват отвращението си и иначе справедливо негодувание против всеки бжлгарин, който живее в отечеството им, и вместо да им дават повод да ни осжждат вандалите за вандалски дела, подобни на тия, що бяха обнародваните вжв в. „Зорница" и в други славянски органи относно случилата се сцена в едно атинско кафене, вместо, казвам, нашите да прибягват кжм такива средства, които не ни правят чест като гжрци, а от друга страна нямат никаква практическа полза — да отбягват всяко сношение и земане-даване с тях. Нека свещениците да не благославят и не освещават тях и магазините им, нито да им предават Св. Дарове: „Не давайте светите неща на псетата", но да ги считат като чужденци и не свои и да отбягват всяко с тях сношение.

б) Вжв всяка община трябва да се сжстави, тжй да се каже, тайна полиция от един или повече от най-горещите и живи патриоти, които, щом се представят тези лжжеправославни, да им искат удостоверение от техния свещеник, подтвжрдено от архиерейския наместник, и което да показва, че носителя на това удостоверение принадлежи кжм лика на православните. Иначе всеки, който не носи такова удостоверение, да се обявява на всички като познат и враг на православието и на народжт, от който си изкарва прехраната. Назначените за това тайни агенти да насжрдчават тези, които носят такова удостоверение, като ги препоржчват на благоволението и на другите жители, а да увещават тези, които нямат подобно свидетелство, че за напред няма да намерят нито в отечеството ни, нито в друга някоя гржцка страна поминжк, нито пжк ще живеят спокойно, докато не представят такова свидетелство, като вжв вид на пасапорт.

в) Митрополитите чрез влиянието и средствата, с които разполагат пред другите народи и особено пред турците, да им препоржчват надлежно и както трябва пжрвите, а пжк вторите да им вджхват отвращение, като общи наши врагове, тжй че и те да отбягват всяко земане—даване с тях. Мисля, че ще намерим готови за подобно нещо турците, от които, впрочем, много зависи успеха на тая мерка, особено в епархиите Маронийска, Ксантийска и Драмска, дето призимуват особено овчарите, като наемат зимните пасбища на беевете и агите.

г) Особено да се препоржча на вниманието на отците в Св. Гора и на монастиря Икосинифиса (Пангеон план.), дето често тези хора отиват на поклонение, да насжрдчават носителите на подобни свидетелства, като ги почитат и обичат, като верни чада на православите, а лишените от такива удостоверения да не изхвжрлят: „Този, който иде при мене, няма да го изпждя", но да ги поучават, като им обясняват заблудата на схизмата, в която са попаднали по незнание, и да не им казват, както, за жалост слушаме, че не сжществува вече схизма и че тя е изобретена от

миряните гърци и българи, които преследват други интереси, чужди на вярата и пр.

Ако се приложи тая мярка в действие, не се съмнявам, че не само всички почти жители на Ахъ-челеби ще се принудят волно-неволно да отхвърлят схизмата и нейните водители и обявят в едно късо време война против тях, но и мнозина други от други страни, които са попаднали в мрежата на схизмата, ще направят същото, защото тук вече не се касае за сухи думи и народни идеи, но за насъщния хляб, пред който тълпата, а особено българската, жертвува и народност, и чест, и тям подобни. Тогава интригите няма да намират вече място в техния слух. Тогава и благословиите на майката черква ще бъдат почитани от тях и няма никога да се боят от нейните проклятия. . . . .

. . . .

(Подп.) Иконом поп Николай.

Ὑπουργεῖον ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν — Ἐν Ἀθήναις, τὴν 4 Ἀπριλίου 1886.

'Αριθ. 2668.

Πρὸς τὸν ἐν Δεδέ Ἀγάτς Ὑ/Πρόξενον τῆς

Αὐτοῦ Μεγαλειότητος.

Ἀνακοινοῦντες ὑμῖν ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ ἐν Ἀχῆ Τσελεπῆ ὑπὸ τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου διορισθέντος ἐπόπτου τῆς ἐν Θράκῃ ἐθνικῆς ἐνεργείας, περὶ τῶν ἐκ τῶν καταγομένων σχισματικῶν Βουλγάρων, οἵτινες περιέρχονται τὴν τε ἐλευθέραν καὶ δούλην Ἑλλάδα χάριν ἐμπορίας, σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ μελετήσητε ἐπισταμένως τὸ ἔγγραφον τοῦτο καὶ ἀνακοινώσητε ἡμῖν ἐὰν θεωρῆτε λυσιτελῆ καὶ ἐφαρμόσιμα τὰ προτεινόμενα μέτρα ὅπως τεθῇ φραγμὸς εἰς τὴν προσγιγνομένην εἰς τὰ ἡμέτερα συμφέροντα βλάβην.

Ὁ Ὑπουργός
Θεοδωρ. Παπαγιάνης

Ἐν Πασμακλῆ τῇ 17 Δεκεμβρίου 1885.

Πρὸς

τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκπαιδευτ. καὶ φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος.

. . . .

. . . .

"Ἂν καὶ πολλάκις μοὶ ἐδόθη ἀφορμὴ περιγράφων τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων ἐνταῦθα κατάστασιν νὰ παραστήσω ὑμῖν τὸ ἀνωφελὲς καὶ μάταιον τῶν θυσιῶν ἡμῶν καὶ κόπων ὑπὸ ἔποψιν ἐθνικὴν, ἐν τούτοις ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔποψιν οὔτε ἐδήλωσα ὑμῖν ποτὲ, οὔτε κἂν ἐφαντάσθην ὅτι πρέπει νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὸν τόπον τοῦτον εἰς τὴν τύχην του καὶ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν σχισματικῶν, διὸ καὶ ὑπέδειξα μὲν ὑμῖν τί τὸ

δυνατὸν γενέσθαι πρὸς συντήρησιν τῆς ἐν αὐτῷ ὑπαρχούσης θρησκευτικῆς ἰκμάδος, δέν λείπω δὲ καὶ νῦν νὰ ὑποβάλω ὑπὸ τὴν σκέψιν καὶ ἔγκρισιν ὑμῶν μέτρον τι πρακτικὸν, κατ'ἐμὲ, καὶ τὰ μέγιστα συντελέσον εἰς θεραπείαν τοῦ κακοῦ τῆς ἀβεβαιότητος καὶ παλιμβουλίας τῶν ἀνθρώπων τούτων καὶ εἰς τὴν ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς πλάνης ἐπάνοδον τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν. Εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ μέτρου τούτου δὲν βλέπω τόσην δυσκολίαν ὅσην ἔχω ὑποψίαν μὴ τοῦτο δὲν ἐγκριθῇ ὑπὸ τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας ὡς σκληρὸν ἴσως, καὶ μὴ συνάδον πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Εὐαγγελικῆς ἡμῶν Πίστεως. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε θεωρῶν ἐμαυτὸν ὑποχρεωμένον ἵνα ὑποβὰλω ὑμῖν πᾶσαν ἰδέαν μου σχηματιζομένην ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων καὶ πνευμάτων ἐνταῦθα ἀντιλήψεως, καὶ φρονῶν ὅτι οὐδὲν πράττω ἀντικείμενον τῇ ἀψευδῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ὅπερ ἄλλως «μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νουθεσίαν τιμωρεῖ τοὺς ἀτάκτους ἵνα μὴ ὑπεραίρωνται», δὲν διστάζω νὰ ὑποβάλω ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν ὑμῶν τὴν ἰδέαν μου ταύτην ἔχουσαν ὡς ἑξῆς· Πάντες σχεδὸν οἱ κάτοικοι τοῦ τμήματος τούτου ἐργάζονται εἰς χώρας Ἑλληνικὰς ὁ μὲν τὴν ἐμπορίαν καὶ ῥαπτικὴν τῶν ἀμπάδων, ὁ δὲ τὴν τεκτονικην, ὁ δὲ τὴν ποιμενικήν. Τοιαῦται δὲ χῶραι εἰσίν· Αἱ Ἀθῆναι, ὁ Πειραιῶς, ἡ Σῦρος καὶ αἱ λοιπαὶ κυκλάδες, ἡ Σμύρνη, αἱ Κυδωνίαι καὶ αἱ λοιπαὶ μικρασιατικαὶ παράλιαι πόλεις καὶ χωρία τῶν ἐπαρχιῶν Σμύρνης, Ἐφέσου, Κυζίκου, Ἡρακλείας, Αἴνου, Μαρωνείας, Ξάνθης, Ἐλευθερουπόλεως, Δράμας, Σερρῶν, Ἁγίου Ὄρους, καὶ Θεσσαλονίκης ὡς καὶ τῶν νήσων Χίου, Σάμου, Μιτυλήνης, Λήμνου καὶ Ἴμβρου, ὅπου συνήθως μεταβαίνοντες περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου φιλοξενοῦνται ὀκτὼ περίπου μῆνας καὶ ἐπανέρχονται κατὰ Μάϊον ἐνταῦθα κομίζοντες σὺν τοῖς κέρδεσιν, ἅπερ ἰδίως ἡ Ἑλληνικὴ γενναιοδωρία παρέχει αὐτοῖς, καὶ τὸ ἄσπονδον μῖσος κατὰ παντὸς Ἑλληνικοῦ, πλὴν βεβαίας τοῦ χρήματος. Ὑπὸ σφοδρᾶς ἀγανακτήσεως κυριεύεται τις ἀκούων αὐτοὺς διηγουμένους πῶς ἐν τῷ διαστήματι τῆς διμήνου ξενητείας των κατώρθωσαν νὰ ἐξαπατήσωσι τοὺς γραικοὺς καὶ πείσωσι τούτους νὰ πιστεύσωσιν ὅτι οἱ ἔντιμοι οὗτοι ξένοι των ἀνήκουσιν εἰς τὴν μερίδα τῶν ὀρθοδόξων. Τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ἐμπαικτικῶς οἱ ἔξυπνοι μας διηγούμενοι λησμονοῦσιν οἱ ἀχάριστοι, ὅτι καὶ ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον τρώγουσιν αὐτοὶ τε καὶ τὰ τέκνα των εἶναι Ἑλληνικός. Ὅπως δὲ διδαχθῶσι τὸ μάθημα τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ σωφρονήσωσιν ἑαυτοὺς κρίνω καλόν. α!) Νὰ συστηθῇ ἁρμοδίως ὑπὸ τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας πρὸς πάσας τὰς ἀνωτέρω Ἐκκλησιαστικὰς ἀρχὰς ὅπως διαταχθῶσιν οἱ ἱερεῖς καὶ δι' αὐτῶν εἰδοποιηθῶσι πάντες οἱ Ὀρθόδοξοι ὁμογενεῖς τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων ἀντὶ νὰ ἐκδηλῶσι τὴν ἀποστροφὴν καὶ δικαίαν ἄλλως τε ἀγανάκτησιν αὐτῶν κατὰ παντὸς βουλγάρου ζῶντος ἐν τῇ πατρίδι των, καὶ ἀντὶ νὰ δίδωσιν αὐτοῖς ἀφορμὰς ἵνα κατακρίνωσιν ἡμᾶς οἱ Βάνδαλοι, ἐπὶ βανδαλικοῖς ἔργαις ὁμοίοις τῶν ὑπὸ τῆς Ζορνίτσης καὶ ἄλλων Σλαϊκῶν ὀργάνων ψευδῶς δημοσιευθέντων ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἔν τινι καφενείῳ Ἀθηνῶν συμβᾶσαν σκηνὴν, ἀντὶ λέγω οἱ ἡμέτεροι να καταφεύγωσιν εἰς τοιαῦτα μέσα ἥκιστα μὲν τιμῶντας αὐτοὺς ὡς Ἕλληνας, μηδεμίαν δ'ἄλλως πρακτικὴν ἔχοντα ὠφέλειαν, ν'ἀποφεύγωσι πᾶσαν μεταξὺ αὐτῶν σχέσιν καὶ δοσοληψίαν, οἱ Ἱερεῖς νὰ μὴ εὐλογῶσι καὶ ἁγιάζωσιν αὐτοὺς καὶ τὰ ἐργαστήριά των, οὔτε νὰ μεταδίδωσιν αὐτοῖς τῶν θείων δώρων «μὴ δότε γὰρ τὰ ἅγια τοῖς κυσί» ἀλλὰ θεωροῦντες τούτους ὡς ξένους καὶ ἀλλοτρίους ἀποφεύγωσι πασαν ἐπικοινωνίαν. β!) Ἐν ἑκάστῃ

κοινότητι νὰ συνιστᾶται μυστική, οὕτως εἰπεῖν, ἀστυνομία ἐξ ἑνὸς ἢ καὶ πλειόνων ἐκ τῶν θερμοτέρων, καὶ ζωηροτέρων πατριωτῶν οἵτινες ἅμα παρουσιάζονται οἱ ψευδορθόδοξοι οὗτοι, νὰ ζητῶσι παῤ αὐτῶν ἀπόδειξιν τοῦ ἐφημερίου των ἐπικυρωμένην ὑπὸ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου καὶ δηλοῦσαν ὅτι ὁ φέρων ταύτην ἀνήκει εἰς τὴν χορείαν τῶν ὀρθοδόξων, ἄλλως πᾶς ὁ μὴ φέρων τοιαύτην ἀπόδειξιν νὰ γ΄νηται τοῖς πᾶσι γνωστὸς ὡς ἐχθρὸς τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ ἔθνους, ἐξ οὗ πορίζεται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Οἱ ἐπὶ τούτου ὡρισμένοι μυστικοὶ πράκτορες τοὺς μὲν φέροντας τοιαύτην ἀπόδειξιν νὰ ἐνθαῤῥύνωσι συνιστῶντες εἰς τὴν εὔνοιαν καὶ τῶν λοιπῶν κατοίκων, τοὺς δὲ μὴ νὰ βεβαιῶσιν ὅτι τοῦ λοιποῦ δὲν θὰ εὕρωσιν οὔτε ἐν τῇ πατρίδι των οὔτε ἐν ἄλλῃ τινι χώρᾳ Ἑλληνικῇ πόρον ζωῆς, ἀλλ' οὔτε καὶ θὰ ζήσωσιν ὑσύχως ἐν ὅσῳ δέν παρουσιάσωσι τὴν ἐν εἴδει διαβατηρίου ταύτην ἀπόδειξιν. γ!) Αἱ Μητροπόλεις διὰ τῆς ἐπιρροῆς καὶ τῶν μέσων, ἅπερ κέκτηνται παρὰ τοῖς ἀλλοεθνέσι καὶ ἰδίᾳ τοῖς Ὀθωμανοῖς νὰ συνιστῶσιν αὐτοῖς καιταλλήλως καὶ ἐπιτηδείως τοὺς μὲν νὰ ἐμπνέωσιν αὐτοῖς τὴν ἀποστροφὴν κατὰ τῶν δὲ ὡς κοινῶν ἡμῖν ἐχθρῶν, οὕτως ὥστε καὶ ἐκεῖνοι ν'ἀποφεύγωσι πᾶσαν μεταξὺ αὐτῶν δοσοληψίαν· Προθύμους δὲ πρὸς τοῦτο, ὡς φρονῶ θέλομεν εὕρει τοὺς ὀθωμανούς, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλως τε πολὺ ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ τοῦ μέτρου τούτου ἰδίᾳ ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις Μαρωνείας, Ξάνθης καὶ Δράμας, ὅπου ἰδίως διαχειμάζουσιν οἱ ποιμένες ἐνοικιάζοντες τὰς χειμερινὰς βοσκὰς ἐν τοῖς κτήμασι τῶν Βεΐδων καὶ Ἀγάδων. δ!) Νὰ συστηθῇ ἰδίως εἰς τὴν προσοχὴν τῶν πατέρων τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τῆς Μονῆς Εἰκοσιφινίσσης ὅπου συχνὰ μεταβαίνουσιν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ὡς προσκυνηταί, ἵνα τοὺς μὲν φέροντας τοιαύτην ἀπόδειξιν ἐνθαρρύνωσι τιμῶντες καὶ ἀγαπῶντες αὐτοὺς ὡς τέκνα πιστὰ τῆς Ὀρθοδοξίας, τοὺς δὲ στερουμένους τοιαὺτης ἀποδείξεως νὰ μὴν ἀποπέμπωσι μὲν «τὸν ἐρχόμενον γὰρ πρός με οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω» νὰ νουθετῶσιν ὅμως τούτους ἐξηγοῦντες τὴν πλάνην τοῦ σχίσματος εἰς ὃ ὑπέπεσαν ἐν ἀγνοίᾳ των καὶ μὴ λέγωσιν αὐτοῖς, ὡς δυστυχῶς πληροφοροῦμαι, ὅτι δὲν ὑφίσιαται πλέον σχίσμα καὶ ὅτι τοῦτο ἦν ἐπινόησις τῶν κοσμικῶν Ἑλλήνων τε καὶ Βουλγάρων ἐπιδιωκόντων ἄλλα συμφέροντα ξένα τῇ θρησκείᾳ κ. τ. λ.

Τοῦ μέτρου τούτου ἐν ἐνεργείᾳ τιθεμένου εἰμὶ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ὅιι οὐ μόνον πάντες σχεδὸν οἱ κὰτοικοι τοῦ Ἀχῆ τσελεπῆ θ'ἀναγκασθῶσιν ἑκόντες ἄκοντες ν'ἀποπτύσσωσι τὸ σχισμα καὶ τοὺς ἡγέτας αὐτῶν καὶ κηρύξωσιν ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος πόλεμον ἐναντίον των, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐν ἄλλαις Ἐπαρχίαις ἐμπεσόντες εἰς τὰ δίκτυα τοῦ σχίσματος θὰ πράξωσι τὸ αὐτὸ, διάτι δὲν πρόκειται ἤδη περὶ λόγων ξηρῶν καὶ ἰδεῶν ἐθνικῶν, ἀλλὰ περὶ ἄρτου ἐπιουσίου, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου ὁ ὄχλος ἰδίᾳ ὁ Βουλγαρικὸς θυσιάζει και ἐθνικότητα καὶ τιμὴν καὶ τὰ ταὐτα. Τότε αἱ ῥαδιουργίαι δὲν θὰ εὑρίσκωσι πλέον χώραν εἰς τὰς ἀκοὰς αὐτῶν. Τότε καὶ αἱ εὐλογίαι τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας ἔσονται σεβασταὶ δὶ αὐτοὺς μηδόλως ἤδη πτοουμένους ἐκ τῶν Ἀρῶν αὐτῆς. — . . . .

. . . .

(ὑπογ.) Οἰκονόμος Παπᾶ Νικόλαος

№ II.

Рапорт от Дедеагачкия грѫцки подконсул до Министра на Вѫншните Работи в Атина, сѫобщава, че и в Дедеагачкият окрѫг бѫлгарите схизматици, които не са малочислени, упорито и тайно се приготвяли за близко вѫзстание за катурване статуквото и в Тракия и че тези известия подконсула сѫобщил на Дедеагачкия мютесарифин Мехмед Пертев.

Дедеагач, 22 февруарий 1903 г.

№ на прот. 31
Д. 19.

Господине Министре,

Както имах честта да поднеса на почитаемото Министерство чрез просбата си № 300 от 16 ноември, м. г., че и в Дедеагачкият окрѫг славофоните схизматици са не само не малочислени, но и работят за панславистическите цели с упоритост, но тайно и тихо. Според сведенията, които получих, ако и винаги да са всявани от тайни агенти вѫзстанически идеи и се е вѫзбуждал фанатически бѫлгарския народен дух, особено напоследѫк станаха чувствителни приготовленията с орѫжия, вѫршени по найтаен начин за бѫдеще вѫзстание. Напоследѫк наш еднородец, който е пристигнал от Бѫлгария и който познава лицата и работите, ми каза, че, според както е схванал, бѫлгарите през идната пролет като усилят действията си, вѫршени през миналите години за катурване статуквото, се вижда, че планират едно нахлуване на вѫзстанически чети не само в Македония, но главно и в Тракия, може би, в Одринския район. Подобни сведения ми се предадоха и от друго лице, което познава много или малко бѫлгарите в тези места.

Тези известия, вѫрху които обляган, изказах преди месец и повече страха за спокойствието в Дедеагачкият окрѫг на мютесарифина Мехмед Пертев, счетох за своя длѫжност да сѫобща на В. Превѫзходителство под всяка резерва, защото, за жалост, от една страна в околността на тукашното царско подконсулство сериозни учители и даже тези, които зависят от подконсулството, по-главни помощници за народна работа има малко назначени в паланки и села повече чисто грѫцки с малко бѫлгарско население, от друга страна, Еноския митрополит е неспособен да ни дава сѫдействие вѫв важни народни вѫпроси, от които няма никакво сѫзнание.

Най-покорен управляющ
(подписа не се чете)

νημμένως πρὸς γνῶσιν ὑμῶν ἀντίγραφον τῆς ὑπὸ ἀρ. 243 ἐκθέσεως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρεσβείας.

Ὁ Ὑπουργὸς
Α. Β. . . . .

Ἀντίγραφον τῆς ὑπὸ ἀριθ. 243 ἐκδόσεως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Β. Πρεσβείας ἀπὸ 19 Μαρτίου ε. ε. πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργεῖον.

Εἰς ἀπάντησιν εἰς τὸ ὑπὸ ἀρ. 573 ἀπὸ 12 τρ. μ. Ὑμέτερον ἔγγραφον λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσω ὅτι ἀνεκοίνωσα τὸ περιεχόμενον τῆς δι' αὐτοῦ διαβιβασθείσης μοι ὑπ' ἀρ. 31 ἐκθέσεως τοῦ ἐν Δεδεαγὰτς Ὑποπροξένου περὶ τῶν ἐν τῇ ὁμωνύμῳ διοικήσει βουλγαρικῶν ἐνεργειῶν τῷ Μ. Βεζύρῃ ὅστις ἐξέφρασέ μοι εὐχαριστείας ἐπὶ ταῖς μνησθείσαις πληροφορίαις.

Εὐπειθέστατος
Β. Α. Ποττέν.

№ IV.

Рапорт от Дедеагачкия грѫцки подконсул до Министерството на Вѫншните Работи в Атина и до Цариградското грѫцко посолство, сѫобщава за опита на бѫлгарските революционери да дигнат трена между Гюмюрджина и Дедеагач и претѫрсванията поради това в бѫлгарските села южно от железнопѫтната линия.

№ 98.

Изх. № 55. Дедеагач, 13 юли, 1903 г.

1) Цариградско посолство
2) Министерство на В. Работи.

Имам чест да уведомя Ваше Превѫзходителство, че около $10\frac{1}{2}$ часа след пладне нов опит е станал за дигане вѫв вѫздуха тренѫт от Солун за Цариград.

Помежду Гюмюрджина и Демир-бейли на разстояние 56 километра дейците бяха турили динамит на железнопѫтните релси, който, ако и да се подпалил при допирането си сѫс железнопѫтната машина, при все това никаква повреда не е станала.

При направеното изследване в бѫлгарските села, които се намират на юг и близо до местото на покушението, бяха се намерили орѫжия, барут и военни припаси.

Всички тук сѫс скрѫб и разочарование чуха това ново злодейско дело, което най-малко спомага за успокояване на уплашените духове и за сѫживяване на запрялото вече тѫрговско сѫобщение.

Подобно на това е изпратено и до царското посолство в Цариград.

Покорен
подконсула
(не се чете подписа).

Ἀριθ. 98/55 *Δεδεαγὰτς τῇ 13 Ἰουνίου 1903*

1) Πρεσβεία Κωνσ/πόλεως
2) Ὑπουρ. Ἐξωτερικῶν

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ μεταδώσω τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐξοχότητι ὅτι: περὶ τὴν 10 καὶ ἡμίσειαν μ. μ. νέα ἀπόπειρα ἔλαβε χώραν πρὸς ἀνατίναξιν τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Κων/πολιν σιδηροδρομικοῦ συρμοῦ.

Μεταξὺ Γιουμουλτζίνης καὶ Demir Beyli εἰς ἀπόστασιν 56 χιλιομέτρων τῆς Δεδεαγὰτς οἱ δράσται εἶχον θέσει δυναμίτιδα ἐπὶ τῇ σιδηροδρομικῇ γραμμῇ, τῆς σιδηροδρομικῆς μηχανῆς οὐδεμία ἐν τούτοις βλάβη ἐγίνετο.

Εἰς τὰ πρὸς νότον καὶ πλησίον τοῦ μέρους τῆς ἀποπείρας κείμενα βουλγαρικὰ χωρία, πρό τινος, ἐρεύνης γενομένης εἶχον ἀνευρεθῇ ὅπλα πυρίτης καὶ πολεμοφόδια. Ἅπαντες οἱ ἐνταῦθα μετὰ πικρίας καὶ ἀπογοητεύσεως ἤκουσαν τὴν νέαν ταύτην ἐγκληματικὴν πρᾶξιν ἥκιστα συντελοῦσαν πρὸς καθησύχασιν τῶν πεφοβισμένων πνευμάτων καὶ ἀναζωογόνησιν τῆς ἤδη ἀδρανούσης ἐμπορικῆς συγκοινωνίας . . .

Ὅμοιον τούτοις ἐστάλη πρὸς τὴν ἐν Κωνσταν/πόλει Β. Πρεσβείαν

Εὐπιθέστατος
Ὁ Ὑποπρόξενος

№ V.

Рапорт от Дедеагачкия грѫцки подконсул до грѫцкото посолство в Цариград и копие до Министерството на Вѫншните Работи в Атина за намерен динамит по железницата между Димотика и Софли и за нуждата да се сѫобщава всичко на властта, за да може да очисти размирните елементи, които дават сѫседните бѫлгарски села.

Дедеагач, 12 юли, 1903 г.
(Щемпел)
Грѫцко подконсулство
в Дедеагач
№ 137/Д. 55

1) Господин Председателйо,
2) Господин Посланико,

След писмото ми № 108 имам чест да Ви уведомя, В. Превѫзходителство, че снощи едно количество динамит от 7—8 оки се намери на железнопѫтната линия Цариград—Солун между Димотика и Софли. Няколко минути преди да мине по линията трена, забелязали динамитѫт и с изстрели привлекли вниманието на машиниста, който спрял на време трена.

Всяко нещастие, което би случайно станало — такива има опастност да се случат—сега, когато местната власт има подробни сведения за сѫстоянието на сѫседните бѫлгарски села, от които

излизат дейците на тези покушения, трябва да бжде напжлно сжобщавано, за да обжрне вниманието и очисти тая околност от тези престжпни елементи.

1) Подобно на това се изпрати на царското посолство в Цариград.

2) Сжщо и на Министерството на Вжншните Работи.

Покорен
подконсула
(не се чете подписа)

Δεδεαγάτς 12 ʼΙουλίου 1903

Ὑποπροξενεῖον τῆς Ἑλλάδος — *1) ΚΥΡΙΕ ΠΡΟΕΔΡΕ,*

Δεδεαγάτς ʼΑριϑ. 137
Δ. 55

1) Ὑπουργεῖον ʼΕξωτερικῶν — *2) ΚΥΡΙΕ ΠΡΕΣΒΕΥΤΑ,*

2) Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως
Τμῆμα Πολιτικόν.

Κατόπιν τοῦ ὑπʼ ἀριϑ. 108 ἐγγραφόν μου λαμβάνω τὴν τιμήν νὰ πληροφορήσω τὴν ὑμ. ʼΕξοχότητα ὅτι: χϑὲς τὴν νύκτα δυναμίτις 7—8 ὀκάδων εὑρέϑη ἐπὶ τῆς σιδηρᾶς γραμμῆς Κωνσταντ. — Θεσσαλονίκης, μεταξὺ Διδυμοτείχου καὶ Σουφλίου ὀλίγας στιγμᾶς πρὶν ἤ διέλϑη ἐπʼ αὐτῆς ὁ σιδηροδρομικὸς συρμὸς εἰς τὴν γραμμήν· οἱ τὴν γραμμὴν συντηροῦντες στρατιωτικοὶ φύλακες παρειήρησαν αὐτὴν καὶ διὰ πυροβολισμῶν ἔσυρον τὴν προσοχὴν τοῦ ὁδηγοῦντος μηχανικοῦ, σταματήσαντος οὕτω τὸν συρμὸν ἐγκαίρως.

Πᾶν δυστύχημα ὅπερ ϑέλει τυχὸν συμβῆ καὶ ἐπαπειλοῦνται τοιαῦτα, νῦν δὲ ἡ ἐγχώρις ʼΑρχὴ ἔχει τὴν λεπτομερὴ γνῶσιν τῆς καταστάσεως τῶν γειτόνων βουλγαρικῶν χωρίων, ἀφ ὧν ὁρμῶνται οἱ δράσται τῶν κακούργων τούτων ἀποπειρῶν νὰ τῇ καταλογισϑῇ ἀκεραία τὰς τοιαύτας χρονοτριβίας νὰ ἀποκαϑάρῃ τὴν περιφέρειαν ταύτην τῶν ἐγκληματικῶν τούτων στοιχείων.

1) ῞Ομοιον ταύτης ἐστάλη πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Β. Πρεσβείαν.

2) ῞Ομοιον ταύτης ἐστάλη πρὸς τὸν Κ·ον ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Ὑπουργόν.

Εὐπειϑέστατος
Ὁ Ὑποπρόξενος

№ VI.

Рапорт от Дедеагачкия грждки подконсул до Министерството на Вжншните Работи в Атина и до грждкия посланик в Цариград, сжобщава за срещите си с Едип паша, пристигнал от Солун за потушаване вжзстанието в Тракия и сведенията и мерките, които консула му дал за намиране скритото оржжие и припаси.

Дедеагач
26 юли, 1913 г.
№ 148
Изх. № 62—63

1) Г-н Председателйо,
2) Г-н Посланико,

След писмото ми от 9 юли, тая год., с № 133, имам чест да донеса на В. Превжзходителство, че през вечерта на 18 юли пристигна тук от Солун генерал Едип паша с мисия, както се вижда, да изследва извжнредното сжстояние на бжлгарските села в тая околнсст, донесено му по рано.

На следния ден сутринта побжрзаха да го посетят представителите австрийски и руски, а след обяд сжщия ден мютесарифина ме помоли да ме види в управлението, дето ми сжобщи горното, като прибави, че ако желая, мога да видя насаме генерала. След няколко минути бях вече при него. Незакжсняхме да дойдем до вжпросжт и му сжобща сведянията, които имах и които той с внимание изслуша, като ги приемаше, както се види, за твжрде вероятни, тжй като изобщо сжвпадаха с потвжрдените от него сведения за други околности. При все това, разбрах, че би желал да види някого, който е живял в селото Дован-Хисар и който да е схванал сжс собствените си очи това, що се е вжршило там. В сжщия ден през нощта му изпратих един работник от местните рудници, които се намират при селото и когото прие насаме и изпита подробно.

На другата сутрин той ми вжрна посещението и ми благодари за това, като прибави, че не може да използува за водач изпитания работник, защото не познавал разните скривалища, които да се изследват без опасност и без насилие от тези, които ще окупират селото.

Сполуката на работата, според голямата опитност на Едип паша, лежи в сегашните обстоятелства в намирането на хора с доверие и използуване ги да покажат местата, за да открият скритите оржжия и припаси. После, обаче, призна, че мжчно ще се намерят такива хора, като взе пред вид голямата предпазливост, която бжлгарите земат, и крайното недоверие, за което са дали клетва да хранят кжм всеки инородец, ако не са уверени, че е техен сжмишленик. По липса на такжв човек, предложи да се изпрати една жена. На другия ден, обаче, и генералжт и мютесарифина бяха повече наклонни да приемат моето мнение — да се изпратят двама или трима способни хора от войниците,

като тютюноработници да търсят работа в някое от посочените български села, тъй като сега започва обработването на тютюна, за да се уверят, ако е възможно, за военните обучения, които стават нощя. Но след два дни, т. е. на 22 юли, стана известно, че една пехотна рота с няколко конни стражари замина за споменатото село, но никой и до днес не се научи нещо за целта на изпращането на тая войска.

Вчера видях генералът и мютесарафина, които явно ми казаха, че причината на това изпращане войска било да се надзирава Дован-Хисар, и намерих за разумно да не питам повече за това, което исках да ми съобщат.

Надявам се наскоро да донеса на Ваше Превъзходителство по-нататъшното развиване на работите, а тъй също и дали не ще се появи нещо ново. И ако нещо не се появи, то мисля, че това е излезло от грижата на царското подконсулство, като се оставя по-нататъшния ход на работата на компетентните турски чиновници.

1) Подобно се изпрати до посолството във Цариград.
2) Също до Министерството на Външните Работи.

Най покорен
подконсула
(не се чете)

ΔΕΔΕΑΓΑΤΣ
26 Ἰουλίου 1903.

Ἀριθμ. 148
62—63

1) Κύριε Πρόεδρε,
2) Κύριε Πρεσβευτά,

Κατόπιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 133 ἀπὸ 8 Ἰουλίου ἔ ἔ. ἐγγράφου μου λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω τῇ ὑμ Ἐξόχοτητι ὅτι:

Τὸ ἑσπέρας τῆς 18-ης Ἰουλίου ἔ ἔ. ἀφίκετο ἐνταῦθα, ἐκ Θεσσαλονίκης, ὁ στρατηγὸς Ἐδίπ-Πασσᾶς, ἐντεταλμένος ὡς φαίνεται, νὰ ἐξετάσῃ τὴν καταγγελθεῖσαν ἔκρυθμον κατάστασιν τῶν βουλγαρικῶν χωρίων τῆς περιφερείας ταύτης.

Τὴν πρωΐαν τῆς ἑπομένης ἔσπευσαν νὰ ἐπισκεφθῶσιν αὐτὸν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Αὐστρίας καὶ Ρωσσίας, τὴν δὲ μεταμεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ Μουτεσαρίφης παρεκάλεσέ με νὰ μὲ ἴδῃ ἐν τῷ Διοικητηρίῳ, ἔνθα ἀνεκοίνωσέ μοι τ' ἀνωτέρω καὶ προσέθεσε ὅτι: ἐάν ἐπιθύμουν δύναμαι νὰ ἴδω κατ' ἰδίαν τὸν στρατηγόν. Μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἤμην πάρ' αὐτῷ.

Δὲν ἠργήσαμεν νὰ ἔλθωμεν εἰς τὸ ζήτημα. Τῷ μετέδωκα ἅς εἶχον πληροφορίας, τὰ ὁποῖα μετὰ προσοχῆς ἤκουσε καὶ ἐφαίνετο ἀποδεχόμενος ὧς λίαν πιθανὰ, ἅτε καθόλου συμπίπτοντα πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ τὰ ἴδια ἐν ἄλλαις περιφερείαις βεβαιωθέντα.

Οὐχ ἧττον ἐννόησα ὅτι θὰ ἐπεθύμει νὰ ἔβλεπέ τινα παραμείναντα ἐν τῷ χωρίῳ Δοὰν-Ἰσσὰρ καὶ ἀντληφθέντα ἰδίοις ὄμμασι, τὴν ἰδίαν ἡμέραν νύκτωρ ἀπέστειλα παρ' αὐτῷ ἐργάτην τινὰ τοῦ παρὰ το χωρίον κειμένου μεταλλείου χαλκοῦ, ὅν κατὰ μόνας ἐδέχθη καὶ λεπτομερῶς ἐξέτασεν.

Τὴν ἑπομένην πρωΐαν, ἀντεπεσκεφθείς με καὶ εὐχαριστήσας μοι διὰ τοῦτο, ἐν τούτοις μοὶ προσέθεσεν, ὅτι δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ ὡς ὁδηγόν τὸν ἐξετασθέντα ἐργάτην μὴ γνωρίζοντα τὰς διαφόρους κρύπτας, ἅς οἱ ἐνεργήσοντες τὴν κατοχὴν τοῦ χωρίου πρέπει ἀσφαλῶς καὶ ἄνευ χρήσεως βίας νὰ ἐρευνήσωσιν.

Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐνεργείας κατὰ τὸν μεγάλην πεῖραν ἔχοντα Ἐδίπ πασσᾶν ἔγκειται, ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσι, εἰς τὴν εὕρεσιν καὶ χρησιμοποίησιν κατόπτου, ἀδρῶς ἀμειφθησομένου, δυναμένου δὲ νὰ ὑποδείξῃ αὐτοῖς τὰ μέρη ἔνθα νὰ ἐνεργήσωσι καὶ ν' ἀνεύρωσι τὰ κεκρυμένα ὅπλα καὶ πολεμεφόδια. Κατόπιν ὅμως ἀνεγνώρισε τὸ δυσεύρητον τοιούτου ἐργάτου, λαβὼν ὑπ' ὄψει τὰς μεγάλας προφυλάξεις, ἅς οἱ βούλγαροι λαμβάνουσι καὶ τὴν ἔκτακτον δυσπιστίαν ἥν ὁρκισθέντες τηροῦσι πρὸς πάντα μὴ ὁμοεθνῆ καὶ μὴ ἀποδεδειγμένως συμπράττοντα αὐτοῖς, πρότεινε δὲ ἐν ἐλλείψει τοιούτου, τὴν ἀποστολὴν, ὡς κατασκόπου γυναικὸς τινὸς, τὴν ἐπιοῦσαν ὅμως, ὁ τε στρατηγὸς καὶ ὁ Μουτεσαρίφης, ἔκλινον μᾶλλον ὑπὲρ τῆς γνώμης μου τοῦ νὰ σταλῶσι δύο ἤ τρεῖς νομίμονες ἄνδρες τοῦ στρατοῦ, ὧς καπνοεργάται, πρὸς ἀναζήτησιν ἐργασίας εἴς τι τῶν ὑποδειχθέντων βουλγαρικῶν χωρίων, ἀρχομένης νῦν τῆς κατεργασίας τῶν καπνῶν, ὅπως εἰ δυνατὸν βεβαιωθῶσι περὶ τῶν λαμβανόντων χώραν, τὴν νύκτα, ἐν ὅπλοις γυμνασίων.

Πλὴν μετὰ δύο ἡμέρας, ἤτοι τῇ 22 Ἰουλίου, ἐγένετο γνωστὸν ὅτι λόχος πεζικοῦ μετὰ ἐφίπων ιινῶν χωροφυλάκων ἀνεχώρησε κατευθυνόμενον πρὸς τὸ ἐν λόγῳ χωρίον, ἀλλ' οὐδείς ἄχρι σήμερον ἔμαθέ τι περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς ταύτης.

Χθές εἶδον, ὁμοῦ, τόν τε στρατηγὸν καὶ τὸν Μουτεσαρίφην, οἵτινες μοι εἶπον σαφῶς ὅτι λόγος ταύτης εἶναι ἡ ἐποπτεία τοῦ Δοὰν-ἰσσάρ.

Ἔκρινα δὲ συνετὸν νὰ μὴ ζητήσω πλειότερα τῶν ὅσα ἠθέλησαν νὰ μοὶ ἀνακοινώσωσιν.

Ἐλπίζω προσεχῶς νά λάβω τὴν τιμὴν ν'ἀναφέρω τῇ ὑμετέρα Ἐξοχότητι τὴν μετέπειτα τοῦ ζητήματος ἐξέλιξιν ὁπωςδήποτε ὅμως, ἐὰν ουδέν νεώτερόν τι ἀναφανῇ, φρονῶ ὅτι τοῦτο ἐξῆλθε πλέον τῆς μερίμνης τῆς περαιτέρω του ζητήματος πορείας τοῖς ἁρμοδίοις ταύτης ὀθωμανοῖς ὀπαλλήλοις ἀφιεμένης.

1) Ομοία ταύτης ἐστάλη πρὸς τὴν ἐν Κ/πόλει Β. Πρεσβείαν 2) ὁμοία ταύτης ἐστάλη πρὸς τὸ 2-ον ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργεῖον.

Εὐπειθέστατος
Ὁ Ὑποπρόξενος

№ VII.

Рапорт от Дедеагачкия гръцки подконсул до Министра на Външните Работи в Атина и до гръцкия посланик в Цариград, че като научил, как в близкото до Дедеагач българско село Лъджа-кьой са събирали парични помощи за купуване оръжия, научил и некои, които стоели на чело на възстаническите приготовления, всичко това съобщил на Един паша и му обърнал вниманието. Явява още, че се полагат големи старания, щото Одринския вилеят да не се включва в предвижданият общ реформаторски план над Европейска Турция.

Деедагач
18 август, 1903 г.
№ 187
Д. 88

1) Г-н Председателйо,
2) Г-н Посланико,

Имам чест да донеса на Ваше Превъзходителство следното:

Като имам положителни сведения, че в българското село Лъджа-кьой (Старо-Траянови бани), което отстои един час от Дедеагач, се събират парични помощи за купуване оръжия манлихер, също и некои, които стоят на чело на преследваната цел, потърсих днес заранта и видях Едип паша, на когото изложих горното и обърнах същевременно вниманието му към тези възстаннически действия, които се разпространяват от ден на ден по-наюг.

С пашата неможахме частно да се разговорим, понеже е зает с пристигналите вчера от разни места из Мала-Азия два парахода Махсусие войници и с по-скорошното им изпращане по железницата през Одрин към българските граници на тоя вилеят.

Снощи пристигнаха от Дикили поменатите параходи с 2800 души и 360 коня. Днес се очакват и други, също и войски от Солун. Пашата благоволи да ме уведоми, че от вчера до днес войската, която ще мине от тук през Одрин към българските граници, трябва да възлиза на повече от 10 хиляди души с нужния обоз.

Види се, че се полагат големи старания, за да се запази тоя вилеят в относително спокойствие и да може така да не се включи в предвижданият общ реформаторски план над Европейска Турция.

1) Подобно на това се изпрати на Цариградското посолство.
2) Подобно се изпрати и на Министерството на Външните Работи.

Подконсула
(не се чете подписа)

Δεδέαγατς 18 Αὐγούστου 1903
Ἀριθ. 187 Δ. 88
1) Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν
1) Πρεσβεία Κ/πόλεως

1) Κύριε Πρόεδρε,
2) Κύριε Πρεσβευτὰ,

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω τῇ Ὑμ. Ἐξοχότητι τὰ ἑπόμενα:

Ἔχων θετικὰς πληροφορίας, ὅτι ἐν τῷ βουλγαρικῷ χωρίῳ Λιτζέκιοϊ (ἀρχ. Θέρμαι Τραϊνοῦ) — περὶ τὴν ὥραν ἀπέχοντι τοῦ Δεδέαγατς γίνονται χρηματικαὶ συνδρομαὶ πρὸς ἀγορὰν ὅπλων Μάνλιχερ, ὡς ἐπίσης τίνες οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἐπιδιωκομένου τούτου σκοποῦ ἐζήτησα, σήμερον τὴν πρωΐαν, καὶ εἶδον τὸν Ἐδίπ-πασσᾶν εἰς ὅν ἐκθέσας τ' ἀνωτέρω ἐφείλκυσα τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ νοτιώτερον ἐξαπλουμένην, προπαγανδικὴν τῶν λησταινταρτῶν ἐνέργειαν.

Μετὰ τοῦ στρατηγοῦ δὲν ἠδυνήθημεν εἰδικώτερον νὰ συνομιλήσωμεν, καταγινομένου δραστηρίως εἰς τὸν ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀφιχθέντα χθὲς διὰ δύο ἀτμοπλοίων Μαχσσοσὶς στρατὸν, καὶ ἐφορεύοντα τὴν ἄμεσον ἀποστολήν του σιδηροδρομικῶς δι' Ἀδριανουπόλεως πρὸς τὰ βουλγαρικὰ σύνορα τοῦ βιλαετίου τούτου.

Χθὲς τὸ ἑσπέρας κατέπλευσαν ἐκ Δεκελῆ τὰ ῥηθέντα ἀτμόπλοια μετὰ 2,800 ἀνδρῶν καὶ 360 ἵππων. Σήμερον δ'ἀναμένονται καὶ ἕτερα, ὡς ἐπίσης καὶ στρατὸς ἐκ Θεσσαλονίκης. Ὡς ὁ στρατηγός εὐηρεστήθη νὰ μὲ πληροφορήσῃ ὅτι ἀπὸ χθὲς ἕως σήμερον ὁ στατὸς, ὅστις θά ἔχῃ διέλθη ἐντεῦθεν κατευθυνόμενος δὶ Ἀδριανουπολεως ἐπὶ τὰ βουλγαρικὰ σύνορα, δέον νὰ ὑπολογισθῇ εἰς ἄνω τῶν 10,000 ἀνδρῶν μετὰ ἀναλόγων ὑποζυγίων.

Φαίνεται ὅτι μεγάλαι καταβάλλονται ἐνέργειαι ὅπως τὸ Βιλαέτιον τοῦτο διατηρηθῇ ἐν σχετικῇ τινὶ ἡσυχίᾳ καὶ δυνηθῇ, ὥστε νὰ μὴ συμπεριληφθῇ εἰς τὸ γνωστὸν προβλεπόμενον μεταῤῥυθμιστικὸν σχέδιον ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

1) Ὅμοιον ταύτης ὑπεβλήθη πρός νὴν ἐν Κ/πόλει Β. Πρεσβείαν.
2) Ὅμοιον ταύτης ὑπεβλήθη πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Β-ον Ὑπουργεῖον.

Εὐπειθέστατος
ὁ Ὑποπρόξενος

№ VIII.

Рапорт от Дедеагачекия гръцки подконсул до Министра на Външните Работи в Атина и до гръцкия посланик в Цариград, че консулствата се пазели от турски войници, защото се говорело, че ще бъде нападнато от възстаниците в околността. Явява още, че след като съобщил на турските власти за събираните парични помощи в с. Лъджа-кйой за оръжия, кмета на това село се самоубил и че затворите били пълни с подозрителни лица от всички български села.

Дедеагач, 17 септември, 1903 г.
(Щемпел)
Гръцко подконсулство в Дедеагач.
№ 218
Д. 111 — 112.

Г-н Председателйо,
Г-н Посланико,

От около 10 дни насам тукашните подконсулства се пазят денонощно от сравнително голямо число войници.

Тая мярка се вижда да е предизвикана от настойчивите отчаяни слухове, според които едно общо нападение против консулствата се възнамерявало да се извърши от криещите се в околностите възстаници.

При това преди няколко дни се намери един войник убит в един ров. При селото Коджа-кйой друг също войник от Суфли убил един милязимин. Оня ден се е самоубил кмета на с. Ени-кйой, у когото се е намерила една забележка, в която били забелязани помощите на селяните за комитета.

От всичките български села липсват достатъчно хора, които са се съединили с възстаниците.

При все това турските власти продължават същата тактика да стоят на страна от всяко възбуждение на селата, като се ограничават само с военен надзор над тези села, в които духът от ден на ден се вижда да упада.

Впрочем, затворите са пълни с подозрителни лица, показанията на които властите пазят в голяма тайна.

От друга страна от тези действия се създават и събития, които предизвикват униние. Така напр. след съобщението от Царското подконсулство на местните власти за събираните помощи в Лъджа-кйой за купуване пушки манлихер, станаха изследвания, във време на които се намери едно българче момче, което доложило, че познава някого си Христо, който миналия Великден развеждал по българските села комитаджии. За да се провери това, бяха заловени всички български селяни, които носят това име, и помежду тях се падна този, за когото е думата, който, като се развеждаше по някои места, за да покаже, де има скрити оръжия, избягал, когато войниците-пазачи обядвали.

Сега главната грижа на властите е погълната с разпределя-

нето на извънредните данъци, наложени на всички села в околността, без разлика на вяра, за снабдяване с облекло войниците.

Днес също мютесарифина повика при себе си първенците от нашите еднородци, отомански поданици, и им наложи да броят тежки парични суми. Пресмята се, че сумата, която ще се събере само от градеца Дедеагач, ще възлезе на повече от 500 лири турски.

Но това, за което имам чест особено да уведомя В. Превъзходителство, е поведението на некои военни групи, които под какъвто и да е предлог обират по пътищата срещаните наши еднородци селяни, които не смеят да обадят виновниците, от страх да не влошат положението си.

1) Подобно на това се изпрати до посолството в Цариград.
2) Също такова се изпрати в Министерството на Външните Работи.

Подконсула
(Не се чете името).

Δεδεαγάτς 17 7/βρίου 1903.
Αριθ. 218 Δ. 111—112.

1) Ὑπουργεῖον ἐξωτερικῶν
2) Πρεσβεία Κ/πόλεως

Κύριε Πρόεδρε,

Κύριε Πρεσβευτὰ,

Ἀπὸ δεκάδος περίπου ἡμερῶν τὰ ἐνταῦθα Προξενεῖα φυλάσσονται νυχθημερὸν παρὰ μεγάλου σχετικῶς ἀριθμοῦ στρατιωτῶν.

Τὸ μέτρον τοῦτο, φαίνεται ὅτι προεκλήθη ἐκ τῶν ἐμμόνων ἀπειλητικῶν διαδόσεων, καθ' ἅς γενική τις προσβολὴ κατ' αὐτῶν ἐσκοπεῖτο παρὰ τῶν εἰς τὰ πέριξ ἀποκρυπτομένων στασιαστῶν.

Ἐν τοσούτῳ, πρότινων ἡμερῶν εὑρέθη στρατιώτης φονευμένος ἐντὸς χαράδρας παρὰ τὸ χωρίον Κοτζάκιοϊ.

Ἕτερος ἐπίσης στρατιώτης ἐφόνευσεν ἐν Σουφλείῳ ἕνα Μουλαζίμην. Προχθὲς ηὐτοκτόνησεν ὁ μουχτάρης τοῦ Γενίκιοϊ, — εὑρεθείσης παρ' αὐτῷ δυναμίτιδος, εν ᾧ ἀνεγράφοντο αἱ παρά τῶν χωρικῶν συνδρομαὶ ὑπὲρ τοῦ κομιτάτου.

Ἐξ ὅλων δὲ τῶν βουλγαρικῶν χωρίων ἐλλείπουσιν ἀρκετοὶ συνενωθέντες μετὰ τῶν ληστανταρτῶν.

Οὐχ' ἧττον αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἐξακολουθοῦσι τὴν ἰδίαν τακτικὴν τῆς ἀποχῆς ἀπὸ πάσης συστηματικῆς ἐξερευνήσεως τῶν χωρίων, περιοριζόμεναι εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἐποπτείαν αὐτῶν, ὧν το ἠθικὸν ἡμέρα τῇ ἡμέρα φαίνεται καταβαλλόμενον.

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ φυλακαὶ πληροῦνται ὑπόπτων ἐνδείξεων, ἅς αἱ Ἀρχαὶ τηροῦσι μετὰ μεγάλης μυστικότητος.

Ἐνίοτε ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τούτων προβάλλουσι καὶ γεγονότα προκαλοῦντα τὴν θυμηδίαν: οὕτω π. χ. κατόπιν τῶν παρὰ τοῦ Β-ου τούτου ὑποπροξενείου γνωστοποιηθέντων τῇ ἐγχωρίῳ Ἀρχῇ, περὶ τῶν ἐν Λοιτζέκιοϊ ἐνεργουμένων συνδρομῶν πρὸς ἀγορὰν ὅπλων Μάνλιχερ ἐγένοντο καὶ ἀνακρίσεις, κατὰ τὸ στάδιον τῶν ὁποίων εὑρέθη βουλγαρόπαις, καταθέσας ὅτι γνωρίζει Χρῆστόν τινα, ὅστις κατὰ τὸ παρελθὸν

Πάσχα περιῆγεν ἀνὰ τὰ βουλγαρικὰ χωρία κομιτατζίδες. Πρὸς ἐξακρίβωσιν τούτου ἀνεκρίθησαν ἅπαντες οἱ φέροντες τὸ ὄνομα τοῦτο χωρικοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνεγνωρίσθη ὁ περὶ οὗ πρόκειται ξεναγός, ὅστις μεταφερόμενος ὅπως δείξῃ μέρη ἔνθα εὑρίσκονται κεκρυμμένα ὅπλα ἐδραπέτευσεν τῶν φυλάκων του καταγινομένων εἰς ἀποπεράτωσιν γεύματος.

Ἤδη τὴν σύντονον μέριμναν τῶν Ἀρχῶν ἐπισπᾶ ἡ κατανομὴ ἐκτάκτων φορολογικῶν βάρων πρὸς προμήθειαν εἰδῶν ἱματισμοῦ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, εἰς ὅλα τὰ τῆς περιφερείας χωρία ἀνεξαρτήτως θρησκεύματος.

Σήμερον ἐπίσης ὁ διοικητὴς ἐκάλεσε παρ' αὐτῷ τοὺς ἐκ τῶν ὑπηκόων ὀθωμανῶν ὁμογενεῖς προκρίτους ὡς καὶ τοὺς Ἰσραηλίτας, καὶ ἐπέβαλεν αὐτοῖς τὴν καταβολὴν δυσαναλόγων χρηματικῶν ποσῶν. Ὑπολογίζεται δὲ τὸ εἰσπραχθησόμενον ποσὸν ἐκ μόνης τῆς πολίχνης Δεδέαγατς εἰς ἄνω τῶν 500 λιρ. ὀθωμ.

Ἀλλ' ὅτι λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ καταστήσω ἰδίᾳ γνωστὸν εἰς τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα, εἶναι ἡ συμπεριφορὰ ἐνίων στρατιωτικῶν ὁμάδων, αἵτινες ἐπὶ οἱῳδήποτε προσχήματι ληστεύουσι τοὺς καθ' ὁδόν συναντωμένους ὁμογενεῖς χωρικοὺς μὴ ἀποτολμῶντας νὰ καταγγείλωσι τοὺς δράστας φόβῳ ἐπιδεινώσεως τῆς θέσεώς των.

1) Ὅμοιον ταύτης ὑπεβλήθη πρός τὴν ἐν Κ/πόλει Β-ην Πρεσβείαν.

2) Ὅμοιον ταύτης ὑπεβλήθη πρὸς τὸ Β-ον ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Ὑπουργεῖον.

Εὐπειθέστατος

. . . .

. . . .

№ IX.

Шифрована телеграма*) от Цариградския гръцки посланик до Ксантийския гръцки подконсул, че е заповядано от Великия Везир на турските власти да не закачат провинените гърци поради гонитбата им спрямо българите.

Цариград, Ени-кйой,
4/X 1907 г.
Вицеконсулство гръцко
в Ксанти.

Като отговаряме на писмото Ви № 205, съобщавам Ви, че вследствие на мои постъпки Великия Везир заповяда днес и изпрати до тамошните власти да не постъпват към задържане на наши и да отбягват от общи насилствени мерки.

Грипарис.

*) Виж факсимилето № I в края след документите. (Бел. превод.).

№ X.

Писмо от Министра на Външните Работи в Атина до Ксантийския гръцки подконсул, изпращат му се 180 лири турски за непредвидени разноски за продължаване народното дело в тоя важен подконсулски район.

Министерство
на Външните Работи.

В. Полит. отдел
№ на прот. 17

Атина, 13 март, 1910

Кралско
подконсулство
№ прот. 7.

Получ. на 5 април,
1910 г. в Ксанти
Д/10.

До Кралското подконсулство в Ксанти.

Като отговаряме на Вашето писмо с № 2, т. год., уведомяваме Ви, че при всичките финансови мъчнотии и затруднения, против които се бори свободната държава, одобри се годишна сума от 180 лири за непредвидени разноски на Вашето подконсулство. Отделните пера ще определите съобразно със съществуващите нужди и с политическата програма, която ще Ви се изпрати след няколко дни. От целесъобразното и спестовно използуване на тая сума, убедени сме, че ще се продължи с полза народното дело в този важен пункт, чието управление кралското правителство е поверило Вам.

Министър: А. Калергис.

Ὑπουργεῖον ἐπὶ τῶν
Ἐξωτερικῶν
Β! Πολιτικὸν τμῆμα
Ἀριθ. πρωτ. 17

Ἀθήνησι, τῇ 13 Μαρτίου 1910

Ὑποπροξενεῖον τῆς Ἑλλάδος
Ἀριθ. πρωτ. 79
Ἐλήφθη τῇ 5 Ἀπριλίου 1910 Δ'/10
Ἐν Ξάνθῃ.

Πρὸς τὸ ἐν Ξάνθῃ Β. Ὑποπροξενεῖον.

Ἀπαντῶντες εἰς τὸ ὑπ'. ἀρ. 2 ἐ. ἔ. ὑμέτερον ἔγγραφον πληροφοροῦμεν ὑμᾶς, ὅτι παρ' ὅλας τὰς οἰκονομικὰς δυσχερείας καθ' ὧν παλαίει τὸ ἐλεύθερον Κράτος, ἐνεκρίθη ἐτήσιον ποσὸν ἐξ 180 λιρῶν διὰ τὰς ἀπροβλέπτους δαπάνας τοῦ ὑφ' ὑμᾶς Ὑποπροξενείου. Τὰ καθ' ἕκαστον κονδύλια θέλετε καθορίσει ἀναλόγως πρὸς τὰς ὑφισταμένας ἀνάγκας καὶ πρὸς τὸ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀποσταλησόμενον ὑμῖν πολιτικὸν πρόγραμμα. Ἐκ δὲ τῆς μετὰ σκοπιμότητος καὶ φειδοῦς χρησιμοποιήσεως τοῦ σκοποῦ τούτου πεπίσθαμεν ὅτι λυσιτελῶς θέλει συνεχισθῇ ἡ ἐθνικὴ ἐργασία ἐν τῷ ἐπικαίρῳ ἐκείνῳ τμήματι, οὗ τὴν διεύθυνσιν ἐνεπιστεύθη ὑμῖν ἡ Β. Κυβέρνησις.

Ὁ Ὑπουργὸς
Α. Καλέργης.

№ XI.

Рапорт на Ксантийския гржцки подконсул до Комисията за Народополезни цели в Атина, представя какви парични пособия Комисията трябва да отпусне за учеб. 1911/1912 год. за учители, учителки и свещеници в Ксантийския консулски район и посочва бжлгарските села, в които тези пособия са необходими за народната мисия, за да могат те да се представят за православни гжрци.

№ на прот. 209.

Ксанти, 9 юни, 1911 год.

До Почитаемата Комисия за Народополезни цели.

Имам чест да поднеса приключена тук таблица за бюджетните просветителни пособия в тоя консулски район за учебната 1911/1912 година, които вжзлизат изцело на 230 лири турски.

Както ще благоволи да забележи Почитаемата Комисия, направените изменения в училищния бюджет на миналата учебна година се сжстоят в следното:

Както имах вече честта да донеса на Почитаемата Комисия с писмото си № 54, пособието на с. Писаница за издржржка на свещеник и учител в това село вжзлиза на лири турски 35 и беше се употребило от предшественика ми едно увеличение и даване пособие на некои свещеници и учители, и друго за поджржане на стипендиянти и от Ахж-челеби. Това увеличение, което Почитаемото Министерство удобри с телеграмата си от 2 юни, вписах в пособието за идната учебна година, защото щеше да бжде невжзможно намаляване или неизплащане сумата за идната година, която сума са получили вече казаните лица.

Пособието за Писаница заличих, защото е сжвжршено невжзможно да се настани свещеник или учителка, тжй като ни един наш абсолютно няма там. Впрочем, никога не е било вжзможно в последните години да се настанят такива в това село. И тжй от пособието за Писаница се увеличава в таблицата заплатата на учителката в с. Долно-Райково от 22 на 25 лири турски.

Пособието на учителя в с. Горно-Пашмакли се увеличава от 25 на 30 лири и се прибавят следните нови пособия от казаната сума, а именно: на свещеника в Долно-Райково 10 лири, на учителя в сжщото село 2 лири, на свещеника в Горно-Пашмакли 7 лири, за подджржане стипендиянт от Ахж-челеби — Долно-Райково — 7 лири, всичко 36 лири. И така се изпжлня сумата 34 лири, т. е. пособието за Писаница без 1 лира. За другите стават следните изменения: В селото Ени-кьой се прибавя и друга учителка сжс заплата 20 лири. Това бжлгарско село брои 180 бжлгарски семейства и 57 наши. Нашето училище има нужда от засилване по причина на многобройните усилия, които бжлгарите полагат за усилване на политическата си почва в него и за откжсване на нашите. Затова са открили централно бжлгарско училище с 4 учители и 3 учителки. В това училище следват бжлгарски ученици и от района на Ахж-челеби. Изобщо стремежа на бжлгарите е, щото Ени-кьой да стане центжр на околните бжлгарски места. Поради това полезно би било да се прибави още една учителка, която от друга страна би спомогнала за по-правилното служене на училището.

Друго изменение стана в турскогласното село Булат-кьой, като се прибавиха други 2 лири при заплатата на учителката. В това турскогласно село захвана доста да се разпространява гржцкият език, както и в турскогласното село Сусур-кьой. Изпитите, действително, показаха, че вжтрешната работа там е била плодотворна. Следователно, справедливо би било, ако пособието за селото се увеличеше от 5 на 7 лири. Увеличението на пособието за селото Кара-Курджали с 5 лири се оправдава от извжнредното положение на това бжлгарогласно село, в което става нужда да се положат на време старания, за да се уджржат и насжрдчат нашите тжй, че да отхвжрлят терора, под който се намират, и да не се колебаят да заявяват, че са православни гжрци. Следователно, ще има нужда чрез учителя да се вжрши голяма работа, която, разбира се, ще има и опасности, и мжчно би приело някое сгодно лице, което да послужи в сжщо време и като агент, да отиде там с 20 лири турски заплата. Такова лице се изпрати вече, което, според Маронийската митрополия, е изпаднало в нуждата да прави разноски за пропагандна работа.

Пособието на Енидже се заличава сжвжршено, понеже жителите в това село изрично ми заявиха, че те приемат на себе си да плащат за в бждаще от свои средства и на учителят, и на свещеника. Заявиха ми сжщевременно, че и за тая година се надяват да успеят сжщо да им платят, за да не се яви нужда да се прибегне кжм пособието от 20 лири на училищния бюджет, в който случай това пособие ще се приеме като излишжк за идната учебна година.

Друго увеличение от 10 лири е станало в пособието на архиерейския наместник в Ахж-челеби поради това, защото той по причина на положението му е изложен на разноски, плащане една част от наема на митрополията, представителни разноски и др. т., а особено сега, когато пособието на патриаршията от 20 лири доброволно се дава на бившият архиерейски наместник поп Михал.

В заключение по длжжност трябва да спомена, че Маронийския митрополит едно след друго ме е молил да сжобща на Почитаемата Комисия за голямата нужда, в която се намира митрополията да иска едно пособие поне от 50 лири, тжй като пресметнатото по бюджета някога доброволно пособие от 600 лири, поради настаналият икономически застой, е слезло на 200 до 250 лири, сума недостатжчна, според него, и за подджржането на митрополията, и за доизкарването на народната си мисия, като се има пред вид, че в района му са останали още скрити елементи, които като се развият надлежно, могат да сжставят отново наши общини. Тая си молба е повторил Н. Преосвещенство при заминаването от там и на Господин главния консул в Одрин, като е дал и точна саморжчна забележка за селата, които днес

принадлежат на митрополията и според която забележка излиза, че годишното пособие се вжзкачва на 250 лири близо. Истина е, че една такава прибавка би спомогнала за по-сжвжршеното довкарване делото на митрополията и по-достолепното ù представление, но на Почитаемата Комисия остава да оцени, каква сума може да се даде, или пжк по-малка, която достатжчно би надтежала на училищния бюджет.

Заради това отбегнах да впиша тая сума в приключената таблица и имам чест да помоля Почитаемата Комисия да благо воли да ми сжобщи, да ли приема или не прибавката на тая или по-малка сума.

Такива са предлаганите изменения, от които излиза, че бюджета за идната 1911/1912 година ще вжзлезе на лири 230, като се увеличи той с 30 лири от миналогодишния бюджет.

(Черновка. Бжл. превод).

С джлбоко почитание
най-покорния
(Подписа не се чете)

'Εν Ξάνθῃ τῇ 9 'Ιουνίου 1911.

'Αριθ. πρωτ. 209

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν εὐαγῶν σκοπῶν Σ. 'Επιτροπήν.

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλλω συνημμένως πίνακα τῶν προϋπολογισθέντων ἐκπαιδευτικῶν ἐπιδομάτων τῆς προξενικῆς ταύτης περιφερείας διὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1911—1912, ἀνερχομένων ἐν ὅλῳ εἰς 230 λίρας Τουρκίας.

Ὡς θέλει εὐαρεστηθῇ νὰ παρατηρήσῃ ἡ Σεβαστὴ 'Επιτροπὴ αἱ εἰς τὸν ἐκπαιδευτικὸν προϋπολογισμὸν τοῦ παρελθόντος σχολικοῦ ἔτους ἐπιφερόμεναι τροπολογίαι συνίστανται εἰς τὰ ἑξῆς:

Ὡς εἶχον ἤδη τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω τῇ Σ. 'Επιτροπῇ διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 54 ἐγγράφου μου τὸ ἐπίδομα Πισινίτσης πρὸς συντήρησιν 'Ιερέως καὶ Διδασκάλου ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἀνερχομένον εἰς Λ. Τ. 35 εἶχε διατεθῆ ὑπὸ τοῦ προκατόχου μου τὸ μὲν εἰς αὔξησιν καὶ παροχὴν ἐπιδομάτων ἐνίων ἱερέων καὶ διδασκάλων, τὸ δὲ εἰς συντήρησιν ὑποτρόφου ἐξ 'Αχῆ τσελεμπῆ.

Τὴν ἐπελθοῦσαν αὔξησιν, ἣν ἐνέκρινε τὸ Σ. 'Υπουργεῖον διὰ τοῦ ἀπὸ 2 'Ιουνίου τηλεγραφήματός του, ἐνέγραψα εἰς τὰ καθ' ἕκαστον ἐπιδόματα τοῦ ἐπιόντος σχολικοῦ ἔτους, διότι ἀδύνατος θὰ ἦτο ὁ διὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος ὑποβιβασμὸς ἢ ἡ μὴ πληρωμὴ τοῦ ποσοῦ ὅπερ ἔλαβον ἤδη τὰ εἰρημένα πρόσωπα.

Τὸ ἐπίδομα Πισινίτσης ἀπήλειψα καθ' ὅσον ὁλοτελῶς, ἀδύνατος ἡ ἐγκατάστασις εἴτε ἱερέως εἴτε διδασκαλίσσης, ἅτε μηδενὸς ἀπολύτως ὑπάρχοντος ἡμέτερος. Ἄλλως τε οὐδέποτε κατέστη δυνατὸν κατά τὰ τελευταῖα ἔτη τοποθετήσεως τοιούτων ἐν αὐτῷ.

Οὕτως ἐκ τοῦ ἐπιδόματος Πισινίτσης αὐξάνεται ἐν τῷ προσηρτημένῳ πίνακι ὁ μισθὸς τῆς Διδασκαλίσσης Κ. Ραϊκοβου ἀπὸ Λ. Τ. 22 εἰς Λ. Τ. 25.

Τὸ ἐπίδομα τοῦ διδασκάλου Ἄνω Πασμακλῆ αὐξάνεται ἀπὸ 25 Λ. εἰς 30 Λ. Τ., προστίθενται τὰ ἑξῆς νέα ἐκ τοῦ εἰρημένου ποσοῦ ἐπιδόματα, ἤτοι:

Εἰς ἱερέα Κ. Ραϊκόβου	Λ. Τ.	10
Εἰς Διδάσκαλον « «	»	2
Εἰς ἱερέα Ἄνω Πασμακλῆ	»	7
Εἰς συντήρησιν ὑποτρόφου ἐξ 'Αχῆ τσελεμπῆ Κ. Ραΐτσου . .		7
Τὸ ὅλον Λ. Τ.		34

Καὶ οὕτω συμπληροῦται τὸ ποσὸν 34 Λ. Τ., ἤτοι τὸ ἐπίδομα Πισινίτσης μένει μία λίρα. Κατά τὰ λοιπὰ ἐπέρχονται αἱ ἑξῆς τροπολογίαι.

Εἰς τὸ χωρίον Γενήκιοϊ προστίθεται καὶ ἑτέρα διδασκάλισσα μὲ μισθὸν 20 Λ. Τ. Τὸ βουλγαρόφωνον τοῦτο χωρίον ἀριθμεῖ 180 βουλγαρικὰς οὐκογενείας καὶ 57 ἡμετέρας. Τὸ ἡμέτερον σχολεῖον αὐτοῦ ἔχει ἀνάγκην ἐνισχίσεως λόγῳ τῶν πολλαπλῶν ἐνεργειῶν, ἃς καταβάλλουσιν οἱ Βούλγαροι πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐν αὐτῷ πολιτικοῦ των ἐδάφους καὶ ἀπόσπασιν ἡμετέρων. Πρὸς τοῦτο ἵδρυσαν κεντρικὴν Βουλγαρικὴν σχολὴν μὲ τέσσαρας διδασκάλους καὶ 3 διδασκάλισσας. Εἰς τὸ σχολεῖον δὲ τοῦτο φοιτῶσι Βούλγαροι μαθηταὶ καὶ ἐκ τοῦ τμήματος 'Αχῆ τσελεμπῆ, ἐν γένει δὲ ἡ τάσις τῶν Βουλγάρων εἶνε ὅπως καταστῇ τὸ Γενίκιοϊ κέντρον τῶν πέριξ βουλγαρικῶν μερῶν. Ἕνεκα τούτου ἐπωφελὴς θὰ ἀπέβαινεν ἡ προσθήκη καὶ ἑτέρας διδασκαλίσσης, ἥτις θὰ συνετέλει ἐξ ἄλλου καὶ εἰς τὴν κανονικωτέραν λειτουργίαν τοῦ σχολείου.

'Ετέρα τροποποίησις ἐπέρχεται ἐν τῷ χωρίῳ Μπουλάτκιοϊ προστιθεμένων ἑτέρων δύο λιρῶν εἰς τὸν μισθὸν τῆς διδασκαλίσσης.

'Εν τῷ τουρκοφώνῳ τούτῳ ἤρξατο κοινῶς διαδιδομένη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὡς καὶ ἐν τῷ . . . . τουρκοφώνῳ χωρίῳ Σουσούρκιοϊ, αἱ ἐξετάσεις δὲ ὁμολογουμένως ἀπέδειξαν ὅτι ἡ γενομένη ἐργασία ὑπῆρξε καρποφόρος. 'Επομένως δίκαιον θὰ ἦτο ἂν τὸ ἐπίδομα τοῦ χωρίου ηὐξάνετο ἀπὸ 5 εἰς 7 λίρας.

Τὴν αὔξησιν τοῦ ἐπιδόματος τοῦ χωρίου Καρακουρτζαλῆ κατὰ πέντε λίρας δικαιολογεῖ τὸ ἔκτακτον τῆς καταστάσεως τοῦ Βουλγαροφώνου τούτου χωρίου, ἐν ᾧ παρίσταται ἀνάγκη, νὰ καταβληθῶσιν ἐγκαίρως προσπάθειαι πρὸς συγκράτησιν καί ἐνθάρρυνσιν τῶν ἡμετέρων οὕτως ὥστε ν'ἀποβάλωσιν τὴν εἰς ἣν εὑρίσκωνται τρομοκρατίαν καὶ νὰ μὴ διστάζωσι νὰ ἐκδηλώσωσι ὅτι εἶνε ὀρθόδοξοι Ἕλληνες. 'Επομένως θὰ ἐνέχῃ βεβαίως καὶ κινδύνους, δυσκόλως δὲ θὰ ἐδέχετο κατάλληλον πρόσωπον, ὅπερ νὰ χρησιμεύσῃ ἐν ταὐτῷ καὶ ὡς πράκτωρ νὰ μεταβῇ ἀντὶ 20 Λ. Τ. Τοιοῦτον πρόσωπον ἀπεστάλη ἤδη, ὅπερ καθὰ ἀναφέρει ἡ μητρόπολις Μαρωνείας, περιέρχεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προβαίνῃ καὶ εἰς τινας δαπάνας λόγῳ τῆς προπαγανδικῆς ἐργασίας.

Τὸ ἐπίδομα τοῦ Γιέννιτζε ἀπαλείφεται ὁλοτελῶς, καθόσον οἱ κάτοικοι Γέννιτζε ῥητῶς μοὶ ἐδήλωσαν ὅτι αὐτοὶ ἀναλαμβάνουσι να πληρώνωσι εἰς τὸ μέλλον ἐξ ἰδίων καὶ τὸν διδάσκαλον καὶ τὸν ἱερέα. Μοὶ ἐδήλωσαν δὲ συγχρόνως ὅτι καὶ διὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐλπίζουσι νὰ κατορθώσωσιν οἱ ἴδιοι νὰ πληρώσωσιν αὐτούς, ὥστε νὰ μὴ παραστῇ ἀνάγκη προσφυγῆς εἰς τὸ εἰκοσάλιρον ἐπίδομα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προϋπολογισμοῦ, ὁπότε τοῦτο θέλει μεταβιβασθῇ ὡς περίσσευμα διὰ τὸ ἐπιὸν σχολικὸν ἔτος. 'Ετέρα κατὰ 10 λίρας αὔξησις ἐπέρχεται ἐν τῷ ἐπιδόματι τοῦ 'Αρχιερατ. ἐπιτρόπου Αχῆ τσελεμπῆ καὶ τοῦτο διότι οὗτος λόγῳ τῆς θέσεως του ὑποβάλλεται καὶ εἰς δαπάνας οἷαι διατήρησις καβάση τῆς Μητρο-

πόλεως, ταχυδρομικα καὶ τηλεγραφικά, πληρωμὴν μέρους τοῦ ἐνοικίου τῆς Μητροπόλεως, ἔξοδα παραστάσεως καὶ λοιπὰ ἔξοδα καὶ μάλιστα νῦν, ὁπότε τό ἐπίδομα τοῦ Πατριαρχείου ἐξ 20 λιρῶν ἐτησίως χορηγεῖται εἰς τὸν ἐν φυλακῇ 'Αρχ. 'Επύτροπον π' Μιχαήλ.

'Εν τέλει ἐκ καθήκοντος ὀφείλω ν' ἀναφέρω ὅτι ἡ μητρόπολις Μαρωνείας κατ' ἐπανάληψιν με παρεκάλεσεν ὅπως ἀνακοινώσω τῇ Σεβ. 'Επιτροπῇ τὴν ἐδήριτον ἀνάγκην, εἰς ἣν ἔχει περιέλθῃ ἡ μητρόπολις τοῦ νὰ ζητήση ἐπίδομά τι ἐκ 50 λιρ. τουρκικῶν τουλάχιστον, καθόσον ἡ εἰς 600 λίρας προϋπολογισθεῖσα ἄλλοτε ἐκουσία ἐπιχορήγησις λόγῳ τῶν ἀλεπαλλήλων ἀπονεκρώσεων κατῆλθεν εἰς 200—250 λίρας, ποσὸν ἀνεπαρκὲς, ὡς εἶπεν, καὶ διὰ τὴν συντήρησιν τῆς μητροπόλεως καὶ διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἐθνικῆς της ἀποσταλῆς, λαμβανομένου ὑπ' ὄψει ὅτι ἐν τῇ περιφερεία της ἐναπέμειναν εἰσέτε ἐν τῷ κρυπτῷ ἡμέτερα στοιχεῖα, ἅτινα καταλλήλως καλλεργούμενα δύνανται ν' ἀνασυγκροτήσωσιν ἡμετέραν κοινότητα. Τὴν τοιαύτην παράκλησιν ἐπανέλαβεν ἡ Α. Σεβασμιότης κατὰ τὴν ἐκεῖθεν διέλευσιν τοῦ Κυρίου Γενικοῦ Προξένου 'Αδριανουπόλεως, δώσασα καὶ ἀκριβῆ αὐτόγραφον σημείωσιν τῶν χωρίων, ἅτινα ἀνήκουσι σήμερον εἰς τὴν μητρόπολιν καὶ ἐξ ἧς σημειώσεως προκύπτει ὅτι ἡ ἐτησία ἐπιχορήγησις ἀνέρχεται εἰς 250 Λ. Τ. περίπου. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι μία τοιαύτη προσθήκη θὰ συνετέλει εἰς τὴν τελειοτέραν διεξαγωγὴν τοῦ ἔργου τῆς Μητροπόλεως εἰς τὴν Σεβαστὴν ὅμως 'Επιτροπὴν ἀπόκειται ἡ ἐκτίμησις τοῦ κατά πόσον δύναται νὰ δοθῇ τοιοῦτον ἤ καὶ μικρότερον ποσὸν, ὅπερ ἱκανῶς θὰ ἐπεβάρυνε τὸν ἐκπαιδευτικὸν τοῦτον προϋπολογισμόν.

Τούτου ἕνεκα ἀπέφυγα ν' ἀναγράψω τὸ ποσὸν τοῦτο εἰς τὸν προσηρτημένον πίνακα, λαμβάνω δὲ τιμὴν νὰ παρακαλέσω τὴν Σεβ. 'Επιτροπὴν ὅπως εὐαρεστουμένη μοὶ ἀνακοινώσῃ τὴν ἀποδοχὴν ἢ οὐ τῆς προσθήκης ταύτης ἢ καὶ μικροτέρας.

Τοιαῦται αἱ προτεινόμεναι ἀναγκαῖαι τροπολογίαι ἐξ ὧν συνάγεται ὅτι ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ ἐπιόντος ἔτους 1911—1912 θέλει ἀνέλθῃ εἰς Λ. Τ. 230 αὐξανόμενος κατὰ 30 λίρας τοῦ περισσυνοῦ προϋπολογισμοῦ.

Μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ
Εὐπειθέστατος.
. . . .

№ XII.

Писмо от Министерството на Вжншните Работи в Атина до Ксантийския гржцки подконсул, изказва му задоволството си относно сжграждането отделна за гжркоманите черква в с. Долно-Райково, с което се заякчава гжрцизирането на тоя чист бжлгарски край.

Министер. на Вжншните Работи.
Общо управление на политическите дела.
2-и Политически източен отдел.

№ на прот. 12,979
№ на прот. 365.

Атина, 1 май, 1912 г.*)

До
Ксантийския подконсул.

Като одобрявам досегашните Ви действия по вжпроса за Долно-Райковската черква на православните, изказвам Ви своето задоволство за положените Ви старания, които ще проджлжавате, докато делото се изкара до щастлив край.

За Министжр
Главен началник.
. . . .

№ XIII.

Писмо от Ксантийския гржцки митрополит до своя наместник в Ахж-челеби, между другото му заповядва да не допуска схизматика свещеник поп Метекса да служи в черквата. Отнася се до бжлгарското селце Дунево, дето на селяните се отнема черквата и се препятствува да служи свещеникжт им в нея.

Преподобний ми наш сингеле Господин поп Анастасие, молитствуваме Ви отечески.

В отговор на писмото ти от 30 мин. месец уведомяваме Ви, че веднага ще пишем потребното и в Одрин, и в патриаршията за работата, за която пишеш. От тебе се изисква само да задржжиш нашите и да се постараеш, ако е вжзможно и да привлечеш и други от противомислящите, и по никой начин да не позволите да служи в черквата схизматическия поп Метакса и да ни джржиш в течение или по пощата, или в нужда и телеграфически за тая Ваша работа.

Ксанти, 1 август, 1896 г.

И бжди здрав в Господа.
Горещ в Бога молитствовател
† Ксантийския Иоаким.

(Копирна книга на Ксантийската митрополия, стр. 61).

*) Виж факсимиле № II в края на документите.

Πανοσιώτατε ἡμέτερε Σύγγελλε κύρ. Ἀναστάσιε εὐχόμεθά σοι πατρικῶς· εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀπὸ 30 παρελθόντος ἐπιστολῆς Σου προαγόμενοι πληροφοροῦμέν Σε, ὅτι ἀμέσως αὔριον θέλομεν γραψει τὰ δέοντα καὶ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ πρός τὰ Σεβαστὰ Πατριαρχεῖα περὶ ἧς γράφεις ὑποθέσεως· παρὰ Σοῦ ἀπαιτοῦμεν μόνον νὰ συγκρατῆς τοὺς ἡμετέρους, νὰ προσπαθήσης, ἐὰν εἶνε δυνατὸν, νὰ προσελκύσης καὶ ἄλλους ἐκ τῶν ἐναντιοφρονούντων καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ ἐπιτρέψητε νὰ λειτουργήσῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁ σχισματικὸς Παπᾶ Μεταξᾶς καὶ νὰ μᾶς κρατῆς ἐνημέρος εἴτε ταχυδρομικῶς εἴτε ἐν ἀνάγκῃ καὶ τηλεγραφικῶς περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως Σας· ταῦτα καὶ εἴης ἐν Κ·φ ὑγιαίνων

Ξάνθη 1 Αὐγούστου 1896
διάπυρος ἐν Θεῷ εὐχέτης

№ XIV.

Писмо от Ксантийския гръцки митрополит до своят архиерейски наместник в Ахж-челеби за усилията, които владиката е употребил, за да се не допустне управляющият Одринската епархия екзархийски представител архимандрит Софроний да посети чисто бжлгарските села в споменатата каза.

До Ахж-челебийският архиерейски наместник

Кат отговарям на писмото ти от 25 т. м., уведомявам те, че за обиколката на схизматика Софроний телеграфирахме шест пжти до сега до патриаршията и очакваме от минута на минута благоприятен резултат за нашите действия. При все това, намираме за добре, щото и ти, като получиш настоящето ни, да телеграфираш направо до Негово Светейшество и го помолиш да подействува енергично, за да се отзове, колкото е вжзможно по скоро, от там казания Софроний. Сжщото да телеграфират отделно и тамошните господа общинари.

Ксанти,
29 септемврий, 1896 г.

Горещ молитствувател
† Ксантийския Иоаким.

(Копирна книга на Ксантийската митрополия, стр. 168).

Πρὸς τὸν ἐν Ἀχῆ τσελεμπῆ
ἡμέτερον Ἀρχ. Ἐπίτροπον

Ἀπαντῶν Σε εἰς τὴν ἀπὸ 25.ης τρέχ. ἐπιστολήν Σου πληροφοροῦμέν Σε ὅτι περὶ τῆς περιοδείας τοῦ Σχισματικοῦ Σωφρονίου ἐτηλεγραφήσαμεν ἑξάκις μέχρι τοῦδε πρὸς τὰ Σεβαστὰ Πατριαρχεῖα καὶ ἀναμένομεν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν εὐνοϊκὸν ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν των. Οὐχ ἧττον καλὸν θεωροῦμεν, ἵνα καὶ τῷ ἅμα τῇ λήψει τῆς παρούσης ἡμῶν τηλεγραφήσῃς ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν Αὐτοῦ Θειωτάτην Παναγιότητα καὶ παρακαλέσῃς ὅπως ἐνεργήσῃ δραστηρίως ἵνα ὡς τάχιστα ἀνακληθῇ αὐτόθι ὁ εἰρημένος Σωφρόνιος. Τὰ αὐτὰ ἄς τηλεγραφήσωσι ἰδιαιτέρως καὶ οἱ αὐτόθι κύριοι Δημογέροντες.

Ἐν Ξάνθῃ τῇ 29 7/βρίου 1896

διάπυρος εἰς Θεὸν εὐχέτης
. . . Ἰωακείμ

№ XV.

Писмо поверително от Ксантийския гръцки митрополит до архиерейския си наместник в Ахж-челеби, с което му сжобщава за угощението, дадено в митрополията на силните тогава беове и високи турски чиновници и уговарянето им да подпомогнат усилията на владиката, за да заставят Ахж-челебийските схизматически села да признаят властта на патриаршията.

Поверително

До
архиерейския наместник в Ахж-челеби.

В отговор на писмото ти от 4 того уведомявам те в общи чърти за следното: първо, посетихме в Ксантийското кметство каймакамина на Ахж-челеби, и той ни повжрна посещението, като дойде в св митрополия с тефтердар-бея и един миралай от войската. Понеже тогава не можахме да говорим нищо за Вашия район, то Негово Високо Благородие при заминаването си ни обеща, че ще дойде и втори пжт в св. митрополия. Той, действително, опази обещанието си и след два дни ни посети заедно сжс Салих-ага и Хюсеин ефенди и с ксантийския кмет Хафуз ефенди, общ приятел и на двама ни. При това посещение, което трая 1¼ час, много нещо говорихме за Ахж-челеби, и всички Ваши на чело сжс Салих ага се показаха най-готови да изпжлнят нашите препоржки и изрично се обещаха, че от сега нататжк ще подкрепят с всичката си сила интересите на православието там. На следния ден дадохме официялна и великолепна вечеря в св. митрополия, дето участвуваха одринския тефтердар бей, син му, миралаят, ахж-челебийския каймакамин, ксантийския каймакамин, ксантийския кмет, мал мидюру, Салих-ага, Хюсеин ефенди, Мехмед Шукри ефенди, Д. Коюмджиоглу, П. Коюмджиоглу и М. Басудие. Преди вечерята и след нея докарахме пак дума за Ахж-челеби, и Салих-ага, помежду многото други неща, ни каза следното: „Лошите намерения, които имат схизматиците бжлгари, кжсно, за жалост, разбрах. Както и да е, обаче, пак има време. Наскоро ще отида в Одрин и ще говоря на джлго и особено с валията. От сега още, митрополит ефенти, можете да считате вжпроса за манастиря св. Атанас решен за в полза на митрополията, както и

когато действувах за повръщането на Дунево. Ще подействувам с всичка сила и за повръщането към православието, ако не на всички, то поне на повечето схизматически села в Ахъ-челебийската каза. За това няма да действувам открито, ще действувам, обаче, както аз зная и имам обичай всякога да работя. Напролет трябва, митрополит ефенди, да ни посетите непременно, и аз сам ще Ви пиша, кога точно трябва да дойдете. Тогава ще видите отблизо, че зная да пазя и изпълнявам обещанията си, защото, когато след дълго мислене зема едно решение, никога не го напущам или изменям“. Същите обещания ни дадоха и Ахъ челебийския каймакамин, както и Хюсеин ефенди, приятел и сътрудник на Салих ага. Утре ще посетим и ние Салих ага, който ще остане още няколко дни тук. Съдържанието на настоящето ми писмо трябва да държиш в тайна от всички без изключение, защото съобщението му не ни изнася за сега, тъй като възможно е нашите от радост да го разгласят, и по тоя начин схизматиците да вземат още от сега мерки.

Ксанти,
6 октомврий, 1896 г.

Горещ молитствувател

† Ксантийския Иоаким.

(Копирна книга на
Ксантийската митрополия,
стр. 196—197).

'Εμπιστευτική.

Πρὸς τὸν ἐν 'Αχῆ-τζελεμπῆ ἡμέτερον ἀρχιερατικὸν
'Επίτροπον.

Εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀπὸ 4-ης ἀρξαμένου ἐπιστολῆς σου πληροφοροῦμεν σε ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ ἑξῆς· τὸ πρῶτον ἐπεσκέφθημεν ἡμεῖς ἐν τῷ Δημαρχείῳ Ξάνθης τὸν Καϊμακάμην 'Αχῆ-τζελεμπῆ, οὗτος δέ ἀνταπέδωκεν ἡμῖν τὴν ἐπίσκεψιν ἐλθὼν εἰς τὴν 'Ιερὰν Μητρόπολιν μετὰ τοῦ Δεφτερδὰρ βέη καὶ ἑνὸς μιραλάη τοῦ στρατοῦ. 'Επειδὴ δὲ τότε δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ὁμιλήσωμεν τίποτε περὶ τοῦ ὑμετέρου τμήματος, ἡ Α. 'Ενδοξότης ἀναχωροῦσα ὑπεσχέθη ἡμῖν, ὅτι θὰ ἤρχετο καὶ δευτέραν φορὰν εἰς τὴν 'Ιερᾶν Μητρόπολιν καὶ πράγματι ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ ταύτην, καθόσον μετὰ δύο ἡμέρας ἐπεσκέφθη ἡμᾶς μετὰ τοῦ Σαλὶχ ἀγᾶ, τοῦ Χουσεῒν ἐφένδη καὶ τοῦ Δημάρχου Ξάνθης Χαφοὺζ ἐφένδη. κοινοῦ ὑπάρχοντας φίλου.· κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην διαρκέσασαν ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν πολλὰ εἴπομεν περὶ 'Αχῆ τζελεμπῆ, ἅπαντες δὲ οἱ ἡμέτεροι πρωτοστατοῦντος τοῦ Σαλὶχ αγᾶ ἐδείχθησαν προθυμότατοι εἰς τὰς ἡμετέρας συστάσεις καὶ ῥητῶς ὑπεσχέθησαν, ὅτι ἀπὸ τοῦδε θὰ ὑποστηρίξωσι πάσῃ δυνάμει τὰ συμφέροντα τῆς ὀρθοδοξίας αὐτόθι· τὴν ἑπομένην ἡμέραν ἐδώσαμεν ἐπίσημον καὶ μεγαλοπρεπέστατον δεῖπνον ἐν τῇ 'Ιερᾶ Μητροπόλει εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθησαν ὁ Δεφτερδὰρ βέης 'Αδριανουπόλεως, ὁ υἱός του. ὁ μιραλάης, ὁ Καϊμακάμης Αχῆ τζελεμπῆ, ὁ καϊμακάμης Ξάνθης. ὁ δήμαρχος Ξάνθης, ὁ μαλ-μουδίρις, ὁ Σαλὶχ ἀγᾶς, ὁ Χουσεῒν ἐφένδης ὁ Μεμὲτ Σουκρῆ ἐφένδης, ὁ Δ. Κουγιουμτζόγλους, ὁ Π. Κουγιουμτζόγλους καὶ ὁ Μ.

Μπασούδης· πρὸ τοῦ δείπνου δὲ καὶ μετ' αὐτὸ ἐφέραμεν καὶ πάλιν τὸν λόγον περὶ τοῦ Αχῆ τζελεμπῆ, ὁ δὲ Σαλὶχ ἀγᾶς μεταξὺ πολλῶν ἄλλων εἶπεν ἡμῖν τὰ ἑξῆς· «τοὺς κακοὺς σκοποὺς, τοὺς ὁποίους ἔχουν οἱ σχισματικοὶ βούλγαροι, ἀργὰ δυστυχῶς ἐννόησα· ὅπως δήποτε ὅμως καὶ πάλιν ὑπάρχει καιρός· προσεχῶς θὰ μεταβῶ εἰς Α/νούπολιν καὶ θὰ ὁμιλήσω ἐν ἐκτάσει καὶ ἰδιαιτέρως μετὰ τοῦ Βάλῆ ἀπὸ τοῦδε δὲ Μητροπολὶτ ἐφένδη δύνασθε νὰ θεωρῆτε τὸ ζήτημα τῆς μονῆς τοῦ 'Αγίου 'Αθανασίου λελυμένον ὑπὲρ τῆς Μητροπόλεως· ὅπως δὲ ἐνήργησα περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Δούνεβου θὰ ἐνεργήσω πάσῃ δυνάμει καὶ περὶ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν 'Ορθοδοξίαν ἂν οὐχὶ ὅλων, τουλάχιστον ὅμως τῶν περισσοτέρων σχισματικῶν χωρίων τοῦ Καζᾶ Αχῆ τζελεμπῆ· πρὸς τοῦτο δὲν θὰ ἐνεργήσω φανερά, θὰ ἐνεργήσω ὅμως ὅπως ἐγὼ γνωρίζω καὶ συνειθίζω πάντοτε νὰ ἐργάζωμαι· τὴν ἄνοιξιν πρέπει Μητροπολὶτ ἐφενδι νὰ μὰς ἐπισκεφθῆτε ἀφεύκτως, ἐγὼ δὲ ὁ ἴδιος θὰ σᾶς γράψω πότε ἀκριβῶς πρέπει νὰ ἔλθητε· τότε δὲ θὰ ἴδητε καὶ σεῖς ἐκ τοῦ σύνεγγυς ὅτι τὰς ὑποσχέσεις μου ξεύρω νὰ φυλάττω καὶ ἐκπληρῶ, καθ' ὅσον ὅταν κατόπιν πολλῆς σκέψεως λάβω μίαν ἀπόφασιν, οὐδέποτε, ἐγκαταλίπω ἤ μεταβάλλω αὐτήν». Τὰς αὐτας ὑποσχέσεις ἔδωσαν πρὸς ἡμᾶς καὶ ὁ Καϊμακάμης Αχῆ ιζελεμπῆ ὡς καὶ ὁ Χουσεῒν ἐφένδης, ὁ φίλος καὶ συνεργάτης τοῦ Σαλὶχ ἀγᾶ. — Αὔριον θὰ ἐπισκεφθῶμεν και ἡμεῖς τὸν Σαλὶχ ἀγᾶν ὁ ὁποιος θὰ διαμείνῃ ἡμέρας τινὰς εἰσέτι ἐνταῦθα. — Τὸ περιεχόμενον τῆς παρούσης ἡμῶν ἐπιστολῆς δέον νὰ κρατήσητε μυστικὸν ἀπὸ πάντων αναιξεραίτως, καθ' ὅσον ἡ ἀνακοίνωσις αὐτοῦ δὲν συμφέρει ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος τουλάχιστον διότι ἐνδεχόμενον οἱ ἡμέτερον ἀπὸ τὴν χαρὰν των νὰ διαλαλήσωσι αὐτὸ καὶ τοιουτοτρόπως οἱ σχισματικοὶ νὰ λάβωσι ἀπὸ τοῦδε τὰ μέτρα τῶν.

'Ιωακείμ

№ XVI.

Писмо от Ксантийския гръцки митрополит до наместника си в Ахъ-челеби за изгонването на българския свещеник от Ксанти и енергичните действия на патриаршията, поради които турското правителство е забранило на управляющият Одринската българска митрополия, архимандрит Софроний, да посещава българските схизматически села в Ксантийско.

До Ахъ-челебийският архиер. наместник
Иконом Анастас.

Като изпълняваме молбата ти, излагам ти на кратко опитите на схизматиците напоследък, а именно: през миналия месец е пристигнал един схизматически свещеник, на име Кирил, с намерение да се установи тук за постоянно, но правдолюбивия наш каймакамин, като забележи, че в Ксанти нито схизматическа община има, нито пък схизматици постоянни жители, и че пребиването на това лице тук би станало причина за религиозни разпри помежду християните, веднага го улови и го арестува и после, придружен от 1 стражар, го изпрати до Гюмюрджинския

бимбашия. От това, обаче, схизматиците не се отчаяха, и ето че на 22 същия месец пристигна тук Софроний, като водеше друг свещеник за настаняване. Но и пак не сполучи нищо, защото свещеника веднага се изпрати там, отдето е дошъл, а изгонването на самия Софроний от Ахъ-челеби и от Ксанти, дето миналия петък се е върнал, се дължи на енергичните постъпки и действия на патриаршията пред уважаемото правителство, което в справедливостта, с която се отличава, е дало, както се научихме, строги заповеди на властите, да не позволяват за напред на схизматически свещеници, както и на Софрония, да дохождат в нашата епархия.

Ксанти,
15 октомври, 1896 г.

Горещ в Бога молитствувател

† Ксантийски митрополит

Иоаким.

(Копирна книга на Ксантийската гръцка митрополия, стр. 181).

Πρὸς τὸν ἐν Αχῆ-τζελεμπῆ ἡμέτερον ἀρχιερατικὸν

Ἐπίτροπον Οἰκονόμον Ἀναστάσιον.

Ἐκπληροῦντες τὴν παράκλησίν σου ἐκθέτομέν σου ἐν ὀλίγοις τὰς ἐπ' ἐσχάτων ἀποπείρας τῶν Σχισματικῶν καὶ δὴ τὴν 8-ην παρελθόντος μηνὸς ἀφίκετο εἰς Ξάνθην εἷς σχισματικὸς ἱερεὺς Κύριλλος ὀνομαζόμενος προτιθέμενος νὰ ἐγκατασταθῇ ἐνταῦθα διαρκῶς· ἀλλ' ὁ φιλοδίκαιος ἡμῶν Καϊμακάμης παρατηρήσας, ὅτι ἐν Ξάνθῃ οὔτε σχισματικὴ Κοινότης ὑπάρχει, ἀλλ' οὔτε καὶ σχισματικοὶ σταθεροὶ κάτοικοι καὶ ὅτι ἡ διαμονὴ τοῦ προσώπου τούτου ἐνταῦθα θὰ ἐγίνετο πρόξενος θρησκευτικῶν ἐρίδων μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν, ἀμέσως συνέλαβεν αὐτὸν καὶ ἐφυλάκισεν, εἶτα δὲ τῇ συνοδείᾳ ἑνὸς ζανδαρμᾶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν μπιμπασὴν Γιουμιουλτζίνης· δὲν ἀπελπίσθησαν ὅμως ἐκ τούτου οἱ σχισματικοὶ καὶ ἰδοὺ τὴν 28-ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἔφθασεν ἐνθαῦθα ὁ Σωφρόνιος φέρων ἕτερον ἱερέα πρὸς ἐγκατάστασιν· ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν κατόρθωσε τίποτε καθόσον ὁ μὲν ἱερεὺς ἀμέσως ἀπεστάλη ὁπόθεν καὶ ἦλθε, αὐτοῦ δὲ τοῦ Σοφρονίου ἡ ἐκδίωξις ἐξ Αχῆ-τζελεμπῆ καὶ ἐκ Ξάνθης, ὅπου τὴν παρελθοῦσαν Παρασκευὴν ἐπέστρεψεν, ὀφείλεται εἰς τὰς ἐντόνους παραστάσεις καὶ ἐνεργείας τῶν Σεπτῶν ἡμῶν Πατριαρχείων παρὰ τῇ Σεβαστῇ Κυβερνήσει, Ἥτις ἐν τῇ διακρινούσῃ Αὐτὴν δικαιοσύνῃ ἔδωκε, καθ' ἃ ἐμάθομεν, αὐστηρὰς διαταγάς εἰς τοὺς ἁρμοδίους, ἵνα μὴ ἐπιτρέπωσι τοῦ λοιποῦ εἰς τοὺς σχισματικοὺς ἱερεῖς ὡς καὶ εἰς τὸν Σωφρόνιον νὰ ἔρχωνται εἰς τὴν ἡμετέραν ἐπαρχίαν.

Ξάνθη 15 8/βρίου

διάπυρος εἰς Θεὸν εὐχέτης.

Ἰωακείμ

№ XVII.

Телеграма до Великия Везир и др. в Цариград от наместника на Ксантийския гръцки митрополит да се затвори българския параклис в града, защото само три български семейства имало в Ксанти.

Препис

от телеграмата, изпратена до Великия Везир, до Министерството на Вътрешните Работи и до Председателя на Камарата.

Съобщи ни се от каймакамина, че идущата св. неделя ще служи българския свещеник, който е назначен от българите, в молитвения дом, който дом българите преди години имат като място за молитва, ако и в нашия град да няма записани повече от три български къщи (ханета). Казаната стая от много време насам, съгласно Вашата висока заповед, беше затворена и си остава затворена до тая минута. Понеже отварянето на такъв вид оспорвани черкви се предоставя на решението на Камарата, то молим горещо, щото до издаване на казаното решение от Камарата, да благоволите и заповядате да си остане затворена, както и по рано, поменатата стая, а тъй също да се повърне обратно казания свещеник.

Архиерейски наместник

Ксанти,
5 юни, 1909 год.

Община—първенци.

Ἀντίγραφον τηλεγραφήματος ἀποσταλὲν πρὸς τὸν Μ. Βεζύρην —
ὅμοιον « « Ὑπουργεῖον ἐσωτερικῶν καὶ

Πρόεδρον Βουλῆς.

Μᾶς ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Καϊμακάμη ὅτι τὴν ἐλευσομένην Κυριακὴν θὰ λειτουργήσῃ ὁ βούλγαρος ἱερεὺς, ὁ ὁποῖος διωρίσθη ὑπὸ τῶν βουλγάρων εἰς τὸν εὐκτήριον οἶκον, τὸν ὁποῖον οἱ βούλγαροι πρὸ ἐτῶν ἔχουσιν ὡς τόπον προσευχῆς ἂν καὶ εἰς τὴν πόλιν μᾶς δὲν ὑπάρχουσιν ἐγγεγραμμένοι πλέον τῶν τριῶν βουλγαρικῶν οἰκιῶν (χανέδων). Τὸ ῥηθὲν δωμάτιον πρὸ πολλοῦ συμφώνως ὑψηλῆς διαταγῆς εἶχε κλεισθῇ καὶ μένει κλειστὸν μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἄνοιγμα τῶν τοιούτου εἴδους διαφιλονεικουμένων ἐκκλησιῶν ἐναπόκειται εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς βουλῆς νὰ εὐαρεστηθῆτε νὰ διατάξητε νὰ μείνῃ κλειστὸν ὡς καὶ πρὶν τὸ ῥηθὲν δωμάτιον ὡς καὶ νὰ ἀποσταλῇ ὁ ῥηθεὶς ἱερεύς.

Ξάνθη τῇ 5 Ἰουνίου 1909

ἀρχ. ἐπίτροπος

Δημογεροντία Πρόκριτοι.

№ XVIII.

Рапорт на командирования от Одринското гржцко консулство инспектор Скалисиянис да ревизира грждките училища в района на Дедеагачкото гржцко подконсулство, сжобщава за изгонването по негово подстрекателство двама бжлгари бакали от Марония, свидетелствува, че селото Кара-Курджали е бжлгарско, настоява за откриване на гржцко професионално училище в Гюмюрджина, за да подготви занаятчии гжрци, които да заместят и изгонят бжлгарите абаджии от градjт и най-после указва на още други някои мерки, с които би се постигнало бжрзото погжрчване на бжлгарите в Беломорския край.

Одрин, 20 януари, 1907 год.

До Царското консулство в Одрин.

Господин Консуле,

Сжгласно Вашата заповед, за да отида в Дедеагач и ревизирам училищата, които би ми посочил тамошния вицеконсул г. Иота Драгумис, имам чест да Ви сжобща, че изпжлних тая Ваша заповед и поднасям за това нужното изложение. . . . . . .
. . . .

И тжй нужно е да се посочи на благодетеля, че трябва да се открие в старото здание, което ще се изпразни след малко, едно професионално училище най-главно за приготвяне абаджии, които да изместят бжлгарите абаджии, едничките бжлгари жители в Гюмюрджина Но и пансион би могжл да се основе в него за учениците от околността, които следват в Гюмюрджинското училище. . . . .
. . . .

Следният ден след ревизията на училищата, за които подоле говоря, свиках пак пжрвенците в училището, дето пред тях изложих на учениците теглата на еднородците ни в Източна Румелия и Бжлгария и ги подбудих да имат непримирима омраза против бжлгарите. Тези ми думи, които увлажниха очите на трогнатите малки ученици, намериха веднага отзвук в сжрдцата на присжтствуващите пжрвенци и имаха непосредствен практически резултат. Те, сжбрани след малко в кжщата, в която аз пребивавах, решиха по собствено подбуждение да постжпят веднага кжм изгонване на двамата бжлгари бакали, едничките бжлгари жители в Марония, и с обявяване против тях икономическа война. Избраха за това комисия, която да обиколи градецжт от кжща в кжща и препоржча на всички да не купуват нищо от тяхните бакалници . . . .
. . . .
. . . .

Бжлгарското село Кара-Курджали, което отстои повече от 1 час от Марония, се сжстои от 110 кжщи. Училището се дели на три отделения, в които следват 51 ученика; управлява се от учителя Н. Камбици, бежанец от Източна Румелия, тая година назначен от царското вицеконсулство в Дедеагач. В това училище никога не е вжршено, нито се вжрши и днес някаква работа за изучване на езика. Учениците от по-горнето отделение сричаха на една читанка, написана на стар език, сжвсем машинално и мжчно, без да разбират нито дума, и освен двама или трима ученика, с другите бе невжзможно да се споразумея по гржцки. Па и не е вжзможно никога тези деца да научат гржцки, тжй като учителят ограничава своето преподаване в превеждане чистият език в читанката на бжлгарски говор, което и пред мене се осмели да направи, защото инак не го разбират, както сам той ми казваше
. . . .
. . . .

За другоезичните села.

В другоезичните села обучението по гржцки език трябва да става по практичен начин и нагледно без подробни и схоластични граматически бележки, при това да се изучава в тях говоримият език, живия, които селяните само ще употребяват в своите земания-давания с гржкогласното население. За тая цел, освен потребните наставления кжм учителите, за нуждно считам сжставянето и употребяването в тези училища на читанки, написани на общ и колкото е вжзможно с опростотворен правопис, защото от една страна тврде голямото различие помежду говоримият и чистия език, на който са написани употребяваните читанки, и от друга, голямата сложност на гржцкия правопис, поставят непреодолими пречки за изучване на езикжт и още повече за хора с малки умствени сили, каквито са жителите на тези другоезични села.

При това по-сгодни считам учителките, отколкото учителите, за преподаване на езика в тези села, защото учителките, както схванах, имат и по-голяма преданост кжм длжжността си и по-голяма вещина и тжрпение за преподаване на езика, като привличат по тоя начин любовта на малките си ученици чрез онези майчински милувки, които само женската натура може да употреби сполучливо като стредство на обучението.

Тези учителки, мисля, и по друг начин бихме могли да използуваме за погжрчването на другоезичните села. Ако напр. бихме улеснили извжршването на женидби на тези учителки с млади и донякжде си сжстоятелни в тях жители, без, разбира се, да ги уволняваме от длжжността им, то бихме по тоя начин образували семейства, които да послужат като ядка на гржцко население, което с помощта и на училището би се сполучило, може би, в недалечно бждеще пжлното тяхно погжрчване.

А особено в бжлгарогласните села, мисля, за необходимо и настаняването в тях на остроумни агенти, които да се занимават с кржчмарство и които да бдят над сношенията на селяните с бжлгарските комити и да противодействуват на тяхните интриги и сжщевременно, като упражняват влияние над духовете на жи-

телите, които са в постоянно сношение с тях в кръчмите им, да ги държат благосклонни към народната ни кауза, като подкрепят по тоя начин и допълнят делото на училищата. . . . . . .

. . . .

Най-покорен
А. Скалисиянис,
професор в Одринската гимназия.

'Εν 'Αδριανουπόλει τῇ 20 ῃ 'Ιανουαρίου 1907.
Πρὸς

Τὸ ἐν 'Αδριανουπόλει Β. Προξενεῖον
Κύριε Πρόξενε,

Συνῳδὰ τῇ ὑμετέρα διαταγῇ, ὅπως μεταβῶ εἰς Δεδέαγατς καὶ ἐπιθεωρήσω τὰ σχολεῖα, ἅτινα ἤθελε μοὶ ὑποδείξει ὁ ἐκεῖ ὑποπρόξενος κ. Ι. Δραγούμης λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω ὑμῖν ὅτι ἐξετέλεσα τὴν διαταγὴν ὑμῶν ταύτην καὶ ὑποβάλλω πρὸς τοῦτο τὴν δέουσαν ἔκθεσιν.

. . . .

'Ανάγκη ὅθεν νὰ ὑποδειχθῇ εἰς τὸν 'εὐεργέτην ὅτι δέον εἰς τὸ μετ' οὐ πολὺ κεινοθησόμενον παλαιὸν οἰκοδόμημα νὰ ἱδρυθῇ ἐπαγγελματικὴ σχολὴ πρὸ πάντων πρὸς μόρφωσιν ἀμπατζήδων, οἵτινες θέλουσιν ἀντικαταστήσει καὶ ἐκτοπίσει τοὺς βουλγάρους ἀμπατζῆδες τοὺς μόνους βουλγάρους κατοίκους Γκιουμουλτζίνης. 'Αλλὰ καὶ οἰκοτροφεῖον ἠδύνατο νὰ ἱδρυθῇ ἐν αὐτῷ διὰ τοὺς ἐκ τῶν περιχώρων μαθητὰς τοὺς φοιτῶντας εἰς τὸ σχολεῖον Γκιουμουλτζίνης· . . . . . .

. . . .

Τὴν ἑπομένην μετὰ τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν σχολείων, περὶ ὧν κατωτέρω, συνεκάλεσα καὶ πάλιν τοὺς προκρίτους εἰς τὸ σχολεῖον, ἔνθα ἐνώπιον αὐτῶν ἐξέθεκα τοῖς μαθηταῖς τὰ δεινοπαθήματα τῶν ὁμογενῶν ἐν 'Ανατ. Ρωμυλίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ καὶ παρώρμησα αὐτοὺς εἰσ μῖσος ἀδιάλλακτον κατὰ τῶν Βουλγάρων. Οἱ λόγοι μου ἐκεῖνοι, οἵτινες ὕγραναν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν μικρῶν μαθητῶν ουγκινηθέντων, εὗρον εὐθὺς ἀπήχησιν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν παρόντων προκρίτων καὶ ἄμεσον πρακτικὸν ἀποτέλεσμα. Οὗτοι συνελθόντες μετ' ὀλίγον ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐν ᾗ ἐγὼ διέμενον, ἀπεφάσισαν αὐθορμήτως νὰ προβῶσιν ἀμέσως εἰς τὴν ἔξωσιν τῶν δὺο βουλγάρων, τῶν μόνων βουλγάρων κατοίκων Μαρωνείας, κηρύσσοντες κατ' αὐτῶν οἰκονομικὸν πόλεμον, καὶ ἐξέλεξαν πρὸς τοῦτο ἐπιτροπήν, ἵνα περιέλθῃ τὴν κωμόπολιν ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν καὶ συστήσῃ τοῖς πᾶσι νὰ μὴ ἀγοράζωσι τίποτε ἐκ τῶν παντοπωλείων των.

. . . .

Καρακουρτζαλῆ.

Τὸ βουλγαρόφωνον χωρίον Καρακουρτζαλῆ, καὶ πλέον ὥραν ἀπέχον τῆς Μαρωνείας, περιλαμβάνει 110 οἰκίας. Τὸ ἐν αὐτῷ σχολεῖον διαιρεῖται εἰς τρεῖς τάξεις, ἐν αἷς φοιτῶσι 51 μαθηταί, διευθύνεται ὑπὸ διδασκάλου Ν. Καμπίτση, πρόσφυγος ἐξ 'Ανατ. Ρωμυλίας, ἐφέτος διορισθέντος ὑπὸ τοῦ ἐν Δεδέαγατς Β. 'Υποπροξενείου· ἐν τῷ σχολείῳ οὔτε ἐγένετο ποτὲ καὶ σήμερον γίνεται ἐργασία πρὸς διδασκαλίαν τῆς γλώσσης . . . .

. . . .

Α! Περὶ ἀλλογλώσσων χωρίων.

'Εν τοῖς ἀλλογλώσσοις χωρίοις ἡ διδασκαλία τῆς 'Ελληνικῆς γλώσσης δέον νὰ γίνηται κατὰ τρόπον πρακτικὸν καὶ ἐποπτικῶς ἄνευ λεπτολόγων καὶ σχολαστικῶν γραμματικῶν παρατηρήσεων, νὰ διδάσκηται δ'ἐν αὐτοῖς ἡ γλῶσσα ἡ ὁμιλουμένη, ἡ ζωντανή, ἣν καὶ μόνην θὰ χρησιμοποιήσωσιν οἱ χωρικοὶ ἐν ταῖς συναλλαγαῖς αὐτῶν μετὰ τῶν ἑλληνοφώνων πληθυσμῶν. Πρὸς τοῦτο ἐκτὸς τῶν ἐπὶ τούτῳ καταλλήλων ὁδηγιῶν πρὸς τοὺς διδασκάλους ἀναγκαίαν θεωρῶ τὴν σύνταξιν καὶ χρῆσιν ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐν γλώσσῃ κοινῇ καὶ μὲ ἁπλοποιημένην, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατὸν, τὴν ὀρθογραφίαν, διότι ἀφ' ἑνὸς ἡ μεγίστη διαφορὰ μεταξὺ τῆς λαλουμένης καὶ τῆς καθαρευούσης, εἰς ἣν εἶναι γεγραμμένα τὰ ἐν χρήσει ἀναγνωστικὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ λαβυρινθῶδες τῆς ἑλληνικῆς ὀρθογραφίας παρεμβάλλουσι προσκόμματα ἀνυπέρβλητα διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης καὶ δὴ εἰς ἀνθρώπους μικρᾶς διανοητικῆς δυνάμεως, οἷοι εἰσίν οἱ κάτοικοι τῶν ἀλλογλώσσων τούτων χωρίων.

Καταλληλοτέρας δὲ διὰ τὴν ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις διδασκαλίαν τῆς γλώσσης θεωρῶ καταλληλοτέρους τῶν διδασκάλων τὰς διδασκαλλίσσας, αἵτινες ὡς ἀντελήφθην, καὶ μείζονα ἀφοσίωσιν εἰς τὸ καθῆκον ἔχουσι καὶ πλείονα τὴν δεξιότητα καὶ τὴν ὑπομονὴν εἰς τὸ νὰ μεταδ δωσι τὴν γλῶσσαν, προσελκύουσαι τὴν ἀγάπην τῶν μικρῶν αὐτῶν μαθητῶν διὰ τῶν μητρικῶν ἐκείνων θωπειῶν, τὰς ὁποίας μόνον ἡ γυναικεία φύσις δύναται ὡς ὄργανον διδασκαλίας προσφυῶς νὰ χειρισθῇ.

Τὰς διδασκαλίσσας ταύτας καὶ ἄλλως, νομίζω, ἠδυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν πρὸς ἐξελληνισμὸν τῶν ἀλλογλώσσων χωρίων. 'Εὰν δῆλον ὅτι ἠθέλομεν διευκολύνει τὴν τέλεσιν συνοικεσίων μεταξὺ τῶν διδασκαλισσῶν τούτων καὶ νεαρῶν, εὐπόρων ὅπως δήποτε, ἐν αὐτοῖς κατοίκων, χωρίς, ἐννοεῖται, ν' ἀπολύσωμεν αὐτὰς τῆς θέσεώς των, ἠθέλομεν, νομίζω, οὕτω συμπήξει οἰκογενείας, αἵτινες θὰ ἐχρησίμευον ὡς πυρὴν ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ὅστις τῇ βοηθείᾳ καὶ τοῦ σχολείου θὰ κατώρθουν ἴσως ἐν ἀπωτέρῳ μέλλοντι τὸν πλήρη ἐξελληνισμὸν αὐτῶν.

'Εν δὲ τοῖς βουλγαροφώνοις ἰδίᾳ χωρίοις νομίζω ἀναγκαίαν καὶ τὴν ἐγκατάστασιν πρακτόρων εὐφυῶν ἐπαγγελομένων τὸν κάπηλον, οἵτινες ἀγρυπνοῦντες ἐπὶ τῶν σχέσεων τῶν χωρικῶν πρὸς τοὺς βουλγάρους κομίτας καὶ ἀντιπράττοντες εἰς τὰς ῥαδιουργίας αὐτῶν, ἀσκοῦντες δὲ ταὐτοχρόνως ἐπιρροήν τινα ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν κατοίκων, ὡς διαρκῶς μετ' αὐτῶν ἐν τῷ καπηλείῳ των ἀναστρεφόμενων, θὰ ἐτήρουν αὐτοὺς εὐμενεῖς πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὑπόθεσιν, στηρίζοντες οὕτω καὶ συμπληροῦντες τοῦ σχολείου τὸ ἔργον.

. . . .

Εὐπειθέστατος
Α. Σκαλισιάνος
καθηγητὴς τοῦ ἐνταῦθα Γυμνασίου.

№ XIX.

Писмо от папа Михалис, гръцки архиерейски наместник в Ахъж-челеби (Пашмакли), до някой си влиятелен гръж Дедуси в Ксанти, да се застъпи пред окръжния турски съд в Гюмюрджина да не се оправдава осъдения в Пашмаклийския съд българин Гавриил поп Райчев, защото отпосле ще им бъде много опасен в работата.

Господине Дедуси,

Сина на Кайафа, за когото с всички усилия се постарах да бъде осъден на 10-дневен затвор, за да не може да бъде съветник в Общинския съвет и на други такива служби в съдилището, дохожда в Ксанти, за да замине за Гюмюрджина, защото е апелирал делото и е в положение да похарчи много пари, както сам той, така и неговите последователи, за да се оправдае; защото българите нямат другиго да изберат за такъв, тъй като той е най фанатичният и най-способния българин и едничкия, когото уважават тукашните турци и българи. Затова постарайте се, моля, ако е възможно, да подействувате в Гюмюрджина, да не се оправдае този омразник и да не си възвърне прежиите сили, понеже ще ни бъде отпосле голяма пречка и съблазън в работата ни. Най-после нека става каквото ще за този див крокодил, защото той е най-силния лост на българите тук.

Учителят Антониядис Ви моли горещо да му изпратите парите през тази седмица, ако е възможно, направо до митрополията.

Пашмакли.

16. III. 909 г. — Папамихалис.

Κύριε Δεδούση

Τοῦ Καϊάφα ὁ υἱὸς τὸν ὁποῖον προσεπάθησα μὲ πολλοὺς κόπους νὰ καταδικασθῇ εἰς 10 ἡμερῶν φυλάκισιν διὰ νὰ μὴν ἠμπορῇ νὰ ἦναι πάρεδρος εἰς τὸ Δημαρχιακὸν συμβούλιον καὶ εἰς ἄλλας τοιαύτας ὑπηρεσίας εἰς τὸ δυκαστήριον, ἔρχεται εἰς Ξάνθην νὰ μεταβῇ εἰ Γιουμουλτζίναν, διότι ἔκαμεν ἔφεσιν τῆς δίκης καὶ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξοδεύσῃ πολλὰ χρήματα καὶ αυτὸς καὶ οἱ ὀπαδοί του διὰ νὰ ἀθωωθῇ διότι ἄλλον δὲν ἔχουν οἱ βούλγαροι νὰ ἐκλέξουν ὣς τοιοῦτον, καθότι τυγχάνει ὁ φανατικώτερος βούλγαρος καὶ ἱκανώτερος καὶ ὁ μόνος τὸν ὁποῖον ὑπολήπτονται καὶ οἱ ἐνταῦθα ὀθωμανοὶ καὶ βούλγαροι. Ὅθεν προσπαθήσατε παρακαλῶ ἀν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνεργήσητε εἰς Γιουμουλτζίναν, νὰ μὴ ἀθωωθῇ ὁ ἄθλιος καὶ ἀνακτήσῃ τὰς πρῶτας δυνάμεις του διότι θα τὸν ἔχωμεν ἔπειτα μέγα πρόσκομμα καὶ σκάνδαλον εἰς τὴν ἐργασίαν μας· τέλος πάντων ὅτι γίνῃ ἂς γίνη διὰ τὸν ἀγριώτατον αὐτὸν κροκόδειλον διότι εἶναι ὁ δυνατώτερος μοχλὸς τῶν βουλγάρων ἐνταῦθα.

Ὁ διδάσκαλος Ἀντωνιάδης σᾶς παρακαλεῖ θερμῶς νὰ τὸν στείλητε χρήματα ἐντὸς τῆς ἑβδομάδος ἀν εἶναι δυνατὸν ἀλλὰ καῖ εὐθείαν εἰς Μητρόπολιν.

τῇ 16 III 909. — *Παπαμιχαήλ.*

№ XX.

Писмо от гръцкият архиерейски наместник протоиерей Михаил Стойкос в Ахъж-челеби (Пашмакли) до гръцкия подконсул в Ксанти, за изпратени българчета деца от Пашмакли да се възпитават на консулски средства за бъдещи ратници на елинизма в Ахъж-челеби, като се препоръчва и трето такова от с. Долно-Райково.

Пашмакли, 19 ноемврий 1909 г.

Достопочтени г. Консуле,

Желая, щото настоящето ми да Ви намери здрав.

Миналата седмица Вангел ми писа, по Ваша поръчка, да изпратим двете деца, които бяха готови, като бехме се споразумели предварително. Сега изпратихме две от Пашмакли, от които едното ще бъде под закрилата на г. Спати, учител по пеене, а другото под закрилата на г. В. Залавракa. А приносящия на настоящето ми Костадин Райчиу Чилингир от Райково, 13 годишен, сирак от баща, свършил III отделение при Райковското основно училище, Ви препоръчвам като достоен да бъде под Ваша закрила, като живее в консулството, защото е беден, наистина, но от твърде добро семейство и прилежен, на когото покойния баща е бил подпорка на Райковската гръцка православна община, а сега семейството на поменатия се отличава като най искрено между тукашните православни и от най деятелните такива.

Като Ви уверявам, че под Ваше покровителство този ученик ще спомогне за съживяване на народното чувство в тукашните православни, изказвам Ви безкрайната признателност на православна община в Райково.

Съм с уважение и молитствувания

Ваш † Протоирей Михаил Стойкос.

Ἐν Πασμακλῇ τῇ 19 η Νοεμβρίου 1909.

Αξιότιμε κ. Πρόξενε

Εὔχομαι ὅπως ἡ παροῦσα εὕρῃ ὑμᾶς ἐν ὑγείᾳ

Τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα μοὶ ἔγραψεν ὁ Εὐάγγελλος ὅτὶ τῇ ἐντολῇ ὑμῶν νὰ στείλωμεν τὰ δύο παιδία τὰ ὁποῖα ἦσαν ἕτοιμα ὣς εἴχομεν προσυνεννοηθῇ, ἤδη ἐστείλαμεν δύο ἐκ Πασμακλῇ ὧν τὸ μὲν ἓν θὰ ἦναι ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κ. Σπάθη Μουσικοδιδασκάλου τὸ δ' ἕτερον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κ. Β. Σαλαβράκα τὸν δὲ ἐκ Ραϊκόβου κομιστὴν τῆς παρούσης Κωνσταντῖνον Ράϊτσιου Τσιλιγγίρην ἐτῶν 13-ιων πατρὸς ὀρφανὸς ἀπόφοιτον τῆς Γ-ης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ Σχολείου Ραϊκόβου συνιστῶ ὑμῖν ὣς κατάλληλον ὅπως μένη ὑπὸ τὴν προστασίαν ὑμῶν κατοικῶν εἰς τὸ Προξενεῖον, διότι πτωχὸς μὲν ἀλλὰ καλλίστης οἰκογενείας καὶ ἐπιμελὴς, οὗ ὁ μακαρίτης Πατὴρ του ἐτύγχανε στήριγμα τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλλην· κοινότητος Ραϊκόβου· νῦν δὲ ἡ οἰκο-

λίρας Τουρκικοὶ ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ, διότι τὸ Κοινοτικὸν Ταμεῖον στερεῖται πρὸς τὸ παρὸν χρημάτων, διελύθη ἡ συνεδρία.

Ἐν Ξάνθῃ τῇ 13-ῃ Σεπτεμβρίου 1919.

. . . .

. . . .

Στ. Τριανταφυλλίδης.

№ XXIII.

Ксантийската епархия в началото на 1912 год.

	№ по ред	Име на граджт и селото	Име на казата	Име на вилает	Жители: Гжрци	Жители: Турци	Жители: Чужденци	Говоримият език на нашите
Отдел Ксантийски	1	Ксанти	Ксантийска	Одрински	6000	8100	880	Гржцки
	2	Коюн-кйой	„	„	828	320	—	„
	3	Булустра	„	„	990	—	—	„
	4	Енидже	„	„	255	1000	130	„
	5	Ени-кйой	„	„	330	110	1000	бжлгарски и гржцки
	6	Иси-кйой	Гюмюрджинска	„	952	100	—	гржцки
	7	Сали	„	„	330	220	—	„
	8	Сарж-Шабан	Сарж-Шабан.	Солунски	105	100	—	куцовлашки и гржцки
	9	Лагос	Ксантийска	Одрински	60	15	30 бжлгари	гржцки
Отдел Кавалски	10	Кавала	Кавалска	Солунски	12000	12000	2800	гржцки
	11	Месоропи	Правищка	„	1283	—	—	„
	12	Подгоряни	„	„	710	350	—	„
	13	Поблияни	„	„	30	200	—	„
	14	Карияни	„	„	450	75	—	„
	15	Кая-бунар	Сарж-Шабан.	„	90	—	—	„
	16	Пивилину	Серска	„	200	—	—	„
	17	Пиргос	„	„	90	10	—	цигански
Отд. Ахж-челеби	18	Пашмакли	Ахж-челебийс.	Одрински	160	2000	400 бжлгар.	бжлгарски
	19	Долно-Райково	„	„	340	—	1000 бжлгар.	„

ТРАКИЯ в 1912 г.
БЪЛГАРИЯ
ЧЕРНО МОРЕ
МРАМОРНО МОРЕ
БЕЛО МОРЕ
ГЪРЦИЯ
Ахтопол
М. Търново
Иниада
Мидия
Виза
ЛОЗЕНГРАД
%
б. – 43
г. – 27
т. 29
Хафса
Бабаески
Люлебургас
Свилен
ОДРИН
%
б. – 32
г. – 19
т. – 40
Кърджали
Егридере
Ахъчелеби
Дарадере
Султанери
Димотика
Узункюпрю
Софли
Айребол
%
б. – 19
г. – 35
т. – 33
Чорлу
Чаталджа
Силиврия
ЦАРИГРАД
Ксанти
ГЮМЮРДЖИНА
%
б. – 57
г. – 5
т. – 37
Кавала
%
б. – 41
г. – 27
т. – 31
ДЕДЕАГАЧ
Кешан
Малгара
РОДОСТО
Енос
%
б. – 5
г. – 62
т. – 28
Мюреффте
Шаркьой
ГАЛИПОЛИ
Тасос
Самотраки
Имброс
Лимнос
Дарданели
в санджак на
% жит. по народност
б. — българи
г. — гърци
т. — турци
Условни знаци.
Турско-българ. граница 1912 г.
Гръцко-българ. – " – (Ньойн) 1919
граница на санджак.
седалище на – " –.
– " – " – каза.